

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

1990

**HISTORISK
ÅRBOG**

THY OG VESTER HANHERRED

HISTORISK
ÅRBOG

FOR THY OG VESTER HANHERRED

HISTORISK ÅRBOG

FOR THY OG VESTER HANHERRED

1990

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR THISTED AMT

HISTORISK ÅRBOG

Redaktion:

Hanne Mathiesen
Knud Mortensen
Orla Poulsen
Chr. P. Fogtmann

Årbogens adresse:

Museet for Thy og Vester Hanherred,
Munkevej 20², 7700 Thisted.
Tlf. 97 92 05 77.

ISSN - 0904 - 6267

THISTED BOGTRYKKERI
1990.

Indhold

En kriminalsag fra Snedsted 1841	7
ESPER LØNBORG	
En fiskerdreng vokser op	17
ANTON EMIL JENSEN	
Matr. nr. 395 - Vestergade 18	29
KAJ SEKKELUND	
Sparsommelighed sikrer mod glemsel	43
ANDERS SKJØDT	
Soldater og civile stoppede brand i Tvorup Klitplantage	49
P. ELGAARD JENSEN	
A/M Hannæs	56
INGVARD JAKOBSEN	
Cigarerne fra Thisted slog ikke igennem	69
CHR. P. FOGTMANN	
Sidste nyt fra Egshvile	77
ANNE-LOUISE HAACK OLSEN	
Sommeren 1914 ved Visbyaa	86
MADS P. BODDUM	
Et brev med værdier	89
SVEND SØRENSEN	
Vandtårnet - Thistedts vartegn	93
SVEND SØRENSEN	
N. L. Spangberg - kaffegrosserer og mæcen	98
SVEND SØRENSEN	
Graves i generationer	101
WOLF MØLLER	
A. Jensen, portrættegner	107
HANNE MATHIESEN OG KNUD MORTENSEN	
Thisted-Fjerritslev – en god forbrødring	111
CHR. P. FOGTMANN	
Erindringer fra de fem forbandede år	119
HJALMAR STAUERSBØL	
Verbena officinalis i Thy eller historien om et lille frø	125
JYTTIE NIELSEN	
I en kvase på fjorden	129
PETER PEDERSEN FISKER	
Betlere og tyvepak i Gammelby	134
ORLA POULSEN	
En mindesten i Lodbjerg	140
Chr. Jensen død	142
Til medlemmerne	143
Regnskab	144

En kriminalsag fra Snedsted 1841

De gamle tingbøger og retsprotokoller er interessant læsning. Ofte afslører de sider af fortidens tilværelse, som uden de officielle dokumenter næppe var blevet husket og gjort tilgængelige for de efterfølgende slægtled. Afstumpethed, mistillid mellem bønder og husmænd, social armod? Hvilket lokalt drama skjuler der sig bag disse menneskeskæbner, som Esper Lønborg har draget frem af justitsprotokollerne fra Hassing Herred ved midten af 1800-tallet.'

To børnelig

Den 1. marts 1841 indfandt herredsfoged Fischer sig for at foranstalte undersøgelse angående de to nyfødte børn, som i går formiddag før kirketjenesten begyndte fandtes nedgravet på Snedsted Kirkegård. Dommeren modtog i aften kl. 9 en halv søndag den 28. februar en melding derom fra sognefoged Chr. Dybdahl, hvorefter han skrev til den konstituerede distriktskirurg Mikkelsen i Thisted, og bad ham sammen med sig at indfinde sig i Snedsted Præstegård kl. 11 til hvilken tid dommeren og den praktiserende læge hr. Rafn fra Vestervig ville ankomme.

Sognefogedens såvel som en af kirkesanger Nørsgaard til dr. Brammer afgiven beretning modtoges til indlemmelse i sagen, sålydende:

Dommeren og hr. dr. Rafn, som først var kommet begav sig til et hul 1,5 gange 0,5 alen ude på kirkegården. Dette hul var beregnet til at sætte stolper i for derved at befæste tovværk til brug ved kirkens reparation.

Skolelærer Nørsgaard, Mads Tolbøll og

Lærer og degn i Snedsted Chr. Gravesen Nørsgaard og hustru Inger Cathrine Pedersdatter Møller. Foto i Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Peder Møller, som var til stede, ytrede den formodning, at det ene barn, som fandtes oven for hullet, var trukket op af en hund, ved siden af hullet fandtes nogle stykker grøntørv, hvormed hullet har været dæk-

ket, efter at de to børn var begravet der. Det andet barn, der efter dr. Brammers foranstaltning var anbragt i kirken, blev hentet og bragt til Snedsted Seminarium, for der nærmere af lægen at blive undersøgt.

Vidnernes erklæring

Skolelærer Nørgaard forelæste sin egen beretning og vedkendte sig samme uden at kunne meddele anden eller nærmere oplysning, han havde kun set liget af det uden for hullet liggende drengebarn. Det andet barn var en pige. På spørgsmålet om der var noget fruentimmer, der kunne mistænkes for at være moder til de to dødfundne børn, havde Peder Møller og Mads Tolbøll ingen egentlig begrundet mistanke til nogen enkelt person, men Jens Hoves pige skulle efter et udkommet rygte være mistænkelig.

På grund heraf begav dommeren og dr. Rafn sig med de tilstedeværelse til Jens Hoves gård, hvor pigen, nemlig Kirsten Christensdatter af hr. Rafn i overværelse af husets kone Mariane Nielsdatter blev undersøgt. Hr. Rafn erklærede, at der ikke var noget ved fødselsdelene til tegn på, at en fødsel for nylig var foregået, hvorimod maven var udspændt og brysterne hvælvede, hvilket vidnede om, at hun var frugt-sommelig, det hun også tilstod.

Skjulte fødsler?

Dommeren pålagde den tilstedeværende sognefoged, at lade jordemoderen med to koner undersøge de kvindepersoner, som siden måtte mistænkes for at være moder til de to børn og derom at give indberetning.

Foranlediget af dette pålæg angav Peder Møller og Mads Tolbøll, som var til stede, at blandt sognets beboere taltes der om, at

husmand Chr. Christiansen og kone Kirsten Christensdatter muligt var moder til de to børn. Som grund til den opstående mistanke anføres, at bemeldte ægtefolk, som lever for dem selv og ikke har omgang med deres naboer, ikke har noget godt rygte, at konen i den sidste tid skal have været frugtsommelig og holdt husets døre lukkede og sendt hendes to børn, en pige og en dreng, til stiftfaderen Thomas Førgaard, som er gift med konens moder Karen Larsdatter, hvilke skal være samme ægtefolks eneste omgang.

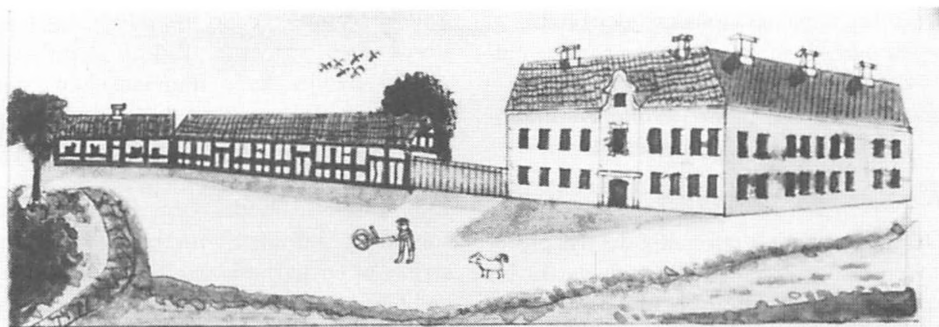
Gårdejer Niels Jespersen mødte derefter og forklarede, af den almindelige mistanke hovedsagelig var rettet mod Chr. Christiansen og hustru, hvorhos han tilføjede, at hustruen for tre år siden skal have været højfrugtsommelig, og at man, da tiden var for hånden, ej hørte noget om hendes nedkomst, hvorfor rygтет dengang gik, at fosteret på en utilladelig måde var bragt af vejen.

Da klokken var 3 om eftermiddagen og den konstituerede distriktskirurg Mikkelsen endnu ikke var kommet, sendte dommeren en vogn efter ham, og anmodede ham at møde i morgen kl. 8 til hvilken tid syns- og obduktionsforretningen over de dødfundne børn udsættes.

Visitationen

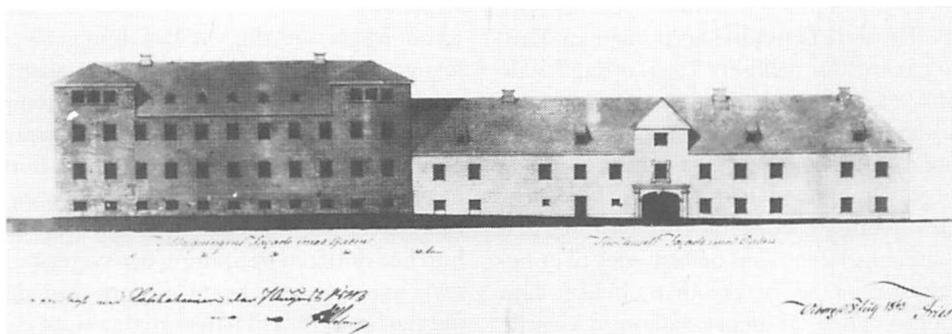
Dommeren begav sig med lægen, hr. Rafn og den tilkaldte distriksjordemoder Inger Hancke samt vidnerne Chr. Dybdahl og Peder Vibberstoft til husmand Chr. Christiansens hus, hvor samme manden som hustruen Kirsten Christensdatter fandtes hjemme.²

Ægtefolkene underrettedes om den mod dem opståede mistanke og opfordredes til at tilstå sandheden, men de erklærede begge, at de var uskyldige. Da konen, som så noget dårlig ud, spurgtes, om hun var syg

Tugt og Manufakturhuset
i Viborg 1816.

Tugt og Manufakturhuset i Viborg. Tegning fra 1816 i Lokalhistorisk Arkiv for Viborg Kommune.

Bygningstegning af Viborg Tugthus 1843 i Lokalhistorisk Arkiv for Viborg Kommune.

og var eller nylig havde været frugtsommelig, svarede hun, at hun ej det sidste år havde været frugtsommelig og at hun alene havde hovedpine, og viste på panden, hvor hun følte smerte. Det blev hende derefter betydet, at hun skulle visiteres og jordemoderen andraget at undersøge hende, hvilket skete. Efter foretagen visitation erklærede jordemoderen, at hun efter hvad hun i sit fag havde lært, ikke kunne skønne andet, end Kirsten Christensdatter nylig havde født, da der kunne trykkes mælk ud af hendes bryster og fødselsdelene var i en

sådan tilstand, at det måtte antages, at fødselen for kort tid siden havde foregået.

Den praktiserende læge Rafn anstillede i forening med jordemoderen nøjagtigere undersøgelse, hvorefter lægen bekræftede jordemoderens afgørelse, idet han tilføjede, at det ved visitationen af Kirsten Christensdatter befandt:

1. Der kunne trykkes mælk ud af brysterne.
2. Der var hævelser i kønsdelene.
3. Modermunden var ophovnet, nedtrykt og åbenstående.

4. At fingrene ved indføring blev blodige.
5. At underlivet var rynket og sammenfaldet.
6. At konen ved berørelse under visitationen ømmede sig af smerte.

Kirsten Christensdatter

Dr. Rafn antager derfor efter det nys protokollerede, at Kirsten Christensdatter for kort tid siden har bragt et foster til verden, uden at han kan bestemme, om det er sket indenfor de sidste 3-4 dage.

Manden Chr. Christiansen, som nægtede at vide noget om de fundne børn eller at have bragt dem til kirkegården, blev foreløbig arresteret og fjernet fra konen, som blev formanet til at sige sandheden og derefter examineret. Hun nægtede at være moder til de to fundne børn, men forklarede, at kort før hellig tre kongers dag havde aborteret og var nedkommet med et ufuldkomment foster, som ej var større end en hånd, som hun havde lagt i en vante og begravet undet et digetørv på kirkegården. De to fundne børn blev forevist Kirsten Christensdatter, som opfordredes til at betragte dem og berøre dem, hvilket hun gjorde, uden at noget sådant bevægede hende, hvorimod hun temmelig roligt erklærede, at børnene ikke var hendes.

Dr. Rafn erklærede, at hendes nuværende tilstand ikke kunne hidrøre fra den af hende foregivne for tidlige nedkomst ved hellig tre kongerstide. Hun blev længe examineret, men ville ikke indrømme at være moder til de to fundne børn.

Det antoges imidlertid, at hun var skyldig, da hun blev mere og mere alvorlig og, efter at vidnerne og jordemoderen var aftrådte, tilbød dommeren og hr. Rafn penge for at bære over med hende. Hun blev herefter påny examineret, men ville ikke bekende noget. To vagter blev ansat for at bevogte hende og hendes samkvem med

andre. Dommeren og hr. Rafn begav sig derpå med vidnerne til Lars Vinther i Aarup Mølle, hvor undersøgelsen blev fortsat.

Barn og olding som vidner

Efter tilsigelse mødte Chr. Christiansens søn, ti år gammel, som blev forevist et stykke af en barneskjorte, som var fundet ved barneligene. Drengen kunne genkende skjortestykket, som en del af den af ham forhen båret skjorte og forklarede, at den var blevet for kort på ærmerne, hvorfor hans moder havde øget et stykke til begge ærmer, hvilket fandtes at være sket.

Karen Larsdatter, 74 år gammel, forklarede, at hun var moder til Kirsten Christensdatter. Hun ved, at hendes datter har været frugtsommelig, hvilket hun i næst forrige uge, da hun hjalp hende at slagte svin, kunne se, eftersom datteren var temmelig før. Hun nægtede at være vidende om, at datteren havde født, lige som hun nægter at have været til stede ved forløsningen. I aften, søndag den 28. februar, var hun hos datteren og spurgte der svigersønnen, om de havde noget at gøre med de fundne børn, hvortil han svarede nej, og da hun ytrede frygt for, at datteren var gået af, dvs. var blevet skilt ved sit foster og spurgte Chr. Christiansen derom, benægtede han dette og svarede, at hun endnu var den samme, og at han ikke troede, hans kone skulle gå af. Comparentinden, hvis forklaring forudsætter, at hun har tvivlet om, at de tvende børn var hendes datters, blev, da yderligere oplysninger er nødvendige, dimitteret.

Tilståelsen

Forhøret fortsatte den 2. marts.

Kirsten Christensdatter tilstod, at hun var moder til de to børn, som hendes mand bar i en halmløb op på kirkegården, natten

mellem onsdag og torsdag og stoppede dem ned i en grav vest for diget. Hun havde selv svøbt dem i noget linned deriblandt en gammel skjorte. Moderen fik de to børn forevist og vedgik, at de var født af hende for fjorten dage siden, da manden var på snekastning på Møllevejen. Hun følte sig pludselig syg og mærkede, at hun skulle føde. Hun var alene i huset og havde ikke talt med jordemoderen, da hun foregav at have ca. en måned tilbage. Hun havde derimod såvel til moderen Karen Larsdatter som til Søren Snedkers kone Anne Hede i Gjersbøl som Thomas Clausens kone Maren Overgaard sagt, at hun var frugtssommelig men ikke talt noget derom i nabolaget, da hun siden jul har holdt sig hjemme. Hun nægter at have haft til hensigt at ville føde i stilhed, og angiver som grund til ikke at have talt med jordemoderen, at hun ikke havde ventet sig så tidligt.

Da hun mærkede fødselssmerterne om eftermiddagen kl. halv to, satte hun sig på en stol mellem sengen og kakkellovnen, men skred ned fra stolen på gulvet, hvorved hun følte bristningen gik. Fra gulvet fik hun hævet sig og fik med den ene hånd fat i sengebåndet, hvorved hun svang sig op i sengen støttende den ene fod mod sengestokken, i hvilken tilstand hun snart fødte det ene barn, som faldt ned på stengulvet i en afstand af 5 kvarter. Hun kan ikke erindre faldet eller at have hørt barnet skribe eller give lyd fra sig, men ved fostrets bevægelse i livet kunne hun skønne, at det havde været i live ved fødslen.

Kort efter den første fødsel gik den anden bristning og ca. en halv time senere fødte hun det andet barn i samme stilling; det faldt ligeledes på gulvet. Hun hørte heller ikke dette barn skribe efter fødslen.

Mens dette foregik, var hun alene i huset. Hun hævder, at døren til huset var

åben, og hun, kort forinden hun mærkede, at hun skulle føde, var gået uden for huset, for at se efter folk, som hun kunne vinke til for at få hjælp, men hun var ikke i sådan en tilstand, at hun kunne gå til nærmeste nabo.

Et kvarters tid efter fødslen gik efterbyrden med navlestreng, som begge dele gik på gulvet. Senere stod hun op og tog børnene og lagde dem på et skrin. Hun iagttog da blod om mund og næse på drengen, så hun antog, at det var slået ihjel ved faldet. Da manden kom hjem, ville han have bud efter jordemoderen og skolelærer Uhrbrand og Niels Poulsens kone, hvilket konen ikke ville tillade, fordi hun frygtede straf for fødsel i dølgsmål og fordi børnene var døde.

Obduktionserklæringen

Læge Rafn begyndte med drengbarnet.

Drengen var 18,5 tommer lang fra isse til fodsål. Udvendig hud fast og naturlig, hovedet belagt med en del hår, neglene fuldstændig udvoksede, barnet var fuldbåret og i god næringstilstand.

Fra skinken til den forreste fontanelle på hovedet fandtes en læsion på den ydre hud og kødbedækning, som strakte sig ned til det højre tindingeben. Næsen og munden var blodige. Læsionen og blodet i hovedet antoges at være en følge af det angivne fald eller anvendt udvortes vold. Navlestrengen fandtes afrevet af en længde på 7,5 tommer. På det venstre knæ var huden noget afrevet. Mundens hulhed var naturlig.

Ved åbning af anus fandtes muconium, næseborene med størket blod.

Dernæst åbnedes brysthulheden. Brysthinderne var noget udspændt og hvælveth. Lungerne var temmelig store og havde en rød blåagtig farve og dækkede 2/3 af hjertet.

Lungerne og hjertet udtoges og kunne

svømme på vandet. Hjertet skilt fra lungerne og lungerne hver for sig kunne ligeledes svømme på vandet, hvilket ligeledes var tilfældet med samme skåret i flere stykker. Ved at skære lungerne hørtes en knitrende lyd og det udflydende blod havde en rød farve. Det mindre hul foramen ovale og ductus arteriosus batallimare var delvis tilsluttet.

Dernæst blev den ydre bedækning på hovedet gennemskåret på hvilket de omtalte læsioner fandtes, men de gik ikke længe end til benet. Hjernen var naturlig og i dens hulheder fandtes ikke nogen samling af fluidum.

Underlivet åbnedes. Den nederste del af tarmkanalen var fyldt med muonium, ellers var alt i naturlig tilstand, galde- og urinblæren var noget udspændt.

Pigebarnet var 18 tommers i længde. Huden fast og naturlig. Hovedet belagt med hår og uden læsioner. I anus fandtes muonium. Neglene var dannede og barnet fuldbåret. Åbning til genitalia naturlig. Navlestreng fandtes afrevet 1½ tommers lang ikke underbundet. På dette lig fandtes ingen læsioner.

Brysthulene åbnedes og dens dele var i samme tilstand som drengefosterets. Ved at gennemskære hovedets bedækning fandtes på venstreside af os parietali underløben blod mellem benhinden og benet, der også havde den blåagtige farve. Blodkarrene i hjernen var udspændte med blod, og i hjernens hulheder var der et par teskefulde blodfluidum, ellers alt naturligt.

Den nederste del af tarmkanalen var fyldt med muonium, ellers alt i naturlig stand. Herved sluttede obduktionsforretningen, hvorefter læge Rafn forfattede sit visum repartium.

De obducerede børn blev nedlagt i den skuffe, de var hidbragt i og overleveredes til sognepræsten. Han besørgede en ligkiste

til dem, hvorefter de hensattes i kirken.

Chr. Christiansen indsattes i arresten i Vestervig.

Chr. Christiansens vidnesbyrd

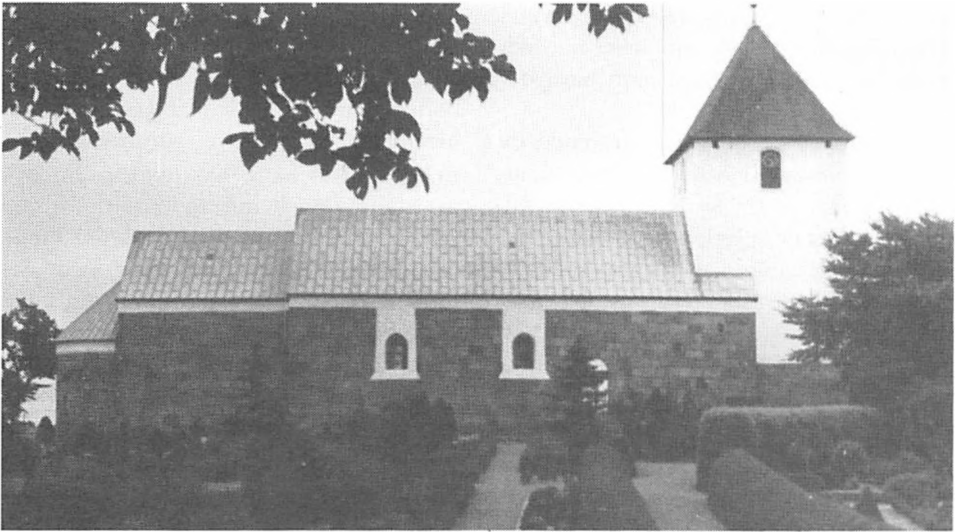
Forhøret fortsatte den 4. marts 1841.

Chr. Christiansen fremstod fri for tvang og blev formanet til at sige sandheden.

Foreløbig tilstod han, at hans kone havde født de to børn, som af ham på det forhen betegnede sted er begravet på Snedsted Kirkegård. Han fortalte, at hans kone, medens hun var frugtsommelig, ej havde talt til nogen derom og ej ville vedgå at være frugtsommelig, hvilket hun ikke engang havde sagt til sin moder, Karen Larsdatter, og han tror heller ikke, at hun har sagt det til nogen anden, ligesom hun heller ikke har talt med ham om det. Han nærer ingen tvivl om, at han er fader til de to børn og han tilstår, at han heller ikke har talt til nogen om, at hans kone var frugtsommelig. Han tav dermed, fordi hans kone ikke ønskede, at der skulle tales om det, og fordi hun var tungsindig og han ej ville gøre hende imod; imidlertid havde hun ikke udtrykkelig bedt ham tie dermed.

For ca. et år siden, da hun gjorde barsel, talte hun ikke med jordemoderen derom, før tiden kom. Barnet en pige, som var svagt, døde 14 dage efter fødslen. Under svangerskabet ville hun heller ikke åbenbare det. Han nægtede, at konen for tre år siden fødte eller bortskaffede sit foster. Han foregiver, at hans kone altid, når hun er frugtsommelig, er tungsindig. Han nægter at være vidende om, at konen for Søren Frederiksens og Ths. Clausens koner sidste gang har åbenbaret at være frugtsommelig.

Angående de to børns fødsler forklarede han, at hans kone for ca. 14 dage siden, da han var ude at kaste sne, hvilket efter sognefogedens anmeldelse var tirsdag den 16. februar, havde født børnene. Han var

Kirkegården ved Snedsted Kirke, hvor de to børnelig blev fundet. Privat foto.

hjemme til middag og konen klagede over smerter i siden, men talte ikke om, at hun skulle føde, han gik derfor igen på snekastning, og børnene, Dorthe Marie og Anders Christian, som havde været hjemme at spise til middag, var hos hende, da han gik, men der formenes, at børnene straks efter gik til bedsteforældrene.

Dommen

Efter ordre fra Thisted Amt actioneres de to ægtefolk Chr. Christiansen og Kirsten Christensdatter af Aarup, 26. maj 1841, for mislig og forbryderisk omgang med fire hemmelig fødte samt fire andre efter fødslen døde børn, som for andragelig forhold, ligesom Thomas Førgaards kone Karen Larsdatter actioneres i medviden og delagtighed i hendes datters Kirsten Christensdatters hemmelige fødsler. Actor har påstået samtlige tiltalte hendømt til tugthusarbejde, Kirsten Christensdatter i 16 år, Chr. Christiansen i 10 år og Karen Larsdatter i 4 år.

Defensor procurator Sørensen har nedlagt påstand om forbedringshusarbejde, for den første i 2 år, for den anden i 1 år samt Karen Larsdatter frifundet. Actor har derhos også påstået de tiltalte in solidum dømte til at betale alle af actionen flydende omkostninger, derunder til læger efter de fremlagte regninger samt salærer og diæter udredt af ægtefællernes fælles bo.

Dommens præmisser

Efter afholdte forhør og ved egne tilståelser, corpus delicti og sagens øvrige omstændigheder er oplyst følgende:

1. Arrestantinden Kirsten Christensdatter har hemmeligt og uden hjælp den 16. februar 1841 født tvillinger, en dreng og en pige, som natten til den 25. februar blev hemmeligt begravet på Snedsted Kirkegård, hvor de den 28. februar blev funden.

2. At hun forhen i november 1837 ligeledes i hemmelighed har født et i en æske på kirkegården hemmeligt begravet drengbarn, af hvilket benene i æsken er fundet.

3. At hun i efteråret 1838 eller foråret 1839 på samme måde hemmeligt har født et på kirkegården begravet fjerde barn, der nu er fundet.

Da actor i sit indlæg vedrørende de nærmere omstændigheder henviser dommeren dertil og indskrænker sig her til, efter hvad der er oplyst, at anføre det, som formentlig væsentlig kan lægges de tiltalte til last. I så henseende erindres følgende:

1. Begge ægtefolk nægtede ved rettens første forhør at være forældre til de i februar dette år fødte børn, ligesom begge, men især arrestantinden under den hele undersøgelse har sagt usandheder inden de gik til bekendelse. Denne fordølgens af sandheden karakteriserer dem som forbrydere, der har søgt at skjule deres forbrydelse og unaturlige forhold.

2. At Kirsten Christensdatter efter de afholdte forhør må antages under de tre svangerskaber at have lagt skjul på sin frugtsommelige tilstand, hvorom hun næppe har talt med sin mand og mindre med andre. Således har hun ved nytårstide for Dorthe Pedersdatter skjult det sidste svangerskab foregivende at have smerter i siden og derfor at have omslag om sig som årsag til hendes førhed.

Chr. Christiansen må også antages at have dølget svangerskabet. At arrestantinden har røbet moderen sine svangerskaber og ikke for faderen Ths. Førgaard nægtet det sidste svangerskab, vil ikke kunne komme hende til gode, da moderen har været hendes medviderske og medhjælpe, og hun kunne formode, at stedfaderen ej ville være hendes angiver.

Denne graverende kendsgerning, at ægtefolkene ikke under svangerskabet har talt med jordmoderen, hvilket enhver moder må anses forpligtet til, og hvis undladelse medfører ansvar og straf, forudsætter forbryderiske hensigter.

3. At begge efter fødslerne har lagt skjul på dem, ej hentet jordmoderen eller andre koner, for dermed om muligt at redde børnenes liv, og at de er blevet enige om hemmeligt at begrave børnene, hvilket manden hver gang har udført. Om end arrestantinden har frarådet eller forbudt manden at hente jordmoderen, så burde manden dog ikke dertil have ladet sig forlede, men opfyldt den ham som fader påliggende pligt at søge hjælp for at redde hans børns liv. Tværtimod har han som forhørene udviser, ved udførelsen af rent kvindeligt arbejde medvirksomt hjulpet til at skjule og udslutte ethvert spor af fødslerne, her bemærkes end imellem ægtefolkene og moderen truffene aftale at skjule fødslen af det i 1837 fødte barn, ved at foregive at Kirsten Christensdatters i længere tid udeblevne månedlige havde indfundet sig og hendes førhed dermed forsvundet.

4. At såvel de to i februar 1841 fødte tvillinger og det i 1837 fødte drengbarn, der, som Kirsten Christensdatter har tilstået, ved fødslerne var levende såvel som det i 1838 eller 39 fødte barn efter sundhedskollegiets afgivne betænkning alle har været fuldbårne, hvilket måtte opfordre forældrene til at opsøge jordmoderens hjælp.

5. At der, når den forbryderiske hensigt ej havde været til stede, ikke var nogen grund til for de arresterede ægtefolk at skjule deres i lovligt ægteskab fødte børn, og Kirsten Christensdatters angivne grund, at hun frygtede straf, ej kan komme i betragtning, thi om moderen også som foregivet — skønt usandsynligt — alle tre gange var overrasket af fødslerne, så kunne hun ikke blive staffet, fordi hun først søgte hjælpen, når det var muligt. Det er derfor rimeligt, at Kirsten Christensdatter af unaturlig ulyst til at have flere børn og af gerrighed har villet skaffet børnene af vejen og af den årsag ikke søgt jordmoder.

6. At lægeforretningen og Sundhedskollegiets betænkning går ud på, at tvillingerne, som har været fuldbårne og levende ved fødslen, var døde af mangel på den pleje, der bør ydes nyfødte, hos pigebarnet i forbindelse med faldet mod stengulvet og hos dregebarnet i forbindelse med forblødning fra navlestrengen. Også de i 1837 og i 1838 eller 39 fødte børn, var efter Sundhedskollegiets mening fuldbårne.

7. At det vel er oplyst, at Kirsten Christensdatter under de tre svangerskaber har været forsynet med børnetøj, men at det har været fra en ældre tid.

8. At den af de arresterede ægtefolk viste unaturlige ligegyldighed og følelseløshed med deres børn og klar mistænkelig adfærd med at skjule fødslerne og hemmeligt begrave børnene for eksemplets og følgernes skyld er i høj grad straf værdig.

Fælles skyld

Skønt der efter foranførte og de andre i forhørene oplyste omstændigheder opstår grundet mistanke, om at Kirsten Christensdatter ved at skjule sit svangerskab og hemmeligt føde og lade børnene begrave, hvorved også manden Chr. Christiansen har været medhjælper og deltager og skilt fire børn ved livet, vil ægtefolkene dog ikke kunne straffes for barnemord, da Kirsten Christensdatter har forklaret, at hun ikke har haft til hensigt at skaffe børnene af vejen, og fødslerne har overrasket hende, og begge ægtefolkene har nægtet at have lagt hånd på børnene, hvorefter der efter den afholdte lægeforretning ej heller på de undersøgte børn er fundet tegn.

Imidlertid må de tiltalte ægtefolk ved deres højest uforsvarlige og oprørende adfærd, ved ikke før eller efter fødslerne at have søgt jordemoder eller anden hjælp, ved at skjule fødslerne og hemmeligt begrave fire fuldbårne børn, antages at være

årsag i børnenes død og for at have undladt de handlinger, hvortil de var forpligtede til at konservere deres børns liv, anlægges der med alvorlig arbejdsstraf, som bliver større for Kirsten Christensdatter end for Chr. Christiansen.

Medvider

Tiltalte Karen Larsdatter har tilstået at være vidende om de tre svangerskaber, som datteren har skjult for andre og uden at have været til stede ved selve fødslerne at have hjulpet efter forudgående aftale med datteren og svigersønnen at skjule fødslerne, i hvilken anledning hun for andre har frembragt usandheder, ligesom hun i de over hende afholdte forhør har forsøgt at skjule sandheden.

For dette forhold vil hun være at tillægges en arbitrær fængselsstraf, ved hvis bestemmelse, det vil komme hende til gode, at det som moder ikke kan pålægges hende at angive forbrydelser, det ej stod i hendes magt at forhindre.

Fortilfælde

Efter actionens ordre tiltales endvidere ægtefolkene for misrøgt og forbryderisk omgang med fire andre kort efter fødslen døde, men dog med jordemoders hjælp fødte og ordentligt begravede børn. Da ægtefolkene på en unaturlig måde havde omgåedes med de fire ovenfor omtalte børn udbredtes det rygte, at hendes fire børn i årene 1832, 1834, 1836 og 1840 kort efter fødslen døde børn ikke på ordentlig måde var kommet af dage, hvilket gav anledning til, at derom blev indledt undersøgelse. Årsagen til mistanken ligger deri, at der ingen var til stede, da børnene døde. Denne mistanke er, m.h.t. det i 1832 fødte barn ved tjenestepigen Juliane Marie Sørensensdatters forklaring bestyrket, da denne pige har sagt, at barnet ved middagstid, da

hun udsendtes for at hente malt eller brændevin, var helt friskt og om eftermiddagen kl. 5, da hun kom tilbage, var det dødt.

Da Kirsten Christensdatter imidlertid påstår, at barnet ved pigens bortgang var sygt og begge ægtefolk har nægtet at have bevidnet de fire nævnte børns død, og der efter de øvrige herom afhørte personers forklaringer ej er tilvejebragt sådanne oplysninger, som kan begrunde den opståede mistanke, så vil ægtefolkene ej i denne henseende kunne anses for skyldige eller belægges med straf.

Dømt til tugthuset

Endelig er der på grund af Chr. Christiansens meddelelse til en medfange, Anders Peiter Hansen, efter sidstnævntes forklaring opstået mistanke om, at endnu et femte i en mose nedgravet barn skulle være hemmeligt født, og at Kirsten Christensdatter skulle have brugt dråber for at drive fosteret og fremskynde fødslen, men da ægtefolkene har nægtet dette, er de ikke derom blevet overbeviste.

Efter det foranførte formenes, at Kirsten Christensdatter 34 år og Chr. Christiansen 38 år bør hensættes til tugthusarbejde i Viborg, konen i otte år, manden i fire år og at tiltalte Karen Larsdatter, 69 år bør straffes med 60 dages fængsel på almindelig fangekost.

Derhos bør de tiltalte betale actionens omkostninger, af hvilket salæret til actor bestemmes til 2 Rbd. og til defensor til 8 Rbd. Diættingene afgøres ved amtets resolution, således at Karen Larsdatter udredes 1/5 af actionens omkostninger, resten udredes af ægteparret eller deres fælles bo.

Dertil kommer regninger til:

Cand. Chirurgiæ Rafn: 35 Rbd.

Distriktkirurg Michelsen: 8 Rbd.

Batallionschirurg Willemoes: 6 Rbd.

I al sin kortfattedhed kan denne drama-

tiske sag fra Snedsted sammenfattes i følgende kendsgerninger:

Dom ved Hassing-Refs Herredsting den 8. oktober 1841.

Landsoverretten i Viborg den 24. januar 1842.

Approberet af Gerhard Faye den 26. februar 1842.

Indsat i Viborg Tugthus den 5. marts 1842.

Børn: 1 søn og 1 datter.

Død:

Christen Christiansen den 25. oktober 1843.

Kirsten Christensdatter den 22. november 1843.³

Efterskrift

Redaktionen har indhentet lægelig vurdering af de foreliggende oplysninger fra justitsprotokollen. Der kan ud fra det foreliggende ikke herske tvivl om, at børnene er ombragt med vold.

NOTER:

¹ Hassing Herreds justitsprotokol, Landsarkivet for Nørrejylland B. 34-102, fol. 102 a f, påbegyndt 1. marts 1841; og domsprotokollen B. 34-127, fol. 122 b ff, den 26. maj 1941-

² Christen Christiansen er født i Gjersbøl i 1804 og den 28/4 1828 viet til:

Kirsten Christensdatter født i Nørhå i 1806.

Begge er konfirmeret i Snedsted Kirke, henh. 1818 og 1822, begge med karakteren gode kristendoms-kundskaber og god opførsel.

I ægteskabet er der født følgende børn:

1. Dorthé Marie, født den 12/12 1828.

2. Anders Christian, født den 4/10 1830.

3. Mads, født den 4/12 1832, død den 8/12.

4. -, født den 7/12 1834, død den 13/12.

5. -, født den 31/5 1836, død den 24/6.

6. ? 1837.

7. ? 1839.

8. Karen, født den 1/3 1840, død den 6/3.

9. og 10. Tvillinge, født den 16/2. 1841, død den 16/2.

B. 204-59.

³ Landsarkivet for Nørrejylland B. 204-59.

En fiskerdreng vokser op

Forfatteren til disse erindringer er Anton Emil Jensen, der blev født i Thisted den 4. maj 1873 som søn af fisker Christen Jensen og Karen Præstegaard Pedersen.

Manuskriptet er forfattet i 1943 — 6 år før hans død — og giver et levende billede af, hvordan en knægt fra et fattigt hjem oplevede sin barndom og læretid som typograf i Thisted. Som udlært typografsvend rejste Anton til København og bosatte sig på Amager. Han blev et aktivt medlem af Socialdemokratiet i 9. kreds, hvor han gennem mange år var medlem af bestyrelsen. Fra 1922 til 1941 var han formand for kredsen. I 1919 blev han indvalgt i Københavns Borgerrepræsentation, hvor han sad som medlem de næste 24 år.

— »Han var hele sit liv præget af sin barndoms og ungdoms vilkår. Penge betød meget for ham, hvilket også fremgår af hans erindringer. Ikke at han var en pengepuger eller nøjeregnende, tværtimod — han var umådelig gavmild. Men at tjene så meget, at han kunne give kone og børn et ordentligt liv var simpelt hen et af hovedformålene med hans liv«, — sådan huskes han mange år senere af sit barnebarn, Ole Lundberg, der har givet redaktionen tilladelse til at benytte dette uddrag af Anton Emil Jensens erindringer.

Som alderdommen indfinder sig, er det vel ikke sjældent at erindringerne melder sig. Barndomstiden samt årene derefter. Ungdoms- og manddomstiden. Og når man, som jeg, tænker på de svundne år med alle deres sorger og glæder, går det tit således, at man får lyst til at mindes de mange års kamp for tilværelsen. I årene fremover vil det jo være minderne og familielivet der vil være mit liv.

Den 10-årige Anton Emil.

Udgået fra et fattigt fiskerhjem i Thisted med de trange kår, som gjaldt for de fleste ligestillede, og hvor vi måske endda hørte til blandt de fattigste, er det vel ikke så mærkeligt, at man af og til beskæftiger sig med, hvorledes kårene formede sig for datidens fattige arbejdere.

I min tidligste barndom, før jeg begyndte at skønne, drev min fader — som mange

andre fiskere – østersfiskeri, der foregik på den måde, at man med fiskeredskaber »skrabede« østers i fjorden. Disse redskaber havde vistnok til følge, at man på et vist tidspunkt – antagelig før 1880 – fra statsmagtens side så sig nødsaget til at standse dette fiskeri for at hindre, at østeren helt forsvandt fra Limfjorden.

Til dette østersfiskeri havde min mors fader foræret ham en stor båd med tilhørende fiskeredskaber. Da dette fiskeri ophørte, afhændede han båden og købte en mindre, hvorefter han begyndte af fiske ål om sommeren og rødspætter, torsk eller sild, som årstiden nu indbød til.

Omkring samme tidspunkt blev det møde blandt en del af Vesterhavsfiskerne – særlig fra et fiskerleje, der hed Lyngby – at en del fiskere hvert forår tog ind til Thisted og drev ålefiskeri. De boede da i logi i forskellige hjem, særligt i den vestre del af byen, og de benyttede en mark med stejle skrænter, kaldet Sønderbakken, dels til deres garn – der var god plads til at sprede dem der – dels til landingsplads.

Min bedstefar, der efter forholdene var ret velhavende, havde omkring 1874 købt et lille hus til mine forældre. Det bestod af to små værelser. Et lofts værelse og lidt loftsrum gav plads til adskillige fiskere. Man forstår, at ikke mindst de tilflyttede fiskere levede under meget beskedne forhold, og livet der levedes, var vistnok ikke altid mønsterværdigt, selv om min moder gjorde hvad hun kunne for at dæmpe det så meget som muligt. De tilflyttede fiskere var dog som regel skikkelige folk, selvom brændevinen, der kun kostede ni øre for en pægl, var meget eftertragtet af de fleste af dem. Især når vejret i uger kunne hindre fiskeriet, havde den ikke den bedste indflydelse på dem. Ledighed var heller ikke den gang af det gode.

Når ålefiskeriet på slutningen af somme-

ren hørte op på en bestemt dato, som var fastsat ved lov, drog Lyngby-fiskerne tilbage til deres hjemstavn, hvor de formentlig drev havfiskeri med større udbytte, end de kunne forvente ved Limfjorden, så begyndte torskefiskeriet i Limfjorden for min far og hans ligestillede i Thisted, for om efteråret og vinteren, når fjorden ellers ikke var islagt, at ende med sildefiskeri og lignende.

Når Limfjorden var tillagt, var det en katastrofe for Limfjordsfiskerne, der sjældent egnede sig eller var vænnet til et andet arbejde. Så var der ingen anden udvej end at prøve på, med et redskab bestående af en slags saks, der var fastgjort på en lang stang, at stange ål eller ved at hugge huller i isen at forsøge at fange nogle torsk til et måltid mad.

Jeg erindrer, at fisk var et dagligt traktament, en enkelt gang lidt stegt flæsk til afveksling, ellers øllebrød, grød eller vælling som eneste ret.

I den sidste halve snes år af min fars levetid begyndte han at handle med fisk, måske for at prøve at få en bedre levevej og vel også fordi helbredet begyndte at svigte. I en del år solgte han desuden om efteråret frugt, dels fra hjemmet og dels fra et stade i byen. Særlig på markeds- og torvedage.

Frugthandelen udvidedes, idet han gik i kompagniskab med en lille husmand, der gik under navnet »Den bitte Skrædder«, endskønt han sikkert aldrig havde haft noget at gøre med skrædderiet. Bemeldte skrædder, der ikke havde megen forstand på at handle, havde derimod en vogn og en lille hest, der var velegnet til at transportere frugten omkring til de forskellige markeder, dels i Hanherred, dels til andre landsbyer omkring Thisted, hvor der var udsigt til lidt handel. Min fader havde sikkert noget handelstalent og tjente måske til tider lidt penge, men det kan ikke nægtes, at vi i det store og hele havde et meget

Fiskehandlere på Nytorv, Thisted, ca. 1910.

fattigt liv omkring midten af firserne. Når vi ingen mad havde hjemme, var det ikke sjældent, at jeg sammen med en ligestillet dreng løb ud i omegnen og »fægtede« æg og brød, som jeg bragte hjem til min moder. Hun protesterede og forbød tiggeriet, men var vel alligevel glad for håndsrækningen, thi det gav jo dog brød til de mange munde. Men at hun havde svært ved at acceptere måden, som vi havde erhvervet det på, forstår man, når man erindrer, at hun var udgået fra et velstående gårdmandshjem, og når man kender bøndernes syn på disse ting og deres standshovmod, der ikke var mindre dengang, måske tværtimod.

Omkring konfirmationsalderen var jeg min fader behjælpelig med frugthandelen. Jeg fik af og til lov til at køre med til de forskellige markeder i byens omegn. Jeg husker således, at jeg medbragte et levende

pindsvin, som jeg foreviste mod betaling af fem øre, dog således at man fik lov til at se det gratis, når man købte frugt for mindst 25 øre. Da dyret ikke er sjældent i de egne, gjorde forevisningen ikke altid lykke, men nogen fortjeneste havde jeg dog. Mærkværdigvis.

Dengang brugte Vesterhavsfiskerne småsild til madding på deres krog, som de benyttede til torskefiskeri. Af disse småsild og brislinger fiskedes der om efteråret en del i Limfjorden. Det var en ret usikker levevej at handle på den måde. De spinkle både, som man benyttede til havfiskeriet tålte ikke megen storm og det skete ikke så sjældent, når min fader havde købt småsild, f.eks. for et halvt hundrede kroner, at vejret pludselig slog om, og så stod han der med sine »sild«, som intet var værd og var ruineret for lange tider. Man kendte dengang intet til frysning af fisk eller madding.

Allerede som 13-årig dreng handlede jeg også en del med fisk, som jeg selv havde fanget.

I sine sidste leveår handlede min far med fisk, som regel fra fast stæde på Store Torv i Thisted. Det blev til dagen og vejen, men der var ikke altid varm mad hver dag. Og fars helbred var efterhånden ikke meget værd. I slutningen af 80'erne stødte en slem lungebetændelse til. Sygekasse kendte man ikke den gang, så der var ingen understøttelse at hente og det var vel derfor forståeligt, at han stod op af sin seng før han var rask. Det gav heller ikke de bedste løfter om helbredelse at stille på torvet ved 3-4 tiden en vintermorgen, tilmed med feber i kroppen. Resultatet blev da også tilbagefald med tuberkulose som følgesvend og tidlig død allerede ved 51-års alderen.

Efter vor fars død var der meget fattigt i hjemmet. Hans lange sygeleje havde nødvendiggjort at vi måtte søge hjælp hos fattigvæsenet. Der var ingen anden vej at gå sådan som forholdene havde udviklet sig. Efter hans død i 1890 var der tre ukonfirmerede børn hjemme. Selv om den 13-årige Christian på C. F. Bendixsens Cigarfabrik tjente 25 øre daglig for 5-6 timers arbejde, og de to mindste småpiger ved bypladser tjente lidt, forslog det jo ikke meget, og det var i hvert fald utilstrækkeligt til underhold for fire personer, det også selv om min mor tjente lidt ved forskelligt arbejde for herskaber o.lign.

Jeg husker fra min barndom, hvilket indtryk det gjorde på os børn, da vi måtte ty til fattigvæsenet om hjælp. Vi syntes, at det var en skam, som vi dårligt kunne bære. Og det var i hvert fald — selv blandt de fattige — ikke velanset at tage fattighjælp. Man gjorde det nødt til den gang. Det var en hård tid for vor mor at komme

igennem. Jeg var 17 år, da min fader døde og den ældste af fem søskende.

Børnekår

Hvordan var kårene ellers for børnene fra de fattige hjem i de tider? Ja, det er måske vanskeligt at forstå for nutiden, for der er sket meget siden min barndom.

Mange af drengene blev fra de var 10 år anbragt på C. F. Bendixsens Tobaksfabrik eller Undéns Uldspinderi. Her var begge steder to hold, henholdsvis formiddag og eftermiddag og der tjentes 25 øre dagligt eller 150 øre ugentligt. Heller ikke dengang nogen strålende betaling. Skolen betragtedes som en biting. Der blev oprettet en fabriksklasse, hvor man fik den nødtørftigste skoleundervisning. Det var jo nødvendigt, men ville næppe blive tålt i vore dage. I det hele taget var vilkårene i det miljø, jeg voksede op i, meget fattige. Det står for mig, som om vintrene i min barndom var meget strenge i alle retninger. Ikke mindst for arbejderklassen. Fagforeninger og arbejdsløshedskasser kendte man ikke på den tid, i hvert fald ikke i Thisted.

Når Limfjorden var frosset, stod praktisk talt næsten alt stille. Faldt der megen sne, fik byens mandlige beboere tilsigelse til at møde. De mest velhavende havde pligt til at møde med flere mænd, så vidt jeg husker i forhold til deres skatteevne. Tilsigelsen gjaldt tre timer, henholdsvis formiddag eller eftermiddag. For de tre timer kunne man tjene 75 øre. Var man heldig kunne man altså tjene 150 øre for 6 timers arbejde. Man gik jo i de fleste hjem kun meget nødt til fattigvæsenet om hjælp. Jeg mindes således at min far kom hjem og havde tjent 75 øre for tre timers arbejde. Vi måtte — syv mennesker — dele et 40 øres sigtebrød uden smør, og det var hvad vi fik at spise den dag.

Men vi drenge var jo opfindsomme og

Konsul Helstrups Vinhandel i Storegade, hvor nu P-pladsen til Odd-Fellowlogen ligger. Helstrup kautionerede for Christian Jensens læreplads.

appetitten glubende. Det skete ofte, at vi prøvede vejen til herskabshjemmenes køkkener for at tigge »mellemadder« og vi lærte hurtigt de gode madsteder at kende. Det var også hyppigt, at tjenestepigerne der var udgåede fra arbejderhjem, stak os et par ekstra stykker mad. Men vi holdt det som regel skjult for dem derhjemme. Særligt min moder holdt ikke af dette tiggeri. Men vi var jo ikke forvante. Maven var tom og smørrebrødet smagte godt. Jeg har senere, i de mange år jeg har været medlem af Københavns Værgeråd og Børneværn, tænkt på de forhold, jeg selv voksede op i og man vil forstå, at jeg har set en opgave i at arbejde for, at gøre vilkårene tålelige for de børn, der fjernes fra de fattige hjem og kommer under offentlig forsorg.

Vi lærte hurtigt at tage chancen, hvor den fandtes. F.eks. var det en yndet sport at gøre os nyttige for bønderne ved at passe deres køer, som stod opstillede på markedspladsen, og lykkedes dette ikke, gik vi ikke af vejen for at tigge 2-ører hos dem.

Eller vi fik hos en købmand, som kendte os eller vore forældre, en kasse cigarer, som vi prøvede at sælge blandt bønderne for fem øre stykket. Det lykkedes meget sjældent at sælge 100 cigarer, men skete det, havde vi tjent to kroner, idet vi skulle svare tre kroner for en hel kasse med 100 stk. Tænk om det skete i vore dage (1943), at cigarer blev falbudt til den pris.

Om vinteren gjorde vi os nyttige på mange måder. F.eks. var det ikke ualmindeligt, at byens borgere gik på torvet, hvor de kunne købe en stor havtorsk på 10-12

pund for een halvanden krone. Så skete det, at vi kunne tjene 5 eller 10 ører for at bringe fisken hjem til vedkommendes bopæl. Det skete gerne på slæde. Men da mange af byens gamle havde opdaget fidusen, var der jo en slem konkurrence.

Ellers levede vi som de fleste af kvartets fattige børn vort liv på gaden, og jeg har ikke indtryk af, at det gik særligt galt for ret mange af os. De fleste er det vist gået nogenlunde i livet, måske kun til dagen og vejen, men dog hæderligt.

Typograf

Efter at have været avisbud på Thisted Amtsavis i et par år, havde jeg afgjort ikke lyst til at blive typograf. Jeg blev så bydreng hos en urtekræmmer, kom senere i isenkræmmerlære hos en falleret isenkræmmer, som ikke forstod sig på sin håndtering og som derfor gik fallit efter tre måneders forløb. Var derefter fiskerdreng nogle måneder sammen med en skolekammerat, hvis far foruden et lille landbrug i byen også drev fiskeri. Der gik nogle måneder, indtil jeg efter en stærk forkølelse fik en slem lungebetændelse og var syg det meste af vinteren.

Jeg blev derefter anbragt hos en rebslager Kjær som hjuldrejer fra fem om morgenen til seks om aftenen for 50 øre daglig. En »strålende betaling« også i de tider. Men jeg måtte til at tænke på min fremtid, idet jeg nu var blevet 15½ år gammel. Jeg fik tilbud fra Kjær om at komme i rebslagerlære. Det havde jeg nu ikke lyst til, måske heller ikke anlæg for, så hellere typografien. Så kom der ad omveje tilbud om at komme i lære på Thisted Amts Tidende. Jeg fik tilbud om kost og logi og løfte om et sæt svendetøj, hvis jeg blev der i fem år. Jeg troede det ikke, men det blev til syv år. De sidste to år som svend.

Mine brødre

Min bror, Peter, der var to år yngre end jeg, var som 14-årig blevet anbragt i smedelære i Thisted. Fortsatte, da hans læremester var gået fallit, sin lære og blev 18½ år gammel svend i Ræhr ved Thisted efter at have aflagt sin svendprøve i Thisted. Han døde 49 år gammel i Aalborg.

Det var almindeligt, at man fik kost og logi på lærestedet, men ingen løn. Penge til beklædning og lommepege kunne i visse fag tjenes ved at fuske, det vil sige have lidt kunder blandt ens bekendtskabskreds, der måske mente at få billigt arbejde. Dette fuskeri blev der set igennem fingre med de fleste steder.

Min bror havde det noget anderledes i sin lære i Ræhr. I overenskomsten med læremesteren var fastsat den bestemmelse, at han hvert år i høsttiden skulle have ret til hos een af omegnens bønder at tage en høsttjeneste for at tjene penge til beklædning. En original overenskomst. Peter var en dygtig smed. Usædvanlig velanskrevet på Aalborg Portland Cementfabrik, hvor han efter et ulykkestilælde afgik ved døden i 1924, efter at have arbejdet der fra sin ungdom.

Min anden bror, Christian, tjente hos konsul Helstrup i Thisted, der havde en, efter den tids forhold, ret stor vinforretning. Drengen blev godt behandlet, men arbejdet interesserede ham vist ikke særligt. Så vidt jeg erindrer, havde han een interesse: At blive tømrer. Det var dog ikke let for en fattig dreng. Man fik nok kost og logi hos mester, men der forlangtes bl.a. i tømrerfaget som regel, at man skulle betale 200 kr. een gang for alle for at komme i lære, og hvor skulle han skaffe dem? Og han var 17 år gammel, ja nærmede sig de 18 år. Da var man almindeligvis svend,

Marked på Fredrikstov, ca. 1910.

idet læretiden som regel var fire år fra det 14. år.

Så kom tilfældet ham til hjælp. En mindre landsbytømrer i Ydby søgte en tømrerlærling. Ved forhandling indgik han på at tage den velvoksne dreng i lære imod, at der stilledes en kaution på 100 kr., der kun skulle til udbetaling, hvis han – uden grund – løb af læren i utide. Det lykkedes at få konsul Helstrup til at stille kautionen. Jeg måtte skrive papiret, der kun bestod af nogle linjer på et almindeligt stykke papir og var ustempet. Konsulen var ikke stærk i det skriftlige og jeg var typograf.

Da der var gået et par år, begyndte nogle besværligheder, idet tømrermesteren, som vist sad noget hårdt i det, gjorde alt hvad han kunne, for at få drengen til at løbe af lære, medens Christian af taknemlighed mod Helstrup ville jages bort. Han

ønskede ikke, at denne skulle betale de 100 kr. Forholdet opløst imidlertid, uden at beløbet blev betalt. Tømreren, der havde uret, fik ikke pengene. Han turde vist ikke binde an med konsulen, og min broder kom i forbundt hos en af Thisted bys tømrermestre, hvor han blev udlært omkring århundredeskiftet.

Min læretid

Vi to, der boede ude og var i lære, kunne ikke helt klare os selv, men måtte f.eks. have vasken besørget hjemme og havde intet at betale med. Reparation af garderoben voldte også besværligheder.

Da det gik op for redaktør Aaberg, hvor svært det var for mig at få det nødvendigeste tøj, blev jeg, og også de andre læredrenge, sat på beregning, en slags akkordarbejde. Jeg var vistnok dog den eneste, der var på

fast beregning, idet jeg var den fattigste. Det foregik på den måde, at når vi havde været i lære i et halvt år, kunne vi i det følgende halvandet år tjene $\frac{1}{2}$ øre pr. linje udover 200. Formatet var 15 cicero. I de sidste tre år skulle vi sætte 240 linjer og for de overskydende fik vi $\frac{2}{3}$ øre. Det virkede vel ansporende, men der skulle hænges godt i, bare for at tjene tre kr. om ugen, og det nåedes aldrig gennemsnitligt.

Når vi på denne måde havde oparbejdet et lille overskud, kunne vi købe tøj på forretningens regning hos en af de købmænd eller håndværkere, der avarterede i bladet og som skyldte for annoncer. Om vi fik fuld dækning eller en rimelig pris på de varer, der skulle dækkes af annoncegælden, er måske tvivlsomt og det var næppe de dygtigste håndværkere der skyldte for annoncer og som betjente os.

Jeg husker således, at mit første sæt tøj som jeg fik på den måde, blev købt hos en skrædder Davidsen, der var halt. Om han havde målt benklæderne af på sig selv, ved jeg ikke, men en kendsgerning var det, at da jeg fik tøjet, var det ene bukseben kortere end det andet. Jeg husker, at jeg havde noget besvær med at få bukserne til at passe i længden og det var næppe muligt at tilpasse fuldt ud. Men man måtte jo tage til takke med forholdene, som de bød sig.

Læretiden og opholdet hos redaktør Aaberg og hans hustru er der nok grund til at ofre et par ord på. Det var et af de læresteder i byen, hvor forplejningen var bedst. Redaktøren, de unge svende og læredrengene, med en enkelt undtagelse, spiste og boede på lærestedet, og vi fik en god forplejning i alle måder. Svendene boede for sig selv og lærlingene ligeledes. Vi kunne i kælderen hente brændsel til kakelovnen og petroleum til lampen, så hvad dette angår, var der ingen grund til klage.

På værkstedet derimod var det, i hvert

faldt for mit vedkommende, noget anderledes, idet øretæverne hørte til dagens orden. En faktor Ludvigsen var særligt aggressiv. Jeg mærkede også her, at jeg var særlig udsat for hans — vistnok — sadistiske behandling, der efter udtalelser fra forskellige af mine kammerater, gav sig udslag i en ret voldsom forskellig behandling. Dette fik jeg dog først senere fuld forståelse af, ved som voksen at drøfte forholdene, som de formede sig for dem i den tilsvarende læretid. I min læretid havde jeg det altså alt andet en godt på værkstedet. Jeg var den fattigste af dem alle og fik det at føle ved enhver lejlighed. Og Aaberg selv var ikke den der holdt sig tilbage.

Jeg husker således den dag, jeg fyldte 18 år. Jeg havde dagene forinden fremsat en udtalelse om, at nu måtte mishandlingerne vel ophøre, at jeg ikke mente, at jeg mere burde være udsat for hustugt i den henseende. Da denne udtalelse kom redaktøren for øre, mødte han uden anden foranledning op og gennempryglede mig. Han udtalte, at han ville vise mig, at han turde fortsætte med pryglерierne og agtede at fortsætte, hvis det passede ham.

Jeg turde jo ikke protestere hvis jeg ellers ville udlæres, og da jeg ønskede dette, så jeg ingen anden udvej end at blive. Det er i denne forbindelse interessant, at fra den dag jeg var udlært, var der intet at udsætte på behandlingen. Jeg var nu svend og arbejdede der i to år og mindes ikke, at der var nogen uoverensstemmelser.

Den eneste forklaring var formentlig, at man skulle have en syndebuk, og det blev nu en gang mig. Om det var, fordi jeg var udgået fra så fattigt et hjem, ved jeg ikke, men det er det mest sandsynlige. I hvert faldt mærkede jeg det på forskellig måde, når jeg sammenligner mine vilkår med dem, der gjaldt for mine lærekammerater. Blandt andet en døvstum ung mang, hvis

Denne reberbane lå overfor dampmøllen på Munkevej. I baggrunden skimtes »Carocksminde«. Fra venstre ses rebslagerne Peter Jensen, Sørensen og Zoll samt lærlingen Anders.

fader var en meget rig og fremtrædende Venstrebonde, der havde megen indflydelse i de kredse, der støttede Thisted Amts Tidende.

Ved en senere lejlighed, da faktor Ludvigsen var fratrådt på grund af alder, gav denne mig en undskyldning for den behandling, han for sit vedkommende havde ansvaret for. Jeg modtog undskyldningen, men trods de gode vilkår jeg havde levet under i årene derefter, har jeg haft meget svært ved at befri mig for mindreværds-komplekserne.

For os tre drenge var det nu lykkedes at få lært et håndværk, selvom det havde været svært at nå så langt. Det havde under hele vor opvækst stædigt stået som moders ønske at få os bragt så vidt, idet hun stadig hævdede, at det at lære et håndværk, var et mål at sætte sig, fremfor

at skulle leve af tilfældigt arbejde. Hun fortalte os tidligt og silde, at det at have lært et håndværk ville give os mange fordele i livet. Det var det bedste fundament for en nogenlunde fremtid, og hun havde vistnok ret. Jeg tror, vi skylder hende meget, fordi hun trods stor fattigdom fik sat det igennem.

Nå, men da jeg blev udlært den 4. november 1893 og havde arbejdet på mit lærested i to år som svend, blev jeg imidlertid overflødig. Vi var to ungsvende på trykkeriet, og skulle rykke ud efter anciennitet, efterhånden som en af de fire læredrenge blev udlært. Og det blev jo også min tur. En plads som Aaberg havde søgt i Horsens på et nyoprettet radikalt Venstreblad, blev tildelt en anden, skønt der var blevet givet mig visse løfter om at komme i betragtning. Men jeg skulle jo til det en gang, og

der skete derfor næppe noget galt ved at rejse et par år, før det ellers skulle være sket.

Min bedstefar

Inden jeg går videre med mit eget liv, mangler jeg at fortælle lidt om min bedstefar og vor øvrige familie i Thisted og omegn.

Min bedstefar, hvis bondegård lå i Grurup Kommune, døde ved juletid 1884. Han havde tre døtre i første ægteskab. Min moder var den ældste. Den næstældste var udvandret til Amerika i 1873 og gift med en farmer i Nebraska, medens den yngste var gift med en husmand, Søren Borregaard. De boede i Hundborg. Han var enkemand, da han blev gift med min moder, og vist en meget bestemt mand. Iøvrigt kendte vi ikke meget til ham. Min tante, Hanne, som blev gift med ham, var kommet »galt af sted« og havde en søn før sit ægteskab. Denne søn, Emil, blev imidlertid opdraget i bedstefars gård i Grurup og havde det i alle måder godt og blev i det hele behandlet som søn af huset.

Ved bedstefars død i 1884 forelå imidlertid et testamente, hvorefter hans eneste søn af andet ægteskab, Per Christian, som vi kaldte ham, var testamentet gård og hvad der fandtes af værdier, med den klausul, at søsteren i Amerika skulle have 2.000 kr. udbetalt, og den anden søster i Hundborg skulle have et lignende beløb, der blev udbetalt til hendes udenfor ægteskab fødte søn. Min mor havde, ved købet at det i 1880 købte hus, lånt 800 kr., og det blev hendes arvepart fra den gældfrie gård. En afgjort uretfærdighed, som min far søgte at få ændret ved at bestride testamentets gyldighed, men da han manglede midler til at føre sagen for retten, måtte han lade den falde. Det var sagfører B. Vestergaard fra Vestervig, der senere, som direktør for

»Landbosparekassen i Thisted«, blev straffet for bedrageri, der havde været behjælpelig med det »noble« arbejde med opstillingen af testamentet.

Så vidt jeg ved, søgte min onkel på et tidspunkt at gøre udlæg i min moders hus for den obligation på 800 kr., som var tinglæst og som oprindeligt tilhørte min bedstefar. Men det viste sig at gælden var kvitteret på obligationen, så hun fik heldigvis lov til at sidde uantastet i sit lille hus. Hun solgte det senere, da hun i 1904 eller 1905 flyttede til København.

Ved spartansk administration og mindre tilskud fra os voksne børn, der næsten alle flyttede til København, lykkedes det hende at undgå at fortsætte med fattighjælpen, således at hun efter fem års forløb var berettiget til alderdomsunderstøttelse. Hun var da befriet for den nedværdigelse, som det efter hendes begreber var at modtage den forhadte fattighjælp med tab af borgerlige rettigheder.

Det må dog i hele denne familie- og arvesammenhæng også retfærdigvis erkendes, at min bedstefar havde ydet mine forældre megen hjælp i naturalier i årenes løb.

Der var tre-fire mil ind til Thisted og det var ikke noget sjældent syn, pludselig at se den gamle mand holde uden for vort hjem med sin gamle vogn, der var fyldt op med tørv eller fødevarer af forskellig art. Men det holdt jo op ved hans død i 1884.

Min onkel fortsatte altså ikke med denne hjælpsomhed overfor sin fattige søster. Jeg er tilbøjelig til at mene, at hans moder havde taxeret den hjælp min bedstefar havde ydet os i den forløbne tid, til sin søns fordel. Det syntes som om hun havde haft stor indflydelse på testamentets affattelse. Man regnede, så vidt jeg erindrer, med at den gældfrie gård m.v. havde en værdi af

ca. 30.000 kr., så der var jo stor forskel på, hvad de fire børn fik i arv.

Min onkel, eller rettere halvonkel, fik altså gården med »alle herlighederne«, som man sagde. Han forblev ugift hele sit liv, og var aldeles uskikket til at drive gården, som han i 1895 måtte opgive på grund af misrøgt. Den gældfri gård han havde overtaget, blev solgt ved tvangsauktion til en gårdejer Jørgensen, hvis familie, så vidt jeg ved, stadig ejer gården, der blev betegnet som 1. klasses, hvad jordtilliggen- de angår, og det er en kendsgerning, at ejeren i årene derefter blev en meget velhavende mand.

Ved testamentet var der sikret min »bedstemor« 5.000 kr., som var båndlagt i gården til hende, hvis det gik galt for sønnen. Min »bedstemor« havde formodentlig forudset, at denne var mindre egnet, og havde garderet sig i tide. Det var man nødt til i de tider.

Indtil min bedstefar døde i 84, var vi børn stadig gæster derude, i hvert fald kom jeg som regel både i jule- og sommerferien og blev i det hele godt behandlet, også af min »bedstemor«, men det var ikke velset, hvis jeg besøgte min mors farbror, der ejede en noget større gård beliggende umiddelbart i nærheden. Efter bedstefars død, da vi af gode grunde ikke kunne holde ferie hos hans søn, blev vi inviteret til at holde ferie hos farbroderen, og så vidt jeg husker, benyttede vi os af tilbuddet. Jeg var i hvert fald ofte på besøg, og min bror Peter var en kortere tid tjenestdreng på gården.

Men jeg var, som tidligere omtalt, i 1893 blevet udlært på Thisted Amts Tidende som typograf. Da min onkel i 1895 måtte forlade gården, havde man tilkaldt min mor, der mærkværdigvis var mere end villig til at hjælpe, måske fordi hun var fattig, og håbede at få lidt fra sit misrøgte-

de barndomshjem. Hun arbejdede gratis i lang tid, men da hun fremsatte ønske om bl.a. for sit arbejde at få nogle få brugsgenstande, blev det nægtet hende af »moderen«. Jeg overværede selv begivenhederne.

At jeg sagde min mening om »onkelens« og »bedstemoderens« optræden er måske naturligt. Ved en meget senere lejlighed, da jeg opsøgte ham alene, fik jeg anledning til »at opfriske gamle minder«, og det var da ikke blide ord, der faldt fra min side. Bl.a. kunne jeg ikke glemme, at han som gårdejer aldrig hjalp sin meget dårligere stillede søster. Han var – i hvert fald i de senere år – blevet klar over, at han havde handlet urigtigt, og led vistnok af samvittighedsnag i adskillige år, stærkt religiøs som han havde været fra sin tidligste ungdom. Hans stadige omkvæd var »at gøre uretfærdigheden god igen«, men det var jo udelukket, upraktisk til alt arbejde, som han var, og uden evner til at administrere. Forøvrigt levede han i sine sidste år af aldersrente, og vi havde så godt som ingen berøring med ham.

Farvel til Thisted

Nu var tiden altså inde til at jeg forlod Thisted. Jeg tog af sted som rejsende svend med min fagforeningsbog til den Typografiske Forening i orden, og jeg var – som supplement – medlem af »Haandværkssvendenes Rejseforening« og derved sikret gratis ophold i kortere eller længere tid i de fleste byer. Jeg var altså tilsyneladende godt garderet. Yderligere havde jeg i inderlommen gemt en 10-kr. som nødsstilling. Ved henvendelse til den typografiske lokalformand i de forskellige byer, kunne jeg endvidere få udleveret en gratis dampskibsbillet, som gav ret til fri sejlads med »Det Forenede Dampskibsselskabs« skibe.

En dag i slutningen af november 1895 sejlede jeg til Aalborg og begyndte min

rejse mod det ukendte, foreløbig med Kristiania som mål. Det var den gang almindeligt bekendt, at hvis man nåede denne by ved nytårstid, var der god udsigt til at opnå arbejde som typograf, når det norske storting trådte sammen.

Men det hele kom til at gå anderledes.

På valsen, omend kort

Sammen med en ung blikkenslagersvend vandrede jeg en vintermorgen i november 1895 ud af Aalborg på vejen til Hobro. Pludselig opdagede jeg en 25-øre, der var frosset fast i jorden, men jeg fik den da løsrevet. Jeg var straks begejstret og tog det som et godt varsel om snarligt at komme i arbejde. Min følgesvend erklærede sagtmødig, at han havde hårdt brug for pengene, idet han kun ejede seks øre, ingen mad kunne købe og ikke havde penge til natteologi i Hobro.

Jeg husker, at jeg flot erklærede, at det skulle jeg nok klare for ham, men de 25 øre ville jeg beholde, da de sikkert betød lykke for mig.

Vi nåede omsider Hobro efter at have vandret godt seks mil – for mit vedkommende i et par gamle skaftestøvler, som jeg havde købt for seks kroner hos en marskandiser. På vejen var vi inde i en bondegård, ikke for at tigge, hvad jeg satte mig imod, men for at spørge, om vi kunne købe et par stykker mad. Det lykkedes. Vi fik maden, som storbonden forlangte 10 – ti – øre for. Jeg var fortørnet over, at han ville være bekendt at tage pengene, men jeg er ikke sikker på, om den velhavende mand ikke var sognefoged og netop havde behandlet os pænt. Vi var jo ikke betlere!

At vi skelede til den varme mad, som familien delikaterede sig med ved den anden bordende, er en sag for sig.

Ved ankomsten til Hobro var mine ben i en sørgelig forfatning. Da »svendefatter«

så, at jeg var godt forsikret, blev jeg anbragt i gæsteværelset, de kom med et fad varmt vand, og fik sødderne vasket, efter at man med besvær havde befriet mig for de store støvler. Jeg betalte forøvrigt ikke noget ekstra for den venlige behandling, men min tanker er tit gået til de flinke menesker.

Jeg har altså været i Hobro og har gode minder derfra!

Efter en nats ophold i Hobro, hvor jeg traf to kollegaer, den ene en tidligere skolekammerat, den anden arbejdende i Thisted, kørte jeg med toget til Randers, hvor jeg blev et par dage. Det var jo noget nyt for mig, der bortset fra otte uger, hvor jeg var udlånt til Nykøbing på Mors, ikke havde været »udenlands«. At jeg i svendehjemmene måtte stille til parade med skjorten under armen sammen med de andre svende, var som selve rejselivet også noget nyt for mig.

I Randers deltog jeg i en »naveraften« sammen med de andre svende på herberget. En slagtersvend, vistnok dygtig til at »slå fægt«, havde hos en slagtermester fået et stykke kød forærende. Vi blev tilbudt at være deltagere i spisningen mod at betale 25 øre hver, og fik den herligste bøf, som svendfatter tilberedte.

Det var forøvrigt den eneste gang, jeg rigtig har haft en smule lejlighed til at prøve rejselivet – desværre!

Næste dag fortsatte jeg til Århus, hvor der lå brev fra en kontorist Skaltz i Thisted, der mente at kunne skaffe en plads til mig i København.

Matr. nr. 395 - Vestergade 18

— *et hus i Thisted*

Historien om matr. nr. 395 fortøner sig ligesom alt andet for at ende i fortidens uigennemtrængelige mørke. Matriklen er beliggende på Vestergades nordside, og denne grund var endnu ikke bebygget, da Reesen tegnede sit kort omkring 1670. Den ældste bebyggelse i Thisted samledes om Bækken, som løb gennem byen og delte den i to halvdele. Sydvest for Bækken fandt man Storegade eller Algade, der forbandt den interimistiske havn ved Bækkens udløb med byens torvehandelsplads på Storetorv. Storegade var i hovedsagen beboet af kræmmere og embedsmandsfamilier. Østergade og Nørregade på Bækkens nordøstre side prægedes derimod af de mere jævne lag af håndværkere og avlsbrugere, som for en stor del havde deres næring af bymarken. Gårdene i denne bydel var vendt mod Refs- og Munkholm agre. Og på engen fandt man Bispegården.

Endnu sidst i 1600-tallet stod kirken knejsende i ensom majestæt på en bakke vest for byen - dog med den mindre anseelige latinskole ved siden af og Vester-mølle et stykke uden for byen. At dømme efter Reesens kort. Torsten Balle mener (1974) på baggrund af oplysninger fundne i kirkebogen, at der må have været flere huse og gårde i Vestergade, end der er indtegnet på Reesens kort. Men under alle omstændigheder var indbyggertallet lavere i Vestergade end i Storegade, Nørre- og Østergade. Langs kirkegårdens nordside løb det, der i 1700-tallet skulle blive til Vestergade. Gaden voksede frem i dette århundrede,

men i befolkningstal var den stadigvæk blandt byens mindste gader. Det var især kræmmere og handelsfolk, som slog sig ned og byggede på gadens nordside overfor kirken. Og i denne periode blev grunden lagt til det, der blev Vestergades særpræg i forhold til den øvrige by - hjemstedet for byens handelsborgerskab.

Købmand Michel Galtrup

Bebyggelsens oprindelse fortæller sig i det uvisse, men fra 1760'erne vælder kilderne frem. Købmand Michel Galtrup havde på dette tidspunkt en efter Thisted forhold betydelig købmandsgård på grunden. Han begyndte sin købmandshandel i Thisted i 1750'erne. Galtrup fandtes ikke i skattelisten fra 1749, men i 1761 stod han i brandtaksationen (den ældste brandtaksation fra Thisted) som ejer og beboer af den 5 bygninger store gård på matr. nr. 395, og han var således den første identificerede ejer.

Gårdsbygningerne bestod af et forhus til gaden på 12 fag, et sidehus vesten i gården på 8 fag, et sidehus øster i gården ud til gyden (der senere kom til at hedde Amtsstræde) på 12 fag og et tværhus norden i gården på 12 fag samt et pakhus på øster side af gyden på 4 fag, desuden ejede Galtrup et ladehus ved Thingstrupvej - Bisgårds loft på 16 fag - alt i 1 etage. Ejendommen blev ialt takseret til 650 Rbdlr., hvilket var blandt byens allerhøjeste. Og det var en betydelig købmandsgård i fire længer med tilliggende pakhus og

lade. Ladehuset ved Thingstrupvej antyder, at et større eller mindre areal landbrugsjord var tilknyttet ejendommen. Landbruget har også spillet en væsentlig rolle i gården med de forholdsvis store udlænger. Thisted havde endnu i 1700-tallet et stærkt landlig præg, hvor de fleste husholdninger havde en tilknytning til bymarkens avlsbrug, og man skal huske, at gården faktisk lå i byens udkant. I en ekstraskattemandtalssliste fra 1762 ser vi, at husstanden bestod af Michel Galtrup selv, hustru, tjenestekarl og tjenestepige, men ingen børn.

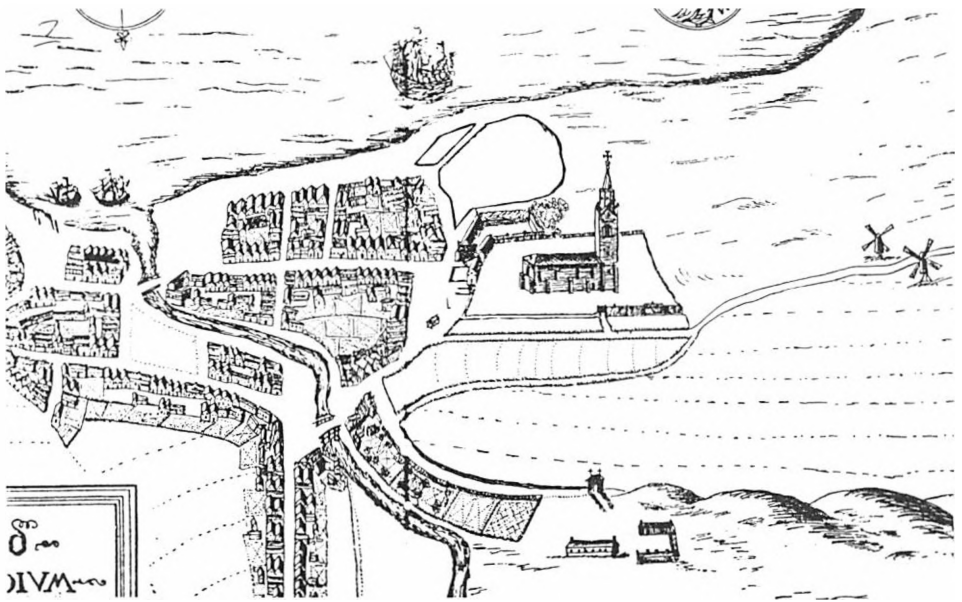
Galtrups købmandshandel er meget godt belyst af kilderne. Michel Edwardsen Galtrup og konen Zidsel Marie Andersdatter Ladegaard døde med 2 måneders mellemrum i 1766, og de havde ingen børn, så alt i boet skulle registreres. Galtrup var da 43 år. Skifteforretningen på 70 foliesider er behandlet i ekstraktform af Torsten Balle i 1973, og han har efter sit skøn opdelt lageret på forskellige varegrupper. Skiftet viser, at merkantilismen og oversøisk vareimport også havde nået de større købmænd i en søvrig provinskøbstad som Thisted.

Blandt varelageret fandt man f.eks. bøger og papir: Evangeliebøger, Pontoppidans spørgsmål, ABC'er, hvidt skrivepapir, træpapir, brunt pakpapir, blyanter, rødkridt, grifler, stentavler og blækhusse, hvilket peger på, at velstillede borgere og embedsmænd med overskud til læsning og skrivning hørte blandt Galtrups kundekreds. Manufakturvarelageret giver et mere varieret indtryk med såvel importerede kvalitetsprodukter fra Nord-Tyskland og måske England som hjemligt fremstillet tekstil og det mere nødvendighedsprægede: Saien, stof, rask, lærred, drejl, kattun, dybich, maltum, hjemmevævet tøj, klæde, fløj, kannevas, damask, hårduge til kjort-

ler, tørklæder, kramhuer, kramgarn, orgesin floch, silkegarn, gammelt garn, bændler, bånd af bl.a. silke og fløj, knapper af forskellige slags - tombaks-, veste-, metal-, horn-, hjortetaks- og garnknapper, jern- og messinghægter, kâbehager, knappenåle, fingerbøl, fingerringe og gardinringe.

Den oversøiske import, hvor de danske kolonier ihvertfald de Vest-Indiske øer også har spillet en rolle, finder man i kolonialvarelageret med ting som: Hvedemel, risengryn, sagogryn, kandis, topmelis, svesker, rosiner, figner, korrender, kaffebønner, te, kanelbark, nelliker, allehånde, peber, spansk peber, kardemomme, muskat, muskatblomme, ingefær, anis, laurbær, hjortetak, pommerans, safran, kommen, lakridstræ, lakridskager, tvebakker, kringler, kirkeoblater, salt, norsk små salt, lyneborgsalt, hvid og broget skægsæbe, grøn sæbe, venedisk sæbe, norsk bøgeaske, amdam, humle, gammel og ny vin, tør torsk, tørfisk, tørret flæsk og hvalfinner. Importerede fødevarer var i stigende grad på vej ind i mere almindelige husholdninger, idet Galtrups kundekreds ikke kun kan have været adel og borgerskab, selvom disse selvfølgelig har været de første og største aftagere af luksusvarerne.

Det øvrige varelager var mere nødvendighedspræget. Materialer og farver: Fænum, græchum, venedisk teriak, ensianrod, hovedvand, stenolie, gummi, voks, harpiks, hornlim, tran, svinebørster, alun, vinsten, galæbler, cochenille, fernambuk, lakmus, gurkemeje, krap, blåtræ, isenfarve, blyhvidt, brunrødt, olieblåt, spanskgrønt, sværte og bogsølv. Inventar: Lispundsbismer, skålvægt, vægtskåle, balance til vægtskål, pottemål med strygeholt og træbalje med skemål og rende. Huder og skind: Fåre- og lammeskind, kalve-, ræve-, hare-, ilder- og brokskind og bundtlæderhud.

Det er uklart, hvorvidt der fandtes bebyggelse på Vestergades nordside i 1600-tallet. Ifølge kortet ligner arealet markjord, men andre kilder omtaler bebyggelse. Derimod var Storegade, Østergade og Nørregade tæt bebygget. Reesens kort ca. 1670.

Købmændene i 1700-tallet leverede foruden fødevarer, specier og manufaktur en del varer, der indgik som hjælpemidler og redskaber i den lokale håndværker- og landbrugsproduktion, således finder man i skiftet efter Galtrup - hør, hamp, reb, sadelgjord og skagler samt isenkram: Jerngryder, jernpander, bliktragte, blikrivejern, flasker, propper, høvlblade, savblade, file, knibtænger, trægrebe, hollandske bor, vridbor, dobbelt blok med hager, klædekøller, karter, sakse, skære- og bordknive, knive med skildpadde- og hornskafter, foldeknive, penneknive med foderaler, spejle, messingskospænder, nürnbergerkram, forgyldte tedåser, stenkrukke, teflasker, bud-diker, snustobaksdåser, blik- og papirdåser, messing-kridthuse, blik-kridthuse, ben-nålehuse, brillhuse med briller, hovedvandsæg, redekamme, klovkamme, messingkrumkamme, nedkamme, bøn-

der-, porcellains- og stenpiber, messing-pi-behylder, horn-pibemundstykker, mundstykkere af træ og horn, ålekroge, fortinne-de torskekroge, heltkroge, store hagl, hare-, fugle- og spurvehagl, krudt, søm, beslag-søm, flad og rundhovedet søm, enkelte og dobbelte spidsnagler, engelsk tin, hårdstål, jernstænger, stagjern, jernplader, jernblik-plader, blik, ståltråd, messingtråd, lodder og tysk glas.

Grovvarehandelen var ikke af mindst betydning i de store købmandsgårde, hvilket også krævede en del lagerplads. På Galtrups lager fandtes egetræer, bøge- og fyrrebrænde, stenkul, tjære og kalk samt havre og ærter. Desuden havde han et tømmeroplæg ved Vigsø - bestående af bjælker af forskellig længde og fyrrebord. Herved fortælles det, at Galtrup var engageret i Nordstrandens skudehandel på Norge, hvor Thylandsk korn og landbrugs-

varer udveksledes med norsk tømmer og jern, hvilket var af stor betydning for den lokale bondeøkonomi i perioden. Derimod har de mere specialiserede kolonial-varer været indkøbt hos Aalborg-købmænd, og i dødsboet fandtes regninger fra Aalborg-købmændene Jacobus Himmerig, Christen Ryberg, Lars Winde, Niels Thygesen og Thisted-skipperen Christen Lauritsen Holm.

Aalborgs handelsflåde, der kun blev overgået af København, besejlede oversøiske destinationer og drev handel på fjerne markeder, hvor Thisted var helt uden sammenligning. Thisted-købmændene var ofte kommissions-handlere for Aalborg, der med sin geografiske beliggenhed beherskede handelen i Limfjordsområdet i denne periode.

Skifteforretningen efter købmand Galtrup kunne behandles og refereres langt videre (se T. Balle i Hist. Årb. 1974), og det er sjældent at finde så omfattende materiale om en købmandsgård i 1700-tallet. Men nye ejere fulgte efter i Vestergade. Galtrups gård overgik til brødrene Niels og Didrich. Didrich Galtrup overtog gården i 1766 og han stod som ejer i brandtaksationen fra 1772. Sidebygningen østen i gården var siden 1761 udbygget fra 12 til 15 fag. Og pakhuset øst for gyden var solgt. Desuden kan det nævnes, at Didrich Galtrup ejede færgstederne Salling- og Vilsund, som også var gode indtægtskilder. Prisen var 7000 Rbdlr. Courant for begge. Indtægten var ca. 300 tønder byg årlig - den såkaldte sundkorn samt indfæstningsafgiften, når færgestedet skiftede fæstere.

Niels Galtrup overtog som den tredje broder gården i 1779. Han havde tidligere drevet landbrug i Thisted, og købmandskabet i Vestergade varede kun en kort årrække, inden gården solgtes ud af familien. Brandtaksationen fra 1781 tilføjer ikke

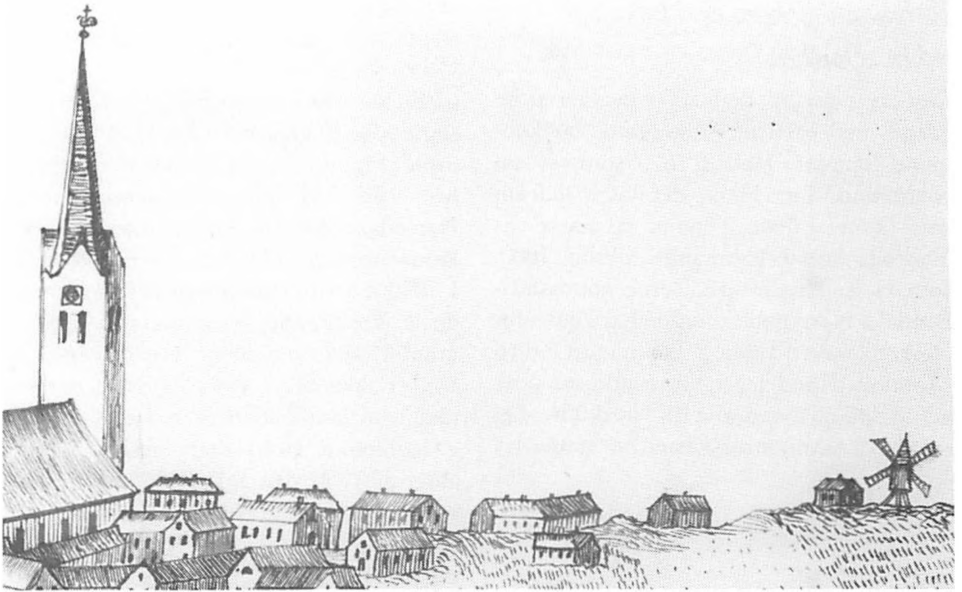
væsentligt, bortset fra at gården var bygget i muret bindingsværk med stråtag. En oplysning som ikke findes i de ældre brandtaksationer. Muret bindingsværk var generelt betragtet bedre bygningsstandard end klinet-.

Købmand Nikolaj Reesen

Købmand Reesen har overtaget gården i årene mellem 1787-91, og muligvis har der været en tredje ejer mellem Reesen og Niels Galtrup, idet Galtrup var flyttet inden 1787. Gården som Reesen overtog, bestod i 1791 af forhus på 12 fag, tværhus på 12 fag og tværhus mod østen på 15 fag - alt i 1 etage af mur og bindingsværk foruden sidebygning mod vesten på 16 fag, hvoraf 4 var teglhængt. Ladehuset på Thingstrupevej blev ikke nævnt i brandtaksationen fra 1791.

Brandtaksationen fra 1829 giver den første mere nøjagtige bygningsopmåling. Nikolaj Reesen var død 16. december 1824 i en alder af 61 år, og madam Reesen stod som ejer ved taksationen. Gården bestod af forbygning til beboelse af $27\frac{1}{2} \times 9\frac{1}{2} = 261\frac{1}{4}$ kvadrat-alen, sidebygning til pakhusrum og tørvehus på $27\frac{3}{4} \times 8 = 106$ kv.alen, heraf $13\frac{1}{4}$ alen til pakkbod, en tilbygning til forhuset til køkken på $2\frac{3}{4} \times 7 = 19\frac{1}{4}$ kv.alen, sidebygning til bryggers og stald på $37\frac{3}{4} \times 9 = 168\frac{3}{4}$ kv.alen, heraf $18\frac{3}{4}$ alen til bryggers og kammer og et ladehus på $28\frac{1}{4} \times 9\frac{1}{2}$ alen. Kun de tre længer, men ikke ladehuset var assureret for et beløb af ialt 2540 Rbdlr. Madam Reesen ejede desuden en mindre gård på den anden side af gaden, der sandsynligvis blev anvendt til udlejningsbeboelse og pakhus, men en del af det stod ubenyttet på dette tidspunkt.

Familien Reesens husstand bestod i 1801 foruden Nikolaj Reesen f. 1764 af

Et stykke af Thisted på Michel Galtrups tid. Kortet giver ikke mulighed for at skelne købmandsgården umiddelbart nordvest for kirketårnet i byens udkant. Sammenlignet med Reesens kort er der sket en udbygning af Vestergade, men bykernen var stadigvæk samlet omkring Bækken. Pontoppidans danske Atlas, 1768.

konen Inger Nielsdatter f. 1755 med 5 børn. Folkeholdet var tjenestekarlen Søren Ladegaard f. 1752 og tjenestepigen Anne Roikiær f. 1777, hvilket var almindelig for en jævn stor købmandsgård i Thisted på dette tidspunkt. Reesens handel har i hovedtrækkene været en videreførelse af det, vi fandt hos de tidligere - familien Galtrup.

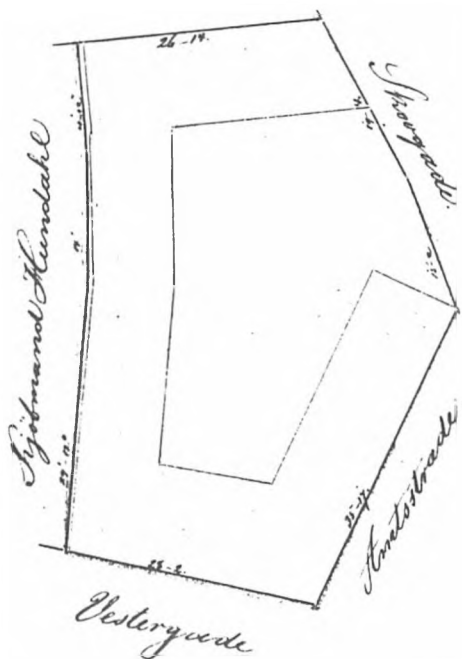
Inger Nielsdatter Reesen drev gården videre i perioden fra 1824 til sin død i 1833, præcist hvordan vides ikke, og der er ingen folketællinger fra perioden, som kan belyse spørgsmålet. Hun kan eventuelt have udlejet en del af gården, og drevet handelen videre i et mindre omfang f.eks. v.h.j.a. tjenestefolk. Den tredje ældste søn Jørgen Reesen f. 1798 overtog gården efter moderen. Han er et sted nævnt som gårdmand i Thingstrup og et andet sted som handelsmand, hvilket kunne tyde på, at han har

overtaget en mindre handel efter moderen. De øvrige handlende i Vestergade er alle i 1834-folketællingen betegnet som »købmænd«, og betegnelsen »handelsmand« kan kun opfattes som en mindre handlende, der f.eks. kun havde borgerskabsbevilling til at føre et begrænset varesortiment. Og Jørgen Reesens handel har uden tvivl været kombineret med landbrug, hvilket iøvrigt var almindelig for byens købmænd på denne tid.

Husstanden bestod i 1834 foruden Jørgen Reesen af en ugift søster Kirsten Marie Reesen f. 1797 og tjenestefolkene Christian Hansen f. 1793 og Hanne Jørgensdatter f. 1793. Jørgen Reesen solgte gården i sommeren 1838, og kort tid efter 27/10-1839 døde han i en alder af 41 år og ugift. Reesen-familien fik ca. 50 år som ejere af Vestergades matr. nr. 395.

Købmand Johannes Holst og enken Dorthea

Den nye ejer til den 2050 kv.alen store grund med gård på Vestergade var købmand Johannes Holst f. 1805, som var søn af købmand Lars Holst, der havde haft sin gård få meter nede af gaden, og måske var Thistedes rigeste købmand omkring 1800. Joh. Holst havde i 1830'erne købmands-handel i Nørregade umiddelbart indenfor Nørre-bom ved siden af købmand Gudich Momtoft. Handelen i Nørregade var præget af oplandsbønderne fra Nord-Thy. Og enkelte avisannoncer kaster en smule lys

Dorthea Holsts ejendom på et grundareal af 2050 kvadrat-alen med en 4-længet gård beliggende mellem Vestergade, Amtsstræde og Skovgade. Bygningerne bestod ligesom det meste af byen på dette tidspunkt af grundmur med tegltag, hvilket var en udvikling (1800-50) væk fra tidligere tiders bindingsværk med stråtag. Landmåler Buchhaves opmåling, 1851.

over Holst's handel i denne periode. Dels solgte han have- og blomsterfrø, hvilket var en meget almindelig vare i købmands-gårde, der var engageret i grovvarerhandel, samt »God, gammel Ost, deels hele og deels i Pundevis, er at erholde til billig Priis hos - Joh. W. Holst«. Placeringen ved Nørre-bom gav rig mulighed for opkøb af landbrugsvarer til videresalg til byboerne. I 1838 flyttede familien til det mere mon-dæne Vestergade, hvor matr. nr. 395 lå umiddelbart indenfor Thingstrup-bom. Det er ikke til at vide, hvorvidt det har indgået i familiens overvejelser.

Købmand Holst døde også i en ung alder af 37 år den 1/7-1842. Enken Dorthea Holst f. 1805 i Nørhå førte købmands-handelen videre for en årrække. På dette tidspunkt fandtes noget landbrugsjord, som tilhørte gården, på Thisted og Things-trup marker. Afgrøden på 2-1/2 tdr. byg og 5 tdr. 2 skpr. havre blev i 1842 solgt ved auktion. Og gårdens jordtilliggender kan meget vel være ført videre på denne måde de følgende år. Dorthea Holst har gået aktivt ind i gårdens drift, idet hun bibeholdte et betydeligt tyendehold. Hun var i 1845 alene med datteren Jacobine Helena Holst f. 1832 og et tyendehold bestående af Peder Chr. Jensen f. 1819, Lars Pedersen f. 1826, Thorvald Larsen Frost f. 1829 og Mette Kirstine Jensen f. 1817. Men allerede i løbet af kort tid var økonomien tilstrækkelig konsolideret til, at Dorthea Holst kunne trække sig tilbage og leve af formue og lejeindtægt, hvilket i folketællingerne oftest kaldes »lever af sine midler«. I 1850 havde hun trukket sig tilbage med datteren og en tjenestepige Kirstine Jens-datter. Og to ugifte købmænd M. J. Yde f. 1818 i Hundborg og C. S. Søndergaard f. 1824 i Thisted samt handelslærlingen Henrich Wagner f. 1835 havde overtaget gårdens handel på ukendte lejevilkår.

Vestergade set fra vest. Til venstre ses nr. 18 - før ombygningen i 1919 med Marie Badstues galanterivare-butik og udhængsskabe i den vestre halvdel af facaden. Foto 1896-1902.

Desuden påbegyndte Dorthea Holst det, som senere blev kendetegnende for Vestergade 18, nemlig - detailhandel med et mindre sortiment af mere specialiserede varer. I 1849 finder vi avisannoncen: »Brodeer-Handel. Et smukt Udvalg af Zefyrgarn og Perler i flere Coleurer med tilsvarende Mønstre og Stramaier, samt flere til hækling henhørende Ting ere at faae tilkjøbs til bestemte og billigste Priser hos J. W. Holst's enke«. Den gamle købmandsgård var herefter delt op i mindre forretninger eller detailhandlere, hvilket har præget stedet lige siden.

Købmandsgården blev indtil Dorthea Holst's død i 1872 drevet af forskellige mindre købmænd, der lejede sig ind hos enken. Realregistret nævner 2 tinglæste lejekontrakter, der begge løb over 5 års perioder. Købmand V. Copman lejede sig

ind i gården i perioden 1857-62. Og det samme gjorde købmand A. Frost fra 1862-67, som lejede butik med kontor og beboelse i østre sidehus (ud mod Amtsstræde) for årlig lejesum af 300 Rbdlr. Trods enkestanden har Dorthea Holst ikke været i pengenød, idet hun i 1860-folketællingen stod anført som »kapitalist«. Datteren Jacobine Holst var blevet gift med tolderen Harald Gottlieb f. 1819 i København, og var flyttet om i Toldbodstræde. Den gamle købmandsenke boede således alene med en ung tjenestepige Elise Jacobsen f. 1845.

Brandtaksationsmaterialet giver for perioden 1761 til 1829 kortfattede oplysninger om de enkelte bygninger - til gengæld blev taksationsopmålingerne lavet med korte mellemrum, så det er muligt at følge de enkelte huse tilbage i tiden. Efter 1829

findes ingen brandtaksation før 1857, og denne er ufuldstændig, bl.a. omfattede den ikke matr. nr. 395 i Vestergade. Man må derfor helt frem til 1867. Netop i samme periode overgik størstedelen af byen fra bindingsværk til grundmur, og stråtaget blev udskiftet med tegl. Dette gjaldt også for matr. nr. 395, der dog var delvis teglhængt allerede i 1829. Idet husforbedringer som grundmur og tegltag slog først igennem i de bedst stillede sociale lag, kan man med en vis rimelighed gætte på, at disse forbedringer skete under Jørgen Resen eller umiddelbart efter Joh. Holst's overtagelse.

Landmåler Buchhaves opmåling fra 1851 af matriklerne i Thisted med grundkort og bebyggelsen indtegnet viser, at parcellen har været uforandret siden 1761. Bebyggelsens grundplan i delen ud mod Vestergade kan meget vel være uforandret, hvorimod der var flyttet rundt på udlængerne mod Thingstrupvej/Skovgade. Derimod gav brandtaksationen fra 1867 en langt mere udførlig beskrivelse end de tidligere.

Kjøbmand Johannes Holsts Gaard:

a. Forhus, 15 Fag, 1 Etage, dels Grundmur og dels Bindingsværk med tegltag, og muret Kjælder under 4 Fag af Husets østre Ende samt en Kjælder paa 4 Fag opført af Trang, indrettet til Værelser og 2 Boutikker, i det ene Kjøkken er 1 Komfyr, a Fag 130 Rbdlr. 1950.

b. Sidehus - Øst i Gaarden, ibygget a-, 1 Etage, 14 Fag, Grundmur med Tegltag og 1 Skorsten, indrettet til Værelser og Kjøkken, a Fag 140, 1960.

c. do. -, Vest i Gaarden, ibygget a -, 1 Etage, 23-1/2 Fag, Grundmur med tegltag og 1 Skorsten, indrettet til Værelser, Kjøkken, Bryggers, Karlekammer, Stald og Kornhus, a Fag 80. 1880.

d. Ladehus - Nord i Gaarden, ibygget c -, 1 Etage, 13-1/2 Fag, Grundmur i gaardsiden og den ene Ende, Resten Bindingsværk med Tegltag, indrettet til Stald, Lade, Pakhus og Kornlofter, a Fag 80. 1080. Ialt 6870 Rbdlr.

Dorthea Holst døde i 1872, og for første gang i matr. nr. 395's kendte historie overgik ejerskabet til en ikke-købmand eller dennes enke.

M. Yde og Søndergaard

De to købmænd M. Yde og Søndergaard drev i årene omkring 1850 handel fra Dorthea Holst's gård på Vestergade. Forretningens åbning blev annonceret 22. september 1849 - en kolonialhandel med et vel sorteret lager af alle til denne handel hørende artikler. Forretningens annoncering i Thisted Amtsavis giver et godt billede af en middelstor kolonialhandel på denne tid. Blandt de annoncerede varer kan nævnes bøge-brænde, forskellige sorter røg-tobakker, Kjøbenhavns kornbrændevin, St. Croix-Rum, Cognac, Genever, bord- og lommeknive, blik- og papdåser, natlamper, spillekort, militær-spejle, blikplader, Domingo og Brasilie-kaffe, lys og mørk kandis, stødt melis, lyst puddersukker, søde og bitre mandler, caroline-ris, rismel, svedsker og Malaga rosiner samt vinduesglas i hele og halve kister. For kunder, der hjemmefremstillede tøj og lignende, solgtes tvister og rakitsker hør.

Sortimentet lignede det traditionelle for denne tid med et udvalg af kolonialvarer fra mere eller mindre oversøiske destinationer - hvor luksusvarerne oftest havde den fjernestliggende oprindelse. Og man kan finde varer, som var ualmindelige eller ukendte på Galtrups tid, men det var stadigvæk en blandet handel med grovere og finere varer. Forbindelser til det lokale bondeopland ses af annoncer som »God

Buntmager Niels Søndergaard med familie og ansatte. Foto ca. 1910.

Brød-Rug kan i Tønde- og Skjeppeviis bekommes hos« - og »Schweizeroste af Tannerup Schweizerie faaes a 1 Mk. pr. Pd. hos M. Yde og Søndergaard«.

Hattemager Niels Gjerlach

Efter Galtrup, Reesen og Holst førte Gjerlach traditionen videre som en stabil ejer gennem en længere årrække. Niels Gjerlach f. 1835 i Thisted med konen Marie Gjerlach f. 1841 i Vestervig og 4 børn flyttede ind i forhuset ud mod Vestergade i 1872, hvor han drev forretning som detailist, hvilket sandsynligvis bestod af hattemagerværksted kombineret med udsalg af disse og lignende varer. Niels Gjerlach var 2. generation hattemager i Thisted, idet faderen Matthis Gjerlach f. 1802 havde værksted og boede i Storegade, hvor Niels levede sin barndom. Det var derfor et kendt navn i byen, som blot flyttede til Vestergade, desuden havde faderen siddet i kommunalbestyrelsen af eligerede borgere.

re. Og han fik i 1844 bevilling til en længe savnet spekhøkerhandel i Thisted.

Faderen M. Gjerlach var byens førende hattemager, og hans silke- og filthatte kunne efter egen annoncering (1849) i beskaffenhed måle sig med de hertil fra andre steder indførte i finhed og godhed. Desuden solgte han kamelhårs-hatte, ridedækkener og filtsko.

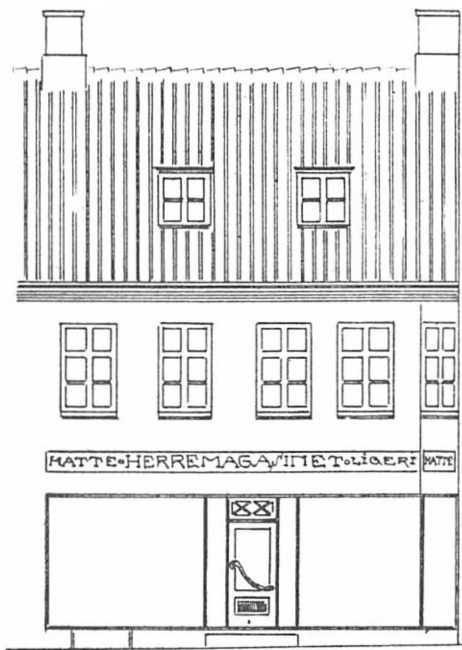
Gården havde siden købmand Joh. Holst i 1842 for en stor del været udlejet, og Gjerlach fortsatte med at drive gården på denne måde. Foruden familien Gjerlach i forhuset beboedes gården i 1880 af tre familier i sidehusene. Christian Christensen f. 1840 i Vestervig og muligvis broder til Marie Gjerlach boede med konen Ane Birgitte Marie f. 1854 i Thisted og en nyfødt søn. Chr. Christensen stod også anført i folketællingen som »detailist«, men det kan ikke ses, hvorvidt han drev egen eller fælles forretning med Gjerlach. Enken Grethe Sørensen f. 1836 i Vesløs

med pigenavnet Badstue havde ligeledes detaillist-forretning, hvilket i 1880 må have været ud mod Amtsstræde. Hendes døtre Elvine og Emilie var født henholdsvis 1867 og -69. Desuden finder man en embedsmandsfamilie i en beboelseslejlighed med -amtsfuldmægtig Frederik Zangenberg f. 1841 i Thisted og konen Frederikke f. 1844 i Thisted med 3 børn og tjenestepigen Dorthea Marie Jensen f. 1864 i Nors. Zangenberg var også et kendt navn i byen ved stadsmusikeren Fredrik Zangenberg i begyndelsen af århundredet.

Familien Gjerlach og Grethe Sørensen med hendes døtre finder man stadigvæk ti år efter i 1890. En konditorfamilie fra Ringkøbing - Chr. Christensen f. 1842 i Ringkøbing og konen Lise f. 1831 i Vestervig og hans ugifte søster Mariane f. 1834

delte forhuset med familien Gjerlach. Men der var ikke noget som tydede på konditorudsalg, og Christensen har sikkert arbejdet hos en anden bager. Desuden er Grethe Sørensens lejlighed registreret til forhuset i 1890, og forretningen var flyttet omkring hjørnet til Vestergade. I beboelseslejligheden var amtsfuldmægtig Zangenbergs familie udskiftet med fabrikant Emil Møller f. 1852 i Thisted, som boede alene sammen med moderen Kristine Møller f. 1824 i Thisted, der var enke. Emil Møller blev senere gift med Gjerlachs datter Antoinette f. 1868.

Niels Gjerlach døde i 1894, og enken Marie - flyttede fra butiksljgheden i forhuset til sidehuset, hvor hun i flere år boede alene sammen med sønnen Christian Mathias Gjerlach f. 1873, der var ugift

Arkitekt Jens Foged tegnede i maj 1919 en større 3-længet gård i 2-etager for konditor H. Christensen bestemt til matr. nr. 260 - Storegade 4, men bygningen blev aldrig virkeliggjort. Istedet blev ideerne og stilen brugt ved nybygningen på Vestergade 18 - som en hjørnejendom i 3 etager.

og postekspedient. Butikken ud til Vestergade blev udlejet til Marie Badstue f. 1866 i Øsløs, der efter en periode i København flyttede til Thisted med sin nyfødte datter - Agathe i 1895. Marie Badstue stod i slægtsforbindelse med Grethe Sørensen, som drev den anden butik i forhuset, men dette kan være tilfældigt. I 1901 boede slægtningen Ane Jensen f. 1877 i Sundby i Marie Badsues husstand. Ane Jensen ernærede sig ved husgerning. Desuden fandt man i en lejlighed i baghuset en ugift kvinde Annine Christensen f. 1843 i Vestervig, som levede af aldersrente og håndarbejde.

Det er fra denne periode Vestergade 18 blev kendt som »Marie Badstues 50 øres forretning«. I folketællingerne er hun benævnt »detailhandlerske«, og udsalgsvarerne har været lingeri, parfume og ting, der var svære at rubricere - men vel oftest betegnes galanterivare. Umiddelbart efter 1901 blev Grethe Sørensens butik på hjørnet overtaget af barber og tandtekniker S. M. Petersen, som også opererede ligtorne.

Ejendommen overgik i 1909 til Marie Gjerlachs arvinger - de 4 børn: Antoinette Gjerlach gift med fabrikant E. Møller, Marie Emilie Gjerlach gift med prokurist K. Nielsen, postekspedient Chr. Matthias Gjerlach og maskinmester Frederik Gjerlach. Marie Badstue flyttede få meter ned af gaden til nr. 16, hvor hun åbnede »Thisted Paraply og Dukkeforretning«. Den nye ejer var buntmager Niels Søndergaard, der i 1922 nedrev den gamle bygning og opførte et nyt i 3 etager. En af de sidst-opførte flere-etagers bygninger i Vestergade.

Buntmager Niels Søndergaard

Buntmager Niels Søndergaard f. 13. september 1870 i Thingstrup havde fra 1896

Marie Badstue.

Agathe Badstue.

drevet forretning et stykke nede af Vestergade i matr. nr. 400 (husnummer 8), og måske var forretningen etableret allerede i 1892, hvor han flyttede fra Vejle til Thisted. Det var således en i forvejen kendt forretning, der i 1909 flyttede til Vestergade 18. Og der på stedet videreførte »Niels Søndergaards Mode-, Hatte- og buntmagerforretning«.

De følgende år driver Niels Søndergaard buntmagerværksted og forretning i den gamle købmandsgård, hvor grundlaget eller hovedsagen i forretningen var hattefremstilling, hvilket kan ses som en videreførelse af traditionen efter Gjerlach. Den lave et-etages bygning på nr. 18 var efterhånden blevet et af de ældste i gaden og et af de sidste i byens midte, som ikke var udvidet med flere etager. I 1919 blev den gamle købmandsgård fra begyndelsen af 1800-tallet, som havde sin oprindelse i Jørgen Reesen og Joh. Holst's tid, nedrevet

bortset fra enkelte bagbygninger. I stedet lod Niels Søndergaard opføre en moderne 3-etagers bygning efter tegninger af den kendte Thisted-arkitekt Jens Foged, og samtidig fik ejendommen indlagt moderne bekvemmeligheder som gas, vand, elektricitet og centralvarme. Tiden var ved at løbe ud for de gamle købmandsgårde, og handelen i byens centrum blev i langt højere grad baseret på specialiserede detailforretninger.

Samtidig blev den økonomiske side af virksomheden omorganiseret, idet »Aktieselskabet Niels Søndergaard af Thisted« blev overtaget af N. Søndergaard personligt. Mode- og hatteforretningen videreførtes i de nye bygninger på hjørnet af Amtsstræde og Vestergade. Den øvrige del af bygningen udlejedes til andre virksomheder samt beboelseslejligheder, som der fandtes en stigende efterspørgsel efter med byens økonomiske fremvækst.

Niels Søndergaards forretning på Vestergade 18 i tiden 1909-19. Ejendommen fra begyndelsen af 1800-tallet har stået uden større forandringer siden købmandsenken Dortha Holst's tid.

Niels Søndergaards forretning på hjørnet af Vestergade og Amststræde i 1935-37 - efter ombygningen. Sammenlignet med foregående foto ses foruden bygningsforandringen de mellemliggende 20 års forandring i hatte- og kravetøjsmode.

En anden virksomhed, som fik til huse på stedet, var tandlægen F. Dybeck, der fra 1. november 1922 lejede en lejlighed på 1. sal til tandklinik. Lejemålet blev forlænget flere gange, og lejligheden er stadigvæk tandklinik. Et andet kendt Thisted-firma papirgrossist Chr. Søndergaard fik umiddelbart efter nybyggeriets afslutning i 1922 gennem en smal passage indrettet kontor og prøvelokale ud mod Vestergade, hvilket var i passende tilknytning til lageret på Skovgade. Papirgrossisten havde denne del af ejendommen indtil overtagelsen af Realskolen på Plantagevej i 1958. I et tilfældig år som 1928/29 fandtes følgende adresser på stedet: Buntmager N. Søndergaard, ekspeditrice Elna Harpøth, husassistent Eleonora Nesager, handelsrejsende Ernst Møller, tandlæge Carl M. Engholm, tandtekniker Birg. Jensen og boghandler Georg Pors.

Niels Søndergaard døde i 1932 og efterlod hustruen Henriette Henriksen f. 1876 i Præstø og gift 1899 i Thisted samt 9 børn. Enken hensad i uskiftet bo, men efter en kort årrække blev forretningen overdraget til den 4. ældste søn - Henry Søndergaard f. 1910 i Thisted. Fra overdragelsen i 1937 findes en inventarliste, som giver et interessant indblik i virksomheden. Blandt inventaret fandtes pels-, kasket- og symaskine samt glasdisk, monrer m.v., og man ser således stadigvæk en kombination af bunt- og hattemagerhåndværk sammen med butiksudsalg, men en liste over varekreditorer tyder dog på, at butiksdriften ved indkøb fra større fabrikker og grossister med tiden var blevet opprioriteret i forhold til håndværket. Og det var den almindelige udvikling, at håndværk i forbindelse med butiksdrift begrænsedes til reparationer.

De følgende år blev forretningen drevet

af modehandlerinde Henriette Søndergaard og forretningsbestyrer Henry Søndergaard. Og det var fra denne periode, ejendommen blev kendt i Thisted under reklame-sloganet »Køb Hatten i Nr. Atten«. Henriette Søndergaard boede i huset indtil 1954, hvor hele boet efter Niels Søndergaard blev opgjort mellem de 9 børn. Forretningen i stue-etagen blev efter 1962 videreført af Niels Chr. Busted, som ønskede at drive specialforretning for kjoler og konfektion. Og stedet er stadigvæk kendt i byen under dette navn sammen med en parfumeri-forretning, der peger tilbage til Marie Badstues tid på stedet.

KILDER:

Brandtaksationer. Thisted Købstad. 1761, 1772, 1781, 1791, 1813, 1829, 1857 og 1867.

Borgerskaber ved Thisted byting, 1733-92.

Buchhaves opmåling. Th.købstad, 1851.

Ekstraskattemandtal, Th.købstad, 1761.

Folketællinger. Th.købstad. 1787, 1801, 1834, 1845, 1850, 1860, 1880, 1890 og 1901.

Navneregister til Thisted kirkebøger. Viede og døde. 1814-91.

Den Nord-Cimbriske Tilskuer/Thisted Amtsavis. 1833 Nr. 13. 1836 Nr. 42. 1837 Nr. 44. 1842 Nr. 86. 1843 Nr. 141. 1849 Nr. 41, 118, 132, 136, 140, 147, 157. 1850 Nr. 85, 151.

Optegnelser ved Thorkild Søndergaard, 1989.

Realregister til Skøde- Panteprotokol. Th. Byting. ca. 1850 - ca. 1920.

Skatte- og Adressebog for Thisted by, 1928-29.

Skøde, matr, nr, 395, Vestergade 18, 1919. Lejekontrakt 1922. Købekontrakt 1937.

LITTERATUR:

Balle, Torsten: En købmandsgård 1766. Historisk Årbog 1973.

Balle, Torsten: Thisted i gamle dage. Historisk Årbog, 1974.

Brunsgaard, C.: Thisted gennem tiderne. Thisted 1970.

Rapport over et byggeri. C. Søndergaard. Jub. skrift 1979.

Sparsommelighed sikrer mod glemsel

*Om landinspektør Niels Smed Søndergaard,
en farverig person i Thisted i over 40 år*

Hvert år i oktober måned indeholder Thisted Dagblad følgende annonce: »Niels Smed Søndergaards Thy-fond. Fondet, hvis formål er at virke til gavn for befolkningen i Thy (fra Oddesund til Lund Fjord) vil i december kunne yde støtte til:

1. Personer, foreninger eller institutioner, der ved særligt arbejde, studium, forskning eller forsøg har bidraget til en udvidelse eller forbedring af produktion eller forbedring af produktion og metoder inden for danske erhverv, i særdeleshed landbruget, og som tager sigte på og skønnes at resultere i en forbedret økonomi.

2. Legater til personer, der har hjemadresse i Thy, til videreuddannelse på landbrugsskoler, fagskoler, teknika og højere læreanstalter og studierejser i forbindelse hermed.

Ansøgningsskema, der kan rekvireres ved henvendelse til Unibank, Toldbodgade 4. Thisted, eller fondets kontor »Pedersminde«, Åsvej 20, Thisted, må være fondets formand, gårdejer Poul Karlshøj, Brundvej 18, Kjeldstrup i hænde senest den 1. november«.

Der indkommer sædvanligvis et halvt hundrede ansøgninger. I efteråret 1989 således 68, hvoraf de 52 kunne imødekommes. Almindeligvis er bevillingerne i portioner fra et til tre tusind kroner, enkelte større.

Fondskapitalen var ved stiftelsen i 1963 på 223.000 kr., som langt overvejende var placeret i aktier. Den første snes år var

fundatsens krav til konsolideringen særdeles stramme for at undgå en inflatorisk udhuling af realværdien, og det medførte beskedne udlodninger fra fondet. Men fremmede naturligtvis væksten i kapitalen.

En nedsættelse af konsolideringskravene, tiltrådt af Landbrugsministeriet, som er tilsynsmyndighed, samt en mere aktiv investeringspolitik, har nu muliggjort årlige udlodninger på ca. 140.000 kr. fra afkastet af fondskapitalen. Den er nu vokset til knap 3 millioner kroner.

Om foråret kan man se lignende annoncer om ansøgere til uddeling af midler fra Thy Plantningsfond til støtte for plantningssagen. Thy Plantningsfond er dannet i 1988 ved sammenlægning af en række legater, hvoraf »Landinspektør, landbrugskandidat Niels Smed Søndergaards Jubilæumslegat for hegns- og Læplantningsarbejdet i Thy« udgør ca. 2/3 af fondskapitalen på 200.000 kr.

Født på Thyholm og opvokset i Helligsø

Hvem var egentlig denne Niels Smed Søndergaard, hvis godgørenhed har gavnet mange unge thyboer og er kommet en række foreninger og formål til gode, bl. a. Landboforeningen Nordthy, Foreningen Nordens Thisted-afdeling, Thisted Amts Garderforening, unge sydslesvigeres uddannelse og til fremme af samarbejdet mellem Nordens landmålere!

Niels Smed Søndergaard blev født den

25. august 1883 i Søndbjerg på Thyholm som søn af proprietær og hestehandler Niels Søndergaard og hustru Karen, født Smed Pedersen.

Faderen købte i september 1890 »Gadegaard« i Helligsø, som nu i 100 år har været i slægtens eje, idet en nevø af Niels Smed Søndergaard, proprietær Niels Søndergaard nu er ejer.

Det var oprindeligt Niels Smed Søndergaards ønske at blive landmand, og kærligheden til landbruget bevarede han alle dage.

Efter præliminæreksamen i 1899 begyndte han uddannelse som praktisk landmand og afsluttede i 1904 sin uddannelse på Næsgaard Agerbrugsskole på Falster, hvorefter han aftjente sin værnepligt ved Livgarden. Var derefter en tid forvalter, men besluttede sig for en uddannelse til landbrugskandidat (nu cand. agro.), som han blev i 1907 med 1. karakter. I 1908 søgte han igen ind på Landbohøjskolen og påbegyndte landinspektørstudiet, som afsluttedes med en fin 1. karakter i 1913 med kulturteknik som speciale.

Samme år begyndte Niels Smed Søndergaard som praktiserende landinspektør i Thisted i kompagniskab med landinspektør E. E. Carlsen, som af helbredsmæssige grunde allerede i 1915 afstod sin del til Niels Smed Søndergaard, som herefter fortsatte alene til 1942, hvor landinspektør Poul Boe blev kompagnon.

Omhyggeligt arbejde og konsekvent sparsommelighed

Landinspektør, landbrugskandidat Niels Smed Søndergaard var en stout og markant personlighed. Hans kærlighed til sit fag og interesse for dets skiftende problemer var stor og usvækket gennem alle de mere end 40 år, han praktiserede i Thy.

For ham blev arbejdet aldrig en leg. Den dybeste alvor prægede altid hans indstilling, og han var meget omhyggelig med sit arbejde, og det satte sig spor i hans færden på alle måder.

Han var yderst sparsommelig, og det fik betydning for hele hans tilværelse. Og gav sig mange ejendommelige udslag. På kontoret blev der således helt frem til 1942 ikke skrevet på maskine, men i hånden med elastikpen og blæk. Ingen dame måtte skrive noget, der gik ud af huset, før hun havde været på kontoret i mindst to år. Indtil da måtte hun kun skrive på gul koncept. Først skrev Niels Smed Søndergaard en kladde med blyant på gult papir, - så skrev yngste dame det af i blæk med elastikpen, også på gult papir, og så endelig skrev ældste dame det rent på hvidt papir med elastikpen. Herefter kunne brevet så afsendes.

Sparsommeligheden blev også rettet mod kontorets opvarmning. Ejendommens fyr blev i nogle år passet af en nevø, Niels Søndergaard Frandsen, født 1927, hvis mor i årene 1939-55 var husbestyrerinde for landinspektøren, i øvrigt under tyende-lignende forhold trods det, at hun var hans halvsøster og kusine! (Her bør det nok indskydes, at Niels Smed Søndergaards mor, Karen, døde af tuberkolose som ung efter ganske få års ægteskab, efterladende sig sønnen og en datter, Anne Marie, kaldet Ritta. Faderen giftede sig herefter - på seksårsdagen for sit første bryllup - med den kun 18-årige Kirstine, som var søster til Karen. I dette ægteskab var fire døtre: Karen, Anna, Henriette og Elisabeth. Og det var Anna, som efter sin mands død i 1938, blev husbestyrerinde fra 1. april 1939). Den 12-årige dreng blev omhyggeligt instrueret om fyrets pasning og overholdelse af temperaturen, som dagligt blev kontrolleret af landinspektøren. Og ved

hans bortrejse blev kontorets førstedame Johanne Bangsgaard, ansat hos Niels Smed Søndergaard 1921-53 og nu bosiddende i Hurup som 91-årig, bemyndiget til at kontrollere temperaturen.

Det kan ikke overraske nogen, at Niels Smed Søndergaard var påholdende i lønsager og lignende, og desuden var han meget akkurat og lidt streng, men retfærdig arbejdsgiver, som altid huskede at give sine medarbejdere en god julegave.

Respekteret og anerkendt

Niels Smed Søndergaard var meget respekteret for sin faglige indsigt og grundighed. Når man i Matrikeldirektoratet ville udsende nye cirkulærer til de praktiserende landinspektører, sendte man dem ofte til høring og udtalelse hos landinspektøren i Thisted forinden.

Niels Smed Søndergaard blev da også betroet store opgaver. I årene 1932-36 opmålte han således over 200 kilometer af det daværende Thisted Amts ca. 300 kilometer landevej. Han nymålte Thisted købstads bygrunde, og foruden et meget omfangsrigt udstykningsarbejde af forskellig art, bl. a. for Statens Jordlovsudvalg, opmålte og udstykkede han ca. 12.000 tønder land til Statens Klitvæsen, samt det ca. 6.000 tønder land store vildtreservat mellem Hanstholm og Klitmøller. Endvidere samtlige præstegårdes jordtilliggender i Thy.

Han var ministerielt udnævnt medlem af afvandingskommissionen for Thisted Amt og opmand i vurderingskommissionen vedr. gader og veje i Thisted købstad, og medlem af det tekniske arbejdsudvalg angående byplanlægning for Thisted købstad fra 1942.

Et særligt pionerarbejde fra hans hånd var initiativet til at få alle matrikelkort trykt lokalt. Ved hans fratræden ved ud-

gangen af 1953 var firmaet det første i landet, der havde samtlige sine matrikelkort trykt.

Niels Smed Søndergaard svigtede aldrig sin interesse for landbruget. Således drev han to gårde, nemlig »Hansted Krogaard« indtil dens brand ved nytårstide 1942. Her skabte han gode lucerne kulturer, som vakte de lokale landmænds store interesse.

Han købte også, vistnok under mærkelige omstændigheder i et animeret selskab, i 1933 »Sindrup Vejlegaard« for 13.000 kr. En lav pris for 113 hektar, selv i et krisear. Efter foretagelsen af store afvandingsarbejder blev den i 1943 solgt til entreprenør P. Høje Kristensen for 113.000 kr.

I sine sidste år ejede han endvidere en større gård ved Randers.

Alsidige interesser

Niels Smed Søndergaard var også stærkt optaget af havneplanerne i Hanstholm, og da han i begyndelsen af tyverne syntes, at det gik for langsomt, gjorde han et stort arbejde for at vække de bevilgende myndigheders interesse. Han samlede i hundredvis af underskrifter og udgav i 1925 pjecen om Hanstholm Fiskerihavn under overskriften »Vi protesterer«. Han medvirkede til oprettelsen af Centralforeningen af Kystfiskeriforeninger i Thisted Amt og var dens sekretær i en årrække. Han arbejdede her ihærdigt på, at det kom til at stå klart, at kystfiskerne stod samlet om Hanstholm havn, mens man indtil da havde haft det indtryk, at de stod splittet.

En anden af hans interesser var salg af biler. Niels Smed Søndergaard blev i 20'erne forhandler af Citroën, som han selv havde to af: En åben årgang 1926 med kaleche og en lukket, tredørs af årgang 1928, som blev kaldt »glasverandaen«, idet den var meget fornem med gardiner med klunker og lignende.

Af egentlige tillidshverv, som blev ham betroet, kan nævnes posterne som næstformand i Thisted Grundejerforening, medlem af repræsentantskabet i Hedeselskabet og i Handels- og Landbrugsbanken i Thisted, medlem af Landinspektørforeningens kredsbestyrelse for Nordjylland, et par år som formand, samt medlem af sammes

hovedbestyrelse. I 1958 blev han Ridder af Dannebrog

Niels Smed Søndergaards noget mærkelige og særegne manerer vakte opmærksomhed blandt omgivelserne. Således huskes det, at han efter gudstjenesten juleaften kontaktede boghandleren ved kirkens udgang og spurgte, om der endnu var et restparti af nogle dengang - i 1933 - kostbare engelske julehefter med flotte og farvelagte billeder, - uden tvivl i forventning om at få de eftertraktede hefter til nedsat pris på dette sene tidspunkt.

Da fyldepennene i sin tid kom frem, anskaffede han sig en sådan, men var ikke særlig fortrolig med teknikken ved påfyldningen, hvorfor han købte en hel flaske blæk, fik sit navn påført og lod den stå i forretningen, hvor han så kom og fik fyldt op.

Hans respekt for værdierne kom til udtryk, da han under flytningen i 30'erne fra Frederiksgade til Jernbanegade forlangte, at kun et møbel blev fragtet ad gangen, og at han selv måtte stå på ladet af lastbilen for at skåne mod beskadigelser.

Fra »almindeligvis velunderrettet og pålidelig kilde« oplyses også, at hans omsorg for lejligheder og lejere i hans ejendom Dronning Louisegade 14 gav sig mærkelige udslag: Da således en lejer ønskede tapetet udskiftet i stue og soveværelse, modsatte Niels Smed Søndergaard sig ønsket om samme farve begge steder, og lejerens ønske om grøn maling i køkkenet blev pure afvist, men bevilget blå!

Da ejendomskomplekset »Vegendalgaarden« i østbyen i sin tid blev bygget, stod nogle af garagerne ubenyttet hen i en periode, og det fik Niels Smed Søndergaard til stiltiende at »okkupere« en i et par måneder, før ejerne opdagede den rette sammenhæng og fik »gratisten« til at flytte.

Måske var det netop på det tidspunkt,

da han havde fået indkøbstilladelse til en ny bil og havde besvær med at sælge den gamle. Da det endeligt lykkedes, var der - tilfældigt eller ej - netop en »ven«, der ringede dagen efter og bød 500 kroner mere for den gamle bil, end den allerede var handlet til. Niels Smed Søndergaard ærgrede sig naturligvis. Det var måske også meningen med opringningen!

»Morgenaviserne« var i en årrække betegnelse for den række kendte borgere, som hver morgen ved syv-otte tiden fulgtes med Niels Smed Søndergaard, bl. a. apoteker Viggo Kierulff og bankbogholder Robert Madsen, ud til Landlyst Teglværk, hvor de hentede Peder Brix, studiekammerat fra Næsgaard Agerbrugsskole, til en fælles drøftelse af lokale og fjerne begivenheder på den videre færd gennem byen.

Andre former for morgenlige spadsereture, som tiltrak sig byens opmærksomhed, var den timelange vandring med vagtmester Peder Nørgaard. Han var dengang formand for Thisted Sygekasse, som gerne ville købe Niels Smed Søndergaards ejendom i Jernbanegade, da den blev til salg. Langt om længe erklærede Niels Smed Søndergaard, at han godt ville sælge den, men på én betingelse, og den var, at formanden hver dag i et halvt år skulle gå en tur med ham en time om morgenen.

Det skete!

Hver morgen kl. 8.30 fra Jernbanegade. Og handelen gik i orden!

Lignende spadsereture ad Aalborgvej til en aftalt kilometersten sammen med en nær ven og fortrolig, gårdejer Aksel Andersen, Sennels, daværende bestyrelsesmedlem i Landboforeningen Nordthy, indbragte Landboforeningen »Landinspektør, landbrugskandidat af Thisted Niels Smed Søndergaards Legat til Støtte for Jordbrugs Fremme (Landbrug, Havebrug,

Plantning) i Thy«, stiftet den 4. dec. 1957 med en kapital på 49.000 kroner.

Naturligt nok blev Niels Smed Søndergaard siden æresmedlem af Landboforeningen.

Et legat til fordel for kolleger i Landinspektørforeningen var så stramt udformet med hensyn til inflationssikring og udlodning, at foreningens formand ved overdragelsen betvivlede nytten for medlemmerne i en overskuelig fremtid. Hvortil Niels Smed Søndergaard med en håndbevægelse over mod bestyrelsen sagde: »Jo, men I skal alle være døde først!«

Nabostrid

Så vidt vides havde Niels Smed Søndergaard kun én gang en alvorlig kontrovers med en nabo. Det var med redaktør J. J. Lustrup på Thisted Amts Tidende en gang i 30'erne. Til Thisted Amts Tidende hørte et lille grundstykke øst for Niels Smed Søndergaards grund - i retning af havnen - og det var blevet overflødig for bladet. J. J.

Lustrup søgte at sælge det til Niels Smed Søndergaard, men denne ville ikke betale for de ca. 5x10 kvadratmeter(!), som det drejede sig om. »Det var jo værdiløst for bladet«, lød argumentet. Derefter fandt J. J. Lustrup på, at han kunne opføre en garage på grundstykket. Den blev på to etager, idet der blev gjort plads til affaldspapir på første sal.

Det var vist den grimme bygning, der blev opført i Thisted i de tider, og Niels Smed Søndergaard tilgav aldrig redaktøren. »Papirkurven«, som bygningen blev kaldt på Tidende, gav Niels Smed Søndergaard den grimme tænkelige udsigt i retning af solopgangen.

Niels Smed Søndergaard var i sine sidste år hårdt prøvet af sygdom og blev til sidst så træt af livet, at han søgte døden for egen hånd den 23. september 1959.

Et bevis på, at penge ikke altid er lykken, men dog en sikker måde på ikke at blive glemt.

Når pengene, vel at mærke, anbringes som Niels Smed Søndergaard gjorde det, og de siden bliver forvaltet i hans ånd.

KILDER:

Thisted Amtsavis januar 1954: »40 Aar som Landinspektør i Thisted«.

»Danske Landbrugskandidater« 1955.

Thisted Dagblad 20. august 1983: »Thy-fondens giver født for 100 år siden«, af landinspektør Poul Boe.

Foredrag af samme 21. juni 1984 i Thy-fondens bestyrelse.

Fundatser for Niels Smed Søndergaards Thy-Fond og Thy Plantningsfond.

Soldater og civile stoppede brand i Tvorup Klitplantage

Erindringer fra maj 1938 om mange drøje timer i kamp mod ild, røg og sod

P. Elgaard Jensen, Koldby, var med som rekrut i 9. bataillons 3. kompagni fra Viborg, da militæret den 27.-30. maj 1938 blev sat ind mod en brand, der truede den 4.000 tønder land store Tvorup Klitplantage og Bøgested Rende. Han var vendelbo, men en af hans soldaterkammerater, Jørgen Møller fra Koldby, fik ham til efter militærtjenesten at blive thybo.

På forsiden af Thisted Amts Tidende for fredag den 27. maj 1938 meldtes der, at Tvorup Klitplantage blev hærget af brand. Ilden var opstået i Snejstrup Klit og bredte sig i det meget tørre forår så hurtigt, at alle plantagens 4.000 tønder land måtte anses for truet.

Lørdag den 28. maj var branden så omfattende, at Tidendes reportage optog næsten hele forsiden, men her meddeltes også, at der var tilkaldt militær hjælp fra Viborg.

Dermed kom jeg med i den historie.

Optakt

Efter barndom og ungdom i Vendsyssel, hvor jeg sidst var ugelønnet medhjælper på en stor gård ved Dronninglund, stillede jeg 20. april 1938 kl. 12 middag ved 9. batalions 3. kompagni i Viborg og fik »navneforandring« til 205, der oftest blev forkortet til 5. På belægningsstuerne med ti mand i hver opstod hurtigt et kammeratskab med fælles forsvar overfor befalingsmændene, der først efterhånden viste sig som de brave

mennesker, de egentlig var, og tjenesten begyndte med trivielle diciplinære øvelser, indtil vi fik tildelt vore specialopgaver, og jeg blev delingsordonnans.

- Er De god til at løbe, 205, spurgte sergent Ovesen. - Nej, ikke mere end normalt. - Jamen så bliver De det snart, sagde han, og det måtte jeg sande, når jeg skulle følge ham.

Efter en måned i tjenesten var vi alle kommet i god træning, men en influenza hærgede, og en del af mandskabet var sygemeldt.

Alarm

Fredag den 27. maj var sidste hold færdig med aftenspisning kl. 19, da der kom ordre om, at alle skulle gå på stuerne og afvente nærmere. Vi gættede på, at vi skulle på natmanøvre eller noget andet, de kunne plage os med. Rygterne svirrede, men de yngste befalingsmænd vidste ikke noget ud over, at aftrådte kompagnier, der var spredt på kaserneområdet og i byen, blev kaldt sammen. Det lød helt krigsmæssigt.

Endelig kom rygterne på rette spor: Vi skulle til brand.

Der blev ikke fortalt hvor, og udgik fra tagvinduer viste ikke andet end lidt skorstensrøg, men kort efter kom rygte om en brand i Tvorup Plantage. - Hvor var det? - Ja, det var en klitplantage. Så måtte det jo være ved havet.

Det begyndte at strømme ind på kaserneområdet med busser og lastbiler, mens de sidste soldater, der var fundet i byen eller på soldaterhjem, kom løbende gennem vagten på vej til deres belægningsstuer.

Kort efter kom ordren: Kompagniet stiller på pladsen i uniform, støvler og skråhue, medbringende spade på livrem og sammenrullet kappe.

Over Oddesund

Vi blev stuvet så tæt i bilerne, at alle pladser blev optaget og en række placeret i midtergangen. Jeg var så heldig at få forreste plads i midtergangen, så jeg kunne få mine lange ben ned ved døren, og jeg kunne stå op og tale med chaufføren, der vidste en del mere end vi unge drenge. Han kunne blandt andet fortælle, at vi skulle køre over den nye bro, der hed Oddebundbroen, og som netop var indviet den 15. maj. Det var jo en nyhed. Oddebund, Thyholm og vejen op over Draget viste her ved aftenstide et spændende og særpræget landskab.

Ved Sundby forlod vi hovedvej 11, og med Falck som vejviser gik det videre mod Snedsted og Hundborg - underlige og helt ukendte bynavne.

På bakken vest for Hundborg kunne vi se ild, og alle blev vågne, for nu skulle der da ske noget. Men det var helt mørkt, før vi nåede den store gård Egebaksande, der ligger i kanten af plantagen.

Vi tumlede ud af bilerne og så os forvildede om, men ordren trød an fik hver enkelt til at stille, hvor han skulle være. En ny ordre bragte landmænd og arbejdere frem i forreste række. Der blev udleveret økser og skovle i de antal, de var til rådighed, resten af styrken måtte bruge de medbragte fodfolksspader, (der er skærpede i den ene side, så de også kan bruges

som økser). Så begyndte den lange march ud mod branden.

Som eksplosion

Ilden var om eftermiddagen ved 2-tiden opstået i Snejstrup Klit ganske nær ved den 4.000 tønder land store Tvorup Klitplantage. Kl. 14.15 modtog Falck i Thisted tre alarmerende opringninger: Ildløs i Snejstrup Klit!

Falck var rykket ud med to sprøjter og 400 liter vand, der forsløg som en dråbe i en ørken, for efter to måneders snart uafbrudt tørke brændte næsten alt med eksplosionsagtig hast. Klitsøer og vandhuller, som der er en del af i området, var forlængst udtørret. Det stod hurtigt klart for Falck og for Klitvæsenets folk, at en storbrand truede.

Thisted Amts Tidende kunne allerede samme dag, fredag den 27. maj, bringe en artikel om branden og melde, at Snejstrup-Lune Plantage ved siden af Tvorup Plantage var hårdest truet. Møllejer Thomsen, Snejstrup, som ejede Snejstrup-Lune, kunne fortælle, at det så ud, som om en hel landsby brændte. Det var svært endnu at få overblik over brandens omfang, men den bredte sig både mod sydvest og nordvest. Nu var militæret imidlertid ankommet - .

Under kontrol

Som øjenvidne kan jeg så selv berette, at ilden forlængst havde bredt sig til plantagen, var gået over Lervejen og Redningsvejen helt ud til havet. Det brændte overalt, hvor vi gik frem. Når vi havde slukket et sted, blussede det op et andet sted. En flygende gnist kunne tænde overalt. Det buldrede og bragede, røgen var tæt, og sveden drev i øjnene, så vi til tider næsten ikke kunne se sidemanden.

Imidlertid var hele hjælpemandskabet

Bøgstedrende blev reddet.

Ilden i Tvorup Plantage standset 2 km syd for Bækken. Militært forlader i Dag Thy.

Fremragende Indsats af Soldaterne under Bekæmpelsen af Flammerne.

Hvis vi ikke havde haft Militæret, vilde betydelig større Arealer af Tvorup Kiltplantage være gået op i Lue, erklærede Kiltinspektør Pinholt over for THISTED AMTS TIDENDE i Aftes, da det med Sikkerhed kunde siges, at Kæmpebranden efter mere end 2 Døgn Hæren endelig var nedkæmpet og under Kontrol. — Kiltvæsenet er uhyre taknemligt over, at Militæret vilde komme, da der blev anmodet om de Assistance. Både Officerer og Mænd har udført et ganske omfattende Arbejde. Deres Erken for, at Tvorup Kiltplantage ike i Dag er en Brandtomt, og at der endnu en Gang, at Kiltvæsenet bliver truet af en lignende Katastrofe, hvad vi forhaabentlig slipper for, vil det første, jeg gør, være at tilkalde Militæret.

Den værdifuldeste Del af Plantagen vrødt af Ilden.

Tvilsomt, om det brændte Areal vil blive tilplantet.

Kiltinspektør Pinholt.

Kiltinspektør Pinholt, der som bekendt er den ævreste Leder af Statens Kiltvæsen, ankom til Brandtomtens Hovedkvarter paa Egebjergsvej i Gaar Eftermiddag. Kiltinspektøren var i København for at tilse Kiltvæsenets Udstilling paa Bellahøj, der i disse Dage gøres færdig, og læste i Gaar Morges i Københavnbladene om det store Brand. Han satte sig omgaaende i Forbindelse med Kildestrøket og fik

medret, men vi er ikke kommet videre end til at se paa Udkast. Jeg kan ikke sige, hvad der kommer ud af denne Sag. Vi er nu indkaldt til Mandag, og muligvis vil der da foretages et Forsøg fra Regeringen. Jeg ved det ikke, vi har i hvert Fald intet faaet tilfældigt paa Forhaand. Lad os i hvert Fald tage det ganske Indevækskel. Vi har jo almindelig Velgert. Hvad enten man er Tilhønger af Et-st. Taknemmelighedssystem, har man ikke tro, at det er Foragtfuldt, der er det afgørende. Altså kan komme hurtigt. Kommer det til et Resultat i Forfatningskommissionen, er det muligt, at Magthaverne vil kalde os til Valg allerede til Efteraaret. Vi må derfor have vore Organisationer i Orden. Lad os se en Omgang og et Fremme — som i HBN — om Søndag om Værdifuldheden. Vi vil Hol for alle og gløkker ikke, at op over alle andre Spørgsmaal riger Spørgsmaalet om Husmæns Beslægt. Et Leve for vort Fædreland (Hæren og stærkt Bistand).

lagen herer, med ganske enkelte Undtagelser, til den sidste. Skadens Omfang kan jeg endnu ikke sige noget om, det vil afhænge af, hvor meget vi beslutter os til at plante til igen.

Kun til Sandflugtsdæmpning

De besøgte Skovarsaler er ikke særlig gamle, fortsætter Hr. Pinholt. — De fandtes ikke, da jeg for 50 Aar siden kom som Elev paa De stvæst her, og de har forholdsvis ringe formæssig Værdi. Den Del af Plantagen er nærmest plantet af sandflugtsmæssige Grunde. I tidligere Tid ønskede man Kiltvæsenet plantet til helt ud til Havet. Jeg tvivler nu om det, som Hejed i en Kilometer Afstand, fordi Træer paa Grund af det stormende Klima i Almindelighed ikke kan gro op i Havkanten. Det bliver kun til Vegetation. Det må overvejes, hvor meget af det brændte, der vil blive plantet til igen. Der er Grupper af Træer tilbage, som Ilden er sprunget over, og de vil faa Lov at staa. Saa kan de kaeste deres Fod, og der kan igen gro et Viduus op derude, inden at vi behøver at røre sig derudover til det fra Kiltvæsenets Side. De Steder, hvor der er god Jord til Plantning, vil der naturligvis blive plantet igen, men her er jeg ved at sige, at Brandens Skade vepes op af den Kendsgerning, at en Del af disse Arealer har været for øvrigt alvorligt tilgænges. Nu kan vi

Underretningen om, hvor galt det er gaaet, og hvilke Forholdstyper, der var truffet til Ildens Bekæmpelse. Via Skjær, hvor han Lørdag talte ved et Møde, der var arrangeret om Sandflugtsdæmpning, rejste han straks til Thy og ankom som sagt her til Gaar Eftermiddag. Med et Høstørspand fra Egebjergsvej forset Kiltinspektøren — umiddelbart efter en Konference med kommanderet Politimester, Løjtnant og Oberstløjtnant Nielsen — en Inspection gennem det brændte Areal.

Der er formælt bragt ca. 400 Td. Ld. Skov foruden tilplantet Kilt og Hede, oplyste Kiltinspektøren efter sin Tilbagekomst, men heldigvis er det den mindst værdifulde Del af Plantagen, der er blevet Ildens Bytte. Vi defler Kiltplantningerne i tre Delle: den produktive, der er et Areal, der er Værestokken, som kan haads være det ene og det andet, og den produktive. Den brændte Del af Plan-

12 indlagt paa Thisted Sygehus.

11 Soldater og en Arbejdsmand fra Snedsted.

Under Branden var der optaget Løvepaa Egebjergsvej, bestaaende af Løvebrø Brandt, Hundbrø, og Schmitz, Thisted. De var i livlig Aktivitet, især i Gaar. Adskillige Soldater maatte sendes hjem til Viborg, og ikke færre end 11 foruden en civil Arbejder, Alfr. Hylthahl fra Snedsted, blev i Ambulance ført til Sygehuset i Thisted. Af de øvrige Soldater havde de to Symptomer paa lettere Røgforgiftning, men disse søvte som ofte andre er, udtaler Hørselvæge Dalsgaard i Eftermiddag til THISTED AMTS TIDENDE, ret alvorligt angrebet af Influenza og ligger med Føber paa omkring 40 Grader. Der er foruden en stor Influenzaepidemi i Tølløvsområdet i Viborg, og der er ogsaa Træl om, at adskillige af de unge Mænd, hvorfra flere 21 Timer i Træk Nat og Dag kæmpede mod Flammer, Hede og Bog, har været angrebet af Influenza, da de ankom til Brandstødet. Heldigvis er der dog endnu ikke nogen af dem Tegn paa Komplikationer.

Den elvte Soldat blev indlagt for Blodforgiftning, og Alfr. Hylthahl

fik hurtig Senere i den ene Haand over af en Okse under Hyltingsarbejdet ved Bøgstedrende.

Soldaterne arbejder i den brandhævede Plantage.

Czekoslovakiet:

HITLER ønsker ikke Komplikationer.

Personlig Paamidelse til Henlein om at være maadeholden.

Situationen i Dag:

50 Mand ad Gangen vanger over Gløderne. — Soldaterne sendt hjem.

I Morges er Halvdelen af Soldaterne blevet sendt hjem til Viborg, og i Eftermiddag ved 16-Tonen følger Resten efter. Man regner nu med, at Faren for, at Branden skal bryde op, og brede sig yderligere, er saa godt som overladt, men da det stadig ulmer i Skovkanten, vil der foretages flere holdt Vagt langs Grænsen af den brændte Strækning. Kl. 7 Morges mødte 100 Mand, som i Løbet af Formiddagen yderligere har udløst Brandbæltene, og de blev Kl. 13 i Eftermiddag afledt af 50 andre, som forsynet med 40 Skovlo og 10 Økker fortsatte Arbejdet og Vagten. Det er Henlein indtil videre at fortsætte med 50 Mandes Hold 6 Timer ad Gangen.

Naar man roder op i Jorkovlerne, støder man stadig paa Gløder, som den Smule Regn, der var faldet i løbet af Middag, absolut ikke har været i Stand til at faa Dag med. Man haaber nu, at der kan komme nogle rigtig gode Tordenbyger. Ellers kan det være addelige Dage endnu, før den sidste Vagtpost kan indløses. Bortset fra den færdige Nat, har Militæret selv sørget for sin Forplejning, medens Forplejningen til det civile Stukningsmandskab hovedsageligt er rekrutteret fra Thisted. Nu er det indmeldt blevet ordnet saaledes, at Vagtmændskabet selv tager Mad med hjemmefra, da det er al for besværligt og bekosteligt at faa det bragt ud til Stedet.

faa denne Sag bragt i Orden og gøre Kulturere bedre.

Der pløjes i alle Brandbæltet hvert Aar.

De forholdsvis faa Tilskuere til Brandens, som Lørdag og Søndag fik Lov at slippe igennem Korden af Sognerfoder og Soldater, der af Distrikt var substitutioneret ved alle Tilkomster, kunde ikke undgaa at bemærke, at Brandbæltene i den Del af Plantagen, der ikke var be-

◆ Præg (III) Stemningen i Czekoslovakiet synes at være noget lysere, ikke mindst fordi man i Prag har modtaget Underretning om, at Hitler personligt har givet Henlein en Paamidelse om at være maadeholden, da Tyskland ikke ønsker Komplikationer.

I Gaar indstøttede Kommunesvegerne i Czekoslovakiet. De fandt i det store og hele i Bo Kun i Landshøj, Egebjerg og Nørshøj. Af Græsset kom det til alvorlige Sammenstød mellem Soldatstyrken og tyske Demokrater. En Henlein-Mand blev alvorligt og tre Socialdemokrater lettere saaret. Ellers er Valgloven fuldstændt i fuldstandig. I hele Landet Hverken i polske eller slovakiske Egne er det kommet til nogen Episoder. Resultaterne af Valgene synes at vise samme Strømning som sidste Søndag. I de udvalgte tyske Kommuner har Soldatstyrken faaet mellem 80 og 40 pct. af Stemmerne.

ært af Ilden, saa overordentlig lidt modstandsdygtige var i Brandbæltene, tilgrosset med Lyng, Mos og Græs, som de var, kvaestere og nærmest som Lunter til Ildslodning og ikke til Ildblikning.

— Naturligvis vilde det bedste være, om disse Bæltter kunde holdes konstant fri for Kvæster, indbømmer Kiltvæsenet under vor Samtale med ham, — men det er meget besværligt i Sædet. Bøveren der hvert eneste Aar i hvert eneste Brandbæltet pløjes nogle Aar, saaledes at det i saakommende Tilfælde — som nu ved denne Lejlighed — er let at sætte Plov i dem. Der er smalle Brandbæltet, der er brede Brandbæltet. Det var et saadant bredt Brandbælt, der strækker sig tværs gennem Plantagen fra Syd til Nord, der stande Ilden. Næst forbi det havde været pløjet i det, som der skulde, var det en 1/2 Sag at sætte Plov i Gang nu, da det gik, Hvis De ser den i Dag, ligner den Hævedet ved Foraarstid . . .

Raadsgnr Handling.
Som jeg forresten ikke thistid sige, stifter Kiltinspektøren, at der foruden Militæret er to Mand, som vi mere end nogen andre kan

Efter første melding i bladet for 27. maj kunne Tidende lørdag den 28. maj give indtryk af brandens omfang og faren for videre ødelæggelser.

af civile og militær nu så omfattende, at vi med hjælp af stille vejr ved midnatstid kunne få ilden under kontrol. At slukke den var næsten umuligt, for det ulmede overalt i mos og lyng under de afsvedne træer. De, der har prøvet at færdes i en klitplantage uden for vejene, ved, hvor ufremkommelig den er. De afsvedne grene strittede sylespidse ud til alle sider, mens vi arbejdede os bakke op og bakke ned med røde, rindende øjne.

Kort søvn

Endelig ved 4-tiden om morgenen blev arbejdet indstillet. Der blev sat brandvægter, mens resten af mandskabet fik lov til at lægge sig. Det var en kold fornøjelse oven på den voldsomme varme, men sultne og trætte, som vi var, faldt vi hurtigt i søvn.

Allerede ved 5-tiden blev jeg imidlertid vækket ved, at en korporal sparkede mig under foden: - 5, vågn op, vi skal ud og hente mad!

Det lød jo godt. To mand og en korporal søgte over stok og sten ad brandbælter og sandveje til opsynsmandens bolig, der ligger ved vejkrydset Kystvej-Bøgestedrende, men ak og ve! Der stod to kasser med øl, 50 flasker i hver, og en tilsvarende kasse med små, fine madpakker. - 5, løb tilbage og hent fire mand mere!

Min største bekymring var, om jeg kunne finde vej de omtrent to kilometer, men det gik nu, som det skulle. Vi var velkomne tilbage, og appetitten var stor, madpakkerne små, så de var hurtigt omsat.

Vores chef, kaptajn Hemmingsen, stod ved madkassen og talte med korporalen, der vendte sig om: - 205, kom her! Kaptajnen tog en af de to madpakker, der var tilbage: - Værsgo 5, det var vist en hård tur, De var ude på.

Jeg kunne jo roligt svare ja. En af kammeraterne bød mig en hel ugeløn for den

ekstra madpakke, hele 6,23 kr., men jeg trængte mere til mad end til penge. For os var klitten jo en ørken, hvor penge var uden værdi.

Brand over 2.500 tdr. land

Lørdag den 28. maj kunne Thisted Amts Tidende berette, at 2.500 tdr. land klithede og plantage var brændt - 2.000 tdr. land hede og 4-500 tdr. land plantage. Ilden var under kontrol, men brændte stadig med klare flammer. Den havde bredt sig nordpå langs havet og var lørdag morgen nået 600 meter syd for sømærket ved Bøgestedrende. De 450 soldater, der fredag aften kom fra Viborg, var under kommando af kaptajnerne Hemmingsen, Engelhardt, Wesenberg, Kisby og Lambertsen. Kaptajn Hemmingsen, som sammen med konstitueret politimester Leiffer, Thisted, havde forestået slukningsarbejdet, udtalte til Thisted Amts Tidende, at soldaterne straks kunne komme til at gøre god nytte, fordi arbejdet i forvejen var godt organiseret af det lokale mandskab, der var til rådighed. Foruden de 450 soldater havde et par hundrede mand fra omegnen i nattens løb deltaget i slukningen, og alle havde arbejdet uden ophør.

Endnu ved 10-tiden lørdag formiddag brændte det med klare flammer flere steder, sagde kaptajn Hemmingsen. Det var hævet over enhver tvivl, at branden ville have fået et langt større omfang, hvis soldaterne ikke var sat ind mod branden. Jenserne fra Viborg havde været på muldvarpearbejde hele natten og lignede sorte morianer, da dagslyset brød frem.

Landets ældste klitplantage

Tvorup Klitplantage er ikke alene en af landets største, men også en af de ældste. Det nøjagtige årstal kendes ikke, men en

Hvis vi ikke havde haft Militæret, vilde betydelig større Arealer af Tvorup Klitplantage være gaaet op i Luer, erklærede Klitinspektør Pinholt over for THISTED AMTS TIDENDE i Aftes, da det med Sikkerhed kunde siges, at Kæmpebranden efter mere end 2 Døgns Hærgen endelig var nedkæmpet og under Kontrol. — Klitvæsenet er uhyre taknemligt over, at Militæret vilde komme, da der blev anmodet om dets Assistance. Baade Officerer og Menige har udrettet et ganske enestaaende Arbejde. Deres er Æren for, at Tvorup Klitplantage ikke i Dag er en Brandtomt, og sker det endnu en Gang, at Klitvæsenet bliver truet af en lignende Katastrofe, hvad vi forhaabentlig slipper for, vil det første, jeg gør, være at tilkalde Militæret.

*Klitinspektør Pinholt
gav uforbeholden anerkendelse
af soldaternes hjælp
til slukningsarbejdet.*

del af statsplantagen hører til de forsøgsplantager, som fra 1815 blev anlagt i forsøg på at standse klitvandringen ind i landet. Den nuværende beplantning var fra 1853. Størstedelen af plantagen er først erhvervet af staten efter 1877.

Sidst på formiddagen lørdag blev 3. kompagni, som jeg tilhørte, kørt til Egebaksande for at spise og sove. Der var nu kommet forplejning fra Viborg - feltrationen, som bestod af bart rugbrød med en dåse kødboller. Den var ikke populær, men smagte udmærket, når man var sulten. Saucen, som bollerne svømmede i, lignede okkervandet i en hedegrøft, og rettens populære navn var »døde soldater«.

Der opstod et nyt problem: Hvad skulle vi spise med? Vore bestik var i Viborg.

Gode råd var dyre, for fingrene var sorte og uappetitlige, men heldigvis fik jeg fat i en stor cigarkasse fra en af gårdens folk. Den blev splittet op i passende spåner, som var gode til at fange bollerne og brugbar til sauce med brød i.

Søvn i græsfrø

Med maden vendte humøret tilbage. Det var fornøjeligt at se de kammerater, som havde forsøgt at vaske sig i det store kølebassin, som gården brugte til at køle mælkespande i. Vandet var tilsat kalk, og det medførte nogle stive grimasser i de halvt hvide og halvt sorte ansigter.

Nu skulle der soves, og vi blev beordret ind i en af de store lader, hvor vi blev lagt på række og geled, så hver holdleder vidste, hvor han havde sine folk. Heldigvis havde vi skråhuer, der kunne slås ned om ørerne, og kapperne havde stor krave. Vi rodede os godt og lunt til rette uden at tænke på det besvær, vi senere skulle få med at pille græsfrø af vort uldne tøj, for gårdens væsentlige afgrøde var rapgræs avlet på gammel søbund.

Ny opblussen

Sidst på eftermiddagen blev vi igen sendt ud til branden, for den var blusset voldsomt op igen. Alle i Thy ved jo, at vi ikke har stille vejr ret længe ad gangen, og med blæst skal der et bredt brandbælte til for at stoppe en skovbrand. De bestående var alt

Det var hårdt arbejde for soldaterne at grave render gennem sandet med rodnet fra de mange bjergfy.

for smalle. Der blev arbejdet ihærdigt med traktorer og hestetrukne plove fra egnens gårde, men i sand med lyng og trærodder er det svært at komme frem.

Lørdag eftermiddag blev styrken forøget med 187 unge og ældre arbejdsløse fra Thisted. Det var kærkomment, for nogle af soldaterne havde været i aktivitet i over 30 timer, først på øvelse og så til brand.

Slagets gang blev ledet fra Egebaksande, hvorfra der var lagt felttelefon ud til frem-skudte poster, så mandskabet hurtigt kunne omdirigeres. Politifuldmægtig Leiffer stod i forbindelse med stationen i Thisted, hvor amtsfuldmægtig Skaalum ledede rekviritionen af mandskab og forsyninger. Natten til søndag blev hvilepauserne bedre organiseret. Og mange civile tilskuere fik besked på, at de havde pligt til at hjælpe.

Om søndagen blev der så stor tilstrømning af mænd, kvinder og børn, at der måtte sættes soldater på vagt for at holde

dem på afstand. Dels var det farligt for dem selv, og dels var de meget generende på de smalle veje. En del unge mennesker trak ind i plantagen for at undgå vagterne. Mange af dem var jo cyklet langt for at se den vældige brand på nærmere hold, så de var lige så interesserede, som vi var irriterede. Vi havde gerne byttet for at kunne forlade området.

Havvand, modild og regn

Det lykkedes at få kontrol over branden i hele området. Falck pumpede vand ind fra havet til et område syd for Bøgestedrende, og der blev gjort forsøg med at tænde modild. Der blev gjort, hvad der var menneskeligt muligt, men bedre var det, at det trak op til regn. Der faldt lidt regn i nattens løb, dog ikke nok til at slukke, hvad der brændte i bunden.

Mandag morgen blev militæret samlet til afgang mod Viborg, men i kampens

hede havde vi måttet lade elleve mand indlægge på Thisted Sygehus, en med røg-forgiftning, de andre med den influenza, vi havde medbragt fra kasernen. De lå med 40 graders feber, så de havde stadig varmen.

Da vi kom til Viborg ved middagstid, forestod en større renselsesproces. Vi blev sendt til badeanstalten på Rødevej, hvor vi som sædvanlig skulle have tre minutter varmt og et minut koldt vand, men det er svært at vaske en neger hvid på så kort tid. Nogle stykker af os blev så enige om ikke at vaske os bag på ben og lår. Det udløste et møgfald fra bademester og befalingsmænd, men ind i badet igen kom vi, og det var dejligt.

Tilbage på kasernen måtte vi i gang med at vaske uniform og pille græsfrø af. Da vi tirsdag morgen trådte an, fik vi at vide, at vi nu godt kunne lægge vore civile vaner bort. Eventyret var forbi.

Tobaksglød

Tirsdag kunne Thisted Amts Tidende fortælle, at branden i Tvorup Klitplantage stadig ikke var slukket. Kl. 2 natten til tirsdag var der posteret 100 mand, og de afløstes af 50 mand, der fortsatte vagten med seks timer for hvert skiftehold. Ledelsen af slukningsarbejdet var nu overdraget til Falcks Redningskorps. Onsdag skulle der tages stilling til, om brandvagten skulle overdrages til plantøren. Kom der ikke nogle kraftige regnbyger, kunne det blive nødvendigt med vagter hele ugen. Sidst på eftermiddagen tirsdag nedlagdes kommandostationen på Egebaksande og flyttedes til plantørhuset nærmere det brændte område.

Den store brand skyldtes en mand fra Vorupør, der havde banket sin pibe ud på heden. Desværre for ham nægtede han i første omgang og angav, at han var gået en

vej langt uden for stedet, hvor ilden opstod. En overgang mistænkte en rejsende børstenbinder, men da denne kunne klare frisag, vendte politiet tilbage til Vorupørboen, der tilstod. Han fik en bøde, men havde ingen som helst mulighed for at betale erstatning.

Skaderne var imidlertid ikke katastrofale. Fra klitvæsenet blev det oplyst, at naturen ville hele de skader, der var sket i klitområderne, og i plantagen var det 4-500 tdr. land af den absolut mindst værdifulde trævækst, der var gået til.

A/M Hannæs

Bidrag til andelsbevægelsens historie på Sydhannæs

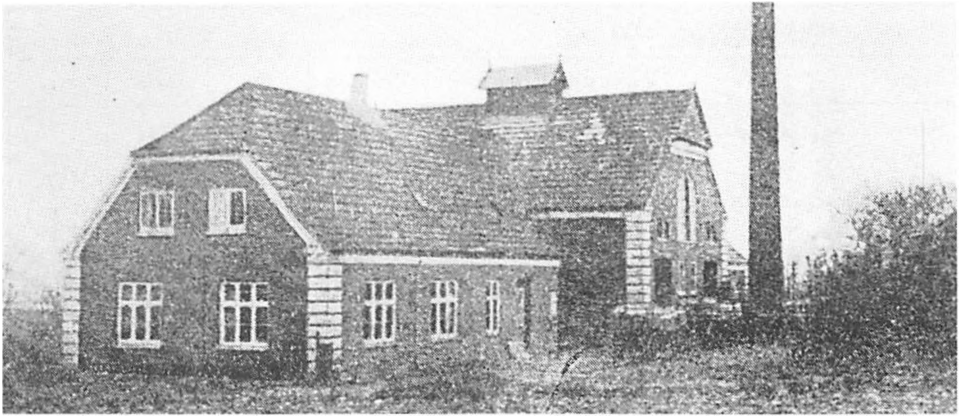
I Thy såvel som i det øvrige Danmark oplevede landbruget en gennemgribende omlægning i sidste del af 1800-tallet. Over det ganske land står der fortsat et antal bygninger som monumenter over denne periode, nemlig mejerierne.

Baggrunden

I årene efter 1870 oplevede dansk landbrug en betydelig omstrukturering af produktionsforholdene. Denne omlægning havde været på vej siden 1830'erne i form af grundforbedringer, større foldudbytte, flere kreaturer og svin, mere gødning og mere og bedre smør, bacon og oksekød. Dette medførte et betydeligt salg til de industrialiserede lande. Omkring 1870 skete væsentlige ændringer på transportområdet. Ved hjælp af hurtiggående dampskruer kunne der hurtigt transporteres korn fra USA til Europa. Det medførte bl.a., at hveden i begyndelsen af 1880'erne var omtrent 25% billigere end 10 år tidligere. Dansk landbrug måtte som følge af dette omlægge produktionen. Kornet kunne bruges til kvæg og svinefoder, bacon kunne eksporteres til England til pæne priser og kvæg havde 2 funktioner, som køddyr og mælkeproducent. På grund af transportforholdene i Jyllands indlandsområder var det her almindeligt at producere en vare, der kunne transporteres selv til bestemmelsesstedet. Det var foruden heste, især stude og kvier, der selv kunne gå til slagterier i Hamburg eller til de nordtyske stalde. Men det billigere korn fik også tyske land-

mænd til at producere mere oksekød, og i begyndelsen af 1880'erne blev der indført importrestriktioner ved Kongeågrænsen. Dette medførte naturligt, at de danske landmænd satsede på mælkeproduktion. Kvægbrug var mest udbredt i midt- og vestjylland p.g.a. de sandede jorder. Det var derfor her, at mælkeproduktionen var mest påkrævet. Men skulle smørret sælges, måtte det forbedres, og med udviklingen af den kontinuerlige centrifuge i 1878 havde man løsningen på dette problem. Centrifugen krævede en større mælkemængde, end 10 - 15 køer pr. gård kunne klare. Der måtte flere gårde med til at fylde maskinerne. Løsningen var oprettelse af privat- og andelsmejerier. Det blev den sidste kategori, der gik af med sejren.

Andelsbevægelsen var så småt startet i 1866 med oprettelsen af Danmarks første brugsforening, Arbejderforeningen i Thisted. Andelsbevægelsen byggede på ideen med én mand, én stemme. I 1882 oprettedes det første andelsmejeri i Danmark. Det var i Hjedding i Vestjylland. Herfra bredte denne organiseringsform af produktionen sig til resten af landet. De tidligere fællesmejerier, der var privatejede, fik for manges vedkommende ændret deres vedtægter og blev andelsmejerier. I starten var der en del debat om fordelene og ulemperne ved princippet én mand, én stemme. På en del mejerier opfyldte man ikke disse principper, f.eks. fik flere storleverandører mere end én stemme, men i det lange løb sejrede

Andelsmejeriet Hannæs. Her fotograferet kort tid efter oprettelsen 1911. Mejeriet stoppede den 2. oktober 1969. (Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs).

Private (1) og andelsmejerier (2), oprettet i perioden 1881-1914							
	1881-85	1886-90	1891-1900	1901-10	1911-14	Uangivet	I alt
(1)	20	22	34	80	18	22	196
(2)	84	595	263	157	52	17	1168

KILDE: Haue, Harry m.fl.: Det agrare Danmark 1680-1980'erne, Herning, 1982.

andelstanken. Den vigtigste grund hertil var, at ingen kapitalister skulle tjene på at forarbejde bøndernes produkter og at de små brug med stor fordel kunne være med.

Det er altså et af disse over 1100 andelsmejerier vi i det følgende vil se nærmere på, men først lidt om Sydhannæs.

Sydhannæs

Sydhannæs består af sognene Øsløs, Vesløs og Arup. Igennem flere hundrede år var herregården Vesløsgård den dominerende faktor på egnen, men i 1910 blev den efterhånden stærkt reducerede gård solgt til Han Herredernes udstykningsforening for 155.000 kroner. I de næste par år blev parcellerne med tillægsparcer solgt til energiske nybyggere. (Om Vesløsgårds hi-

storie, se iverigt Historisk Årbog 1911 og 1942).

I 1904 blev Thisted-Fjerritslev jernbanen indviet og samtidig voksede Vesløs stationsby frem og det satte for alvor skub i udviklingen. Der blev foruden stationen opført kro, købmandsforretning, ny skole, manufakturforretning m.m. Det var blandt andet på den baggrund at planerne om et andelsmejeri i Vesløs blev skabt.

Men lad os se lidt nærmere på befolkningstal, husdyrhold m.m. på Sydhannæs i

Befolkningstal	1901	1921
Øsløs Sogn.....	718	664
Vesløs Sogn	380	598
Arup Sogn	476	489
I alt.....	1574	1751

KILDE: Trap Danmark, 1924.

Husdyrhold på Sydhannæs 1922						
Sogne	Heste	Hornkvæg	Heraf køer	Får	Geder	Svin
Øsløs	206	824	427	600	24	715
Vesløs	169	703	370	359	2	635
Arup	131	694	286	385	1	473
I alt	506	2221	1083	1344	27	1823

KILDE: Trap Danmark, 1924.

årene omkring oprettelsen af andelsmejeriet Hannæs. Dersværre er der ingen tal fra oprettelsesåret 1911.

Oprettelsen

I 1911 var der allerede et andelsmejeri på Hannæs, nemlig Kaphøj i Tømmerby, oprettet 1897. (Mejeriet blev senere flyttet til Frøstrup). Men dette mejeris kapacitet blev efterhånden for lille. Derfor gik en kreds af landmænd i gang med at føre planerne om et mejeri på Sydhannæs ud i livet. Der blev nedsat et udvalg, med Jens Koldsgård, Øsløs, som formand. Der blev i begyndelsen af 1910 og i begyndelsen af 1911 afholdt en række orienteringsmøder. Den 20. februar blev der indkaldt til stiftende generalforsamling på Vesløs Kro. Indkaldelsen havde følgende ordlyd:

INTERESSEENTERNE

i den nye mejerikreds på Sydhannæs afholder generalforsamling i Vesløs st. Kro mandag d. 20. februar, eftermiddag kl. 2.

Dagsorden:

- 1) Vedtægternes vedtagelse.
- 2) Valg af bestyrelse, byggeudvalg og revisorer.

P. u. v. Jens Koldsgård

Thisted Amts Tidende, 16. februar 1911.

Ifølge samme Thisted Amts Tidendes referat, den 22. februar, var mødet stærkt besøgt. Lærer Jacobsen, Øsløs, valgtes som ordstyrer. Til den første bestyrelse valgtes: Jens Koldsgård, Øsløs, 64 st., Peder Agesen, Øsløs, 50 st., Niels Sørensen Odde, Skårup, 44 st., Jørgen Holst, Vesløs, 38 st., Jens Povlsen, Vesløs, 37 st., Lars Kyndi, Arup, 71 st. og Kristian Toft, Arup, 49 st. Byggeudvalget kom til at bestå af bestyrelsen samt Johan Mikkelsen, Øsløs, Thomas Jensen, Vesløs og Kristian Amtoft, Arup. Til de første revisorer valgtes Peter Gertsen, Vesløs og lærer Jacobsen, Øsløs. Den 8. marts 1911 konstituerede bestyrelsen sig med Jens Povlsen som formand.

Første mejeribestyrelse

Den 21. marts så man på tegninger fra arkitekt Lind, Skive. På samme møde besluttede man at opslå stillingen som mejeribestyrelse. Den 15. april havde man 28 ansøgere at tage stilling til. Man valgte enstemmigt Niels Kragholm. Han blev ansat på flg. betingelser:

Fri bolig, brændsel, 1 pægl fløde daglig, skummetmælk og kærnemælk til husholdningsbrug. Lønnen var 15 liter pr. 1000 liter indvejet sødmælk med middelpriis som andelshaverne. Lønnen måtte ikke stige før 1. november 1914. Opsigelsesfristen var 3 måneder fra begge sider. Den første løn var i kroner og ører 2.898,57. Og nu til det rent bygningsmæssige.

Mejeribyggeri

Grunden til mejeriet blev købt af gårdmand Jens Peter Andersen til en pris af 1000 kr. pr. tdr. land. Bestyrelsen bestemte, hvor meget jord der skulle bruges, dog ikke under 1 tdr. land. Den 20. maj afholdtes møde på Vesløs Kro, hvor tilbudene på opførelsen af mejeriet blev åbnet.

Murermester Andreas Christensen, Frøstrup, blev antaget til at opføre bygningerne. Tilbudet var på 14.268 kroner. Til at opføre dampskorstenen antoges N. Sørensen, Durup st. til en pris af 800 kroner samt 65 kroner for lynafleder og 50 øre for løbende alen til grundvand.

Mælkekørsel

Den 22. juni var man klar til at udlicitere kørslen over mælk, smør og kul. Mødet foregik på Vesløs Kro og flg. ruter og tilbud blev antaget:

1) Fra Hjortholm Mølle til Kristian Kjældgård, mælken på nordsiden af trædjorden besørgeres af samme vogn. Kusk: Thomas Peter Thomsen til 990 kroner.

2) Fra Boe Christensen til Præstejorden. Mælken på sydsiden af trædjorden besørgeres af samme vogn. Kusk: Jens Peter Andersen til 890 kroner.

3) Fra Peter Olesen til Søndergård. Kusk: Jens Koldsgård til 775 kroner.

4) Fra Lars Eriksen ad Thomas Jensen og al mælken ved Feggesunds landevej til mejeriet. Kusk: Lars Eriksen til 750 kroner.

5) Fra Feggesund til Mads Gasberg. Kusk: Erik Eriksen til 1100 kroner.

6) Fra Bakgården med den Vestre landevej og så mælken i Vesløs til Johannes Jensen. Kusk: Villum Christensen til 900 kroner.

7) Fra Berg Baks vej gennem Amtoft og fra Lars Lynges vej til mejeriet. Kusk: Karl Madsen til 675 kroner.

8) Vesløs Mark fra Kort Kortsens ad markvejen til kirkevejen. Kusk: Andreas Jespersen til 300 kroner.

Mælkeruterne gik ialt for 6.380 kroner. Til sammenligning gik mælkeruterne i 1924-25 for 14.250 kroner, 1934-35 for 9.455 kroner, 1941-42 for 20.370 kroner, 1956-57 for 43.330 kroner samt 1968-69 for 103.802 kroner.

Smørkørselen gik til Ole Falck Smed for 85 kroner. Kulkørselen fra stationen til mejeriet gik ligeledes til Ole Falck Smed til 15 øre pr. td. Kulkørselen fra Amtoftbroen med opkørsel fra skib gik til Andress Odgård for 20 øre pr. td.

Mejerimaskiner og smørsalg

Til opstilling og levering af maskiner antog man tilbudet fra Pårs, Larsen og Pedersen, Horsens på 18.300 kroner. Firmaet MAI-POLE blev antaget til at aftage mejeriets smør. Opsigelsesfrist fra begge sider, 14 dage. Dritler leveres af firmaet fra 1,10 øre pr. drittel. I november måned 1911 var man så klar til at begynde produktionen.

Produktionstal, salgstal m.m.

I det følgende vil vi se nærmere på leveringen af mælk, smør, eksporten, detailsalget af smør, fløde, skummetmælk m.m.

Leveringen af mælk de 10 første år (1911-21):			
År	Kg	Kroner	Øre
1911-12	1.819.539,5	149.874	00
1912-13	2.063.476,0	164.529	00
1913-14	2.086.607,0	165.447	00
1914-15	2.073.341,5	198.796	22
1915-16	2.114.429,0	246.051	00
1916-17	1.783.847,5	219.108	98
1917-18	1.200.425,0	203.830	20
1918-19	1.047.667,0	217.203	88
1919-20	1.499.965,0	348.616	04
1920-21	2.161.031,0	435.390	07

Leveringen af mælk 1922-69 (udvalgte år):			
År	Kg	Kroner	Øre
1925-26	3.012.088	390.022	61
1930-31	3.574.422	304.239	00
1940-41	2.574.694	456.053	39
1941-42	2.106.358	383.464	01
1946-47	2.914.885	590.450	77
1968-69	4.352.789	1.791.254	92

Detailsalg af mælk og smør

Kort efter mejeriets start blev der oprettet et mælkeudsalg i Vesløg og Amtoft. Senere blev der oprettet salg fra mælkevogn. Detailsalget for en række udvalgte år ser således ud (antal kg):

År	Smør	Fløde	Skummetmælk	Sødmælk
1911-12	425	485	47.597,5	
1916-17	1536	1180	37.449,0	5.190
1917-18	10802		5.764,0	13.695
1929-30	744	4368	33.972,0	12.737
1935-36	1146		32.000,0	30.955
1940-41	2815	1758	33.000,0	35.200
1943-44	14212	3569	44.009,0	69.996
1966-67	5622	4091	19.421,0	102.164

Bemærk de store udsving i krigsårene 1914-18 og 1940-45. De skyldes bl.a. rationeringen og eksportstop for smørrets vedkommende. Langt det meste af smørret gik til eksport gennem firmaet MAIPOLE. Tallene for eksporten (udvalgte år) ser således ud:

Smøreksport

År	Kg	Kroner	Øre
1911-12	64.960,75	144.266	32
1917-18	24.939,00	141.119	49
1929-30	136.303,00	370.499	92
1943-44	81.428,00	322.942	73
1968-69	207.416,00	1.256.750	53

Overskud ved produktionen

Andelsmejeriet Hannæs udbetalte overskud til sine leverandører i en lang årrække. At der har været temmeligt store udsving fremgår af følgende tal.

Udbetalt overskud til leverandørerne (udvalgte år):		
År	Kroner	Øre
1911-12	18.195	39
1916-17	11.773	39
1920-21	25.067	64
1924-25	16.093	78
1925-26	30.120	75
1936-37	68.420	55
1940-41	41.201	31
1945-46	74.898	15
1946-47	34.978	47

Under 1. og 2. verdenskrig faldt overskuddet drastisk. Som allerede nævnt var der eksportstop til en række lande. Desuden faldt mælkeydelsen på grund af mangel på foderstoffer, kunstgødning m.m. I 1925 gik mejeriets bankforbindelse, Andelsbanken, fallit. Derfor gik overskuddet til en garanti-kapital. Til gengæld fik leverandørerne en efterbetaling i året 1925-26.

Lønninger

Som nævnt udgjorde mejeribestyrerens løn det første år 2.898 kr. og 57 øre. I 1918 blev den første medhjælper antaget og lønudgifterne steg betydeligt. I mange år var mejeriets formand også kasserer og fik den »fyrstelige« løn af 200 kroner, men så skulle han også selv bekoste rejsen til Thisted Bank efter pengene, som der står i protokollen. Revisorerne fik 50 kroner om året. Senere blev denne løn dog nedsat til 25 kroner årligt. Lad os se lidt nærmere på lønudviklingen for en række udvalgte år.

År	Mejeri- bestyrer	Medhjælp	Kasserer/ revisorer m.m.
1916-17	3.930,00		425
1922-23	4.808,43	3.341,50	435
1929-30	3.826,10	3.779,51	399
1936-37	3.696,63	4.262,50	
1943-44	7.158,28	9.045,00	250

I 1966-67 udgjorde samlede lønudgifter 101.395,25 kr. og i det sidste produktionsår 1968-69 135.437,26 kr.

Et kig i protokollerne

Der er ialt 4 forhandlingsprotokoller for A/M Hannæs. Den første dækker perioden 1911-32, den næste 1932-51, nummer 3 fra 1951 til 1964 og den sidste til den endelige

afvikling 1971. Vi vil i det følgende se nærmere på indholdet i disse.

Den 30. november 1913: »Vedligeholdelse af vognene gik til smed Bertelsen af Øsløs. For en sum stor 540 kroner årligt. Gældende fra den 1. december 1913 til 1. december 1918, 60 kr. årlig for hver vogn«. Men der er en betingelse. »Bertelsen skal gøre arbejdet ordentligt, ellers fratages han arbejdet«.

Smeden må åbenbart have gjort arbejdet tilfredsstillende, idet han i 1918 fik kontrakten forlænget. I 1915 måtte licitationen over mælkeruterne udsættes p.g.a. mund- og klovsyge. Egnen har i perioder været hårdt ramt af denne sygdom, og det har virket forstyrrende ind i mejeriets drift. Kvægtuberkulosen har også været et tilba-

Stationsbyen Vesløs. Billedet er fra 1905. Som det kan ses er bebyggelsen endnu sparsom. Kun station, købmandsbutik og kroen er opført. (Lokalhistorisk Forening for Sydhanæs).

Lærer J. C. Jacobsen, Øslø, her med familie, var revisor i mejeriet over 25 år. (Privat eje).

gevendende problem. I perioden fra slutningen af 20'erne og helt frem til begyndelsen af 50'erne var der næsten årligt foredrag af dyrlæge, senere kredsdyrlæge Kjeldberg, om kvægtuberkulosens bekæmpelse. Mejeriet blev i 1923 livsvarigt medlem af Hedeselskabet og skulle betale 100 kroner gang for alle. I 1914 vedtog man på generalforsamlingen at yde et tilskud til sygeplejeforeningen på 50 kroner. I 1944 ydede mejeriet et tilskud på 1.000 kroner til Finlandshjælpen.

I forbindelse med krisen og de store omvæltninger indenfor landbruget i begyndelsen af 30'erne, blandt andet med oprettelsen af valutacentralen og Kanslergadeforliget (1933), blev der i 1932 til 1934 afholdt ikke mindre end tre ekstraordinære generalforsamlinger, hvoraf det ene dog primært handlede om at gå ind i arbejdet til kvægtuberkulosens bekæmpelse. På den ekstraord. generalforsamling den 28. juni

1934 vedtog man en resolution forfattet af mejeribestyrer Niels Kragholm, der opfordrede regering og folketing til at ophæve smørordningen af 13. december 1933 eller vedtage at mejeriernes andelshavere havde ret til at modtage et nærmere bestemt kvantum smør afgiftsfri beregnet efter mælkekemængde.

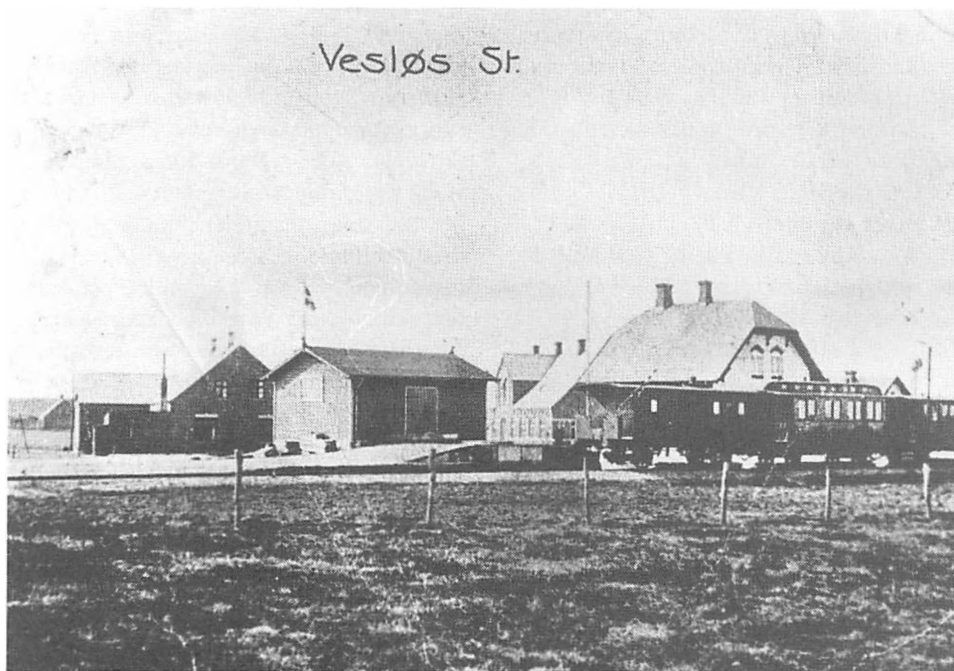
I 1930 dannedes protestbevægelsen Landbrugernes Sammenslutning (L.S.), der som hovedformål krævede/ønskede en devaluering, lavere skatter og en generel sænkning af renteniveauet. Generelt krævede L.S. mere end de etablerede landbrugsorganisationer. L.S. fik tilslutning fra en lang række mejerier, slagterier og politiske fraktioner, og må nok tilskrives en del af æren for at landbrugets problemer hurtigt kom på forhandlingsbordet, især ved Kanslergadeforliget.

Den 7. oktober 1932 modtog A/M Hannæs en skrivelse fra L.S. der opfordrede

slagterier og mejerier til sammen med L.S. at søge opnået en kroneværdi, der ville give en større rentabilitet for landbruget. Bestyrelsen tiltrådte opfordringen og mejeriets formand Jens Koldsgård tog til mødet i Århus, efter at have fået generalforsamlingens godkendelse den 5. november 1932. På dette møde deltog repræsentanter fra samtlige andelsslagterier, fra 690 mejerier samt L.S. repræsentanter fra alle amter i Jylland. Siden holdtes et lignende møde for øerne i København. Ved de to møder besluttede man at oprette et erhvervsudvalg, der skulle føre an i kampen. Den 15. november 1932 redegjorde Jens Koldsgård for mødet. Bestyrelsen godkendte formandens beslutning om at yde 15 kroner til erhvervsudvalgets udgifter. L.S. gennemførte 30'erne igennem en række aktioner med produktionsstop, demonstrationer

m.m., men A/S Hannæs deltog ikke i nogen af dem. Dog støttede man erhvervsudvalget frem til 1936, hvor gene ralforsamlingen besluttede at udtræde af det. Mejeriet blev igen medlem af udvalget i 1939, hvor en andelshaver foreslog det. Men allerede året efter udmeldte man sig igen. L.S. begyndte i slutningen af 30'erne at samarbejde en del med det danske nazistparti, og mistede dermed sin folkelige opbakning.

Under besættelsen blev mejeriet af politimesteren i Thisted pålagt at få installeret luftværnsforanstaltninger. Bestyrelsen besluttede at indrette beskyttelsesrum i den nye korridor og at anskaffe fornødent materiel til luftværn. Dette kostede ialt 206 kroner og 7 øre. I 1936 og 61 blev der fejret henholdsvis 25 og 50 års jubilæum. Jubilæet i 1936 kostede ifølge regnskaberne 1961

Stationen i Vesløs. Her blev mejeriets smør transporteret fra. (Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs).

kroner og 28 øre. I forbindelse med jubilæet 1961 blev der afholdt frokost på mejeriet, hvor bestyrelsen, bestyrer og andre ansatte deltog. Endvidere deltog de tre leverandører, der havde leveret mælk siden starten i 1911.

I 1961 gennemførte landbrugsrådet et leveringsstop i protest mod regeringens landbrugspolitik. På trods af at husmændene ikke bakkede aktionen op, tilsluttede A/M Hannæs sig aktionen ved at holde sine mælkevogne hjemme til situationen blev afklaret.

Mejeribestyrere og formænd

Som nævnt blev Niels Kragholm antaget som mejeriets første bestyrer. Det var åbenbart en rigtig beslutning, idet han forblev i sin plads til sin pludselige død i 1948. Bestyrelsen skulle altså vælge en ny, og valget faldt på Niels Kragholms svigersøn Christian Gadegård Sørensen, der hidtil havde arbejdet på Aalborg Andelsmejeri. Gadegård Sørensen var bestyrer til mejeriets lukning i 1969.

Hvad formændene angår, så ser »kongerækken« således ud:

- 1) Jens Povlsen, Vesløs. (1911).
 - 2) Peder Agesen, Øsløs. (1911-13).
 - 3) Jens Koldsgård, Øsløs. (1913-39).
 - 4) Eluf Jensen, Øsløs. (1939-40).
 - 5) Kærgård Græsbøll, Øsløs. (1940-49).
 - 6) Tage Frandsen, Øsløs. (1959-67).
 - 8) Lambert Winther, Øsløs. (1967-68).
 - 9) Poul Søndergård, Øsløs. (1968-71*).
- (*) De sidste to år formand for likvidationsudvalget.

Jens Koldsgård blev valgt til den første bestyrelse i 1911, og var iøvrigt, som tidligere nævnt, formand for initiativgruppen. 1913 blev han formand og forblev på sin post til han selv valgte at trække sig tilbage i 1939. På generalforsamlingen i 1945, blev der udtalt mindeord over Koldsgård, der

altså var mejeriets formand i 26 år. Sammensætningen af bestyrelsen var ikke tilfældig, idet der til stadighed var 3 fra Øsløs (hvoraf den ene var fra Skårup), 2 fra Vesløs og 2 fra Arup. Disse bestemmelser blev ændret på generalforsamlingen 1964.

Afviklingen

I 1955 var der 1256 andelsmejerier og 224 private mejerier i Danmark. 20 år senere, i 1975, var der 218 andelsmejerier og 76 privatmejerier tilbage. I denne periode var der altså nedlagt over 1000 mejerier. Årsagen var kravet om effektivisering og større enheder, hvilket følgende tal tydeligt viser. I 1955 var den gennemsnitlige mælkemængde pr. andelsmejeri 3,4 mio kg. I 1975 var tallet 18,7 mio kg.

Allerede i slutningen af 50'erne og begyndelsen af 60'erne deltog mejeriets formand i en række møder, hvor rationaliseringer indenfor mejeribrug drøftedes, men det var først i 1967 at spørgsmålet om nedlæggelse eller fusionering med Kaphøj i Frøstrup, kom ind i billedet. Det var spørgsmålet om indførelse af kørsel med tankvogne, der satte lavinen igang.

På generalforsamlingen den 29. november 1967 blev der under punktet eventuelt drøftet indførelse af tankvogne, men man mente ikke det var nødvendigt, så længe der var nok, der ville køre mælkeruterne. Men den 4. marts 1968 blev der afholdt bestyrelsesmøde, hvor en erklæring fra flere leverandører krævede indførelse af tankvogne, da de ellers ville skifte mejeri. På et senere møde blev bestyrelsen enige om at anbefale indførelse af tankvogne. Den 8. april blev der afholdt en ekstra generalforsamling, hvor et flertal gik ind for at arbejde videre med sagen. Bestyrelsen var rundt og se på tankvogne, og den 6. maj 1968 blev der afholdt endnu en generalforsamling, hvor forslaget om tankvogne blev

Mejeriets mælkekuske til parade i forbindelse med 25 års jubilæet i 1936. (Privat eje).

forkastet. 38 var for, 68 imod og 7 var blanke. Den 21. maj var der krisemøde i bestyrelsen, idet 18 leverandører havde udmeldt sig pr. 4. oktober 1968, hvis der ikke blev indført tankvogne. Derfor så bestyrelsen sig nødsaget til at indkalde til den 3. generalforsamling indenfor ganske kort tid. Den blev afholdt den 30. maj på Vesløs Kro. Endnu engang blev forslaget om indførelse af tankvogne forkastet. Denne gang med 47 nej stemmer, 45 ja stemmer, 8 blanke og 2 ugyldige. Efter generalforsamlingen stillede bestyrelsen sit mandat til rådighed for suppleanterne. En række leverandører, deriblandt bestyrelsen meldte sig ud af mejeriet. Dagen efter, altså den 31. maj var suppleanterne samlet på Vesløs Kro, hvor man enedes om at afholde endnu en generalforsamling den 14. juni 1968.

Forslaget om tankvogne blev endnu engang forkastet. Der blev valgt en ny bestyrelse, med Poul Søndergaard som formand.

I den følgende tid foregik der en række møder mellem bestyrelserne for andelsmejerierne Hannæs og Kaphøj om samarbejde/sammenlægning, hvor konsulenterne for mejerikontoret var involveret. Disse møder resulterede i endnu en generalforsamling den 14. august 1968 med følgende dagsorden:

- 1) Sammenlægning af A/M Hannæs og A/M Kaphøj.
- 2) Anskaffelse af tankvogne.
- 3) Opløsning af mejeriet.
- 4) Evt.

Afstemningerne gav følgende resultater: 1) Ja: 49, nej: 33, blanke: 19. 2) Ja: 45, nej: 46, blanke: 10. 3) Ja: 29, nej: 46: blanke: 17, ugyldige: 2.

Da der ikke var 2/3 flertal af de afgivne stemmer, som vedtægterne krævede, kunne en sammenlægning med Kaphøj altså ikke komme på tale. Den 30. september blev der afholdt bestyrelsesmøde. Her oplæste formanden en liste på 109 leverandører, der havde udmeldt sig af A/M Hannæs pr. 2. oktober 1969. Situationen var altså kritisk. Den 2. december afholdtes mejeriets ordinære generalforsamling, hvor spørgsmålet om mejeriets fremtid naturligvis var altdominerende. Man vedtog ved en afstemning at anskaffe 2 tankvogne. Dette forslag opnåede 60 stemmer, 15

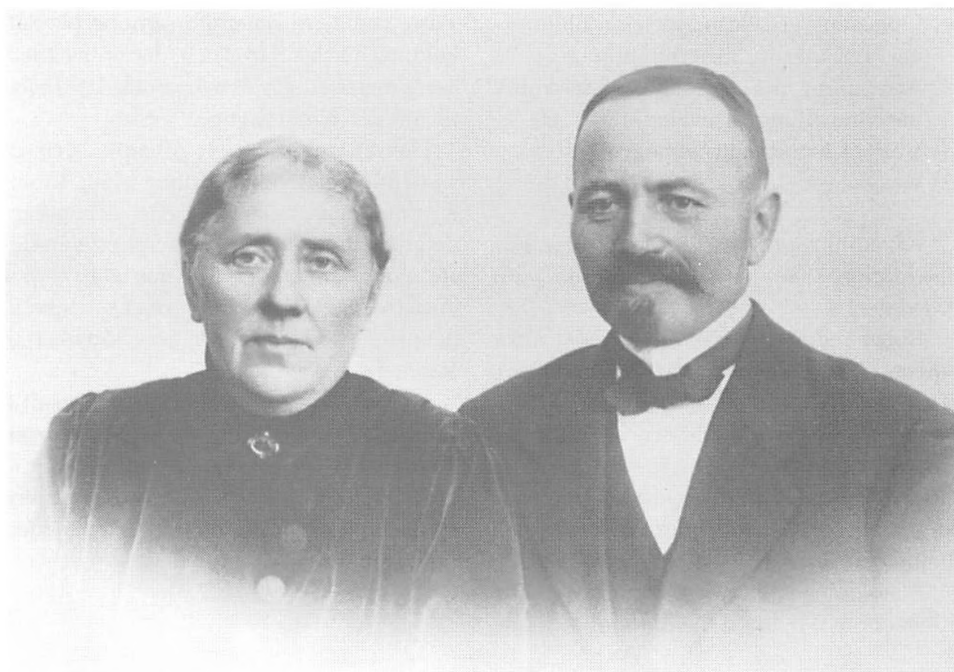
stemte for 1 tankvogn, 13 stemte nej, 6 var blanke og 1 var ugyldig.

Allerede den 5. december indbød bestyrelsen de leverandører der ikke havde udmeldt sig pr. 1. oktober 1969 til et møde på Vesløs Kro, hvor en dagsorden for en ny ekstraordinær generalforsamling skulle udformes. Mødet mundede ud i, at man udsendte en opfordring til de udmeldte, om at melde sig ind igen. Indmeldelserne var bindende, når leverandører af 4 mio kg mælk var tilmeldt. Den 12. december måtte man konstatere, at kun 60 leverandører af ialt 2.223.131 kg mælk havde tilmeldt sig. Man vedtog at udsætte løsningen af problemet til efter jul.

Den 22. januar 1969 var de ikke-udmeldte og bestyrelsen samlet. Man enedes

Pyntet mælkevogn ved flagalléen i forbindelse med 50 års jubilæet i 1961. Kuschen er Niels Sunesen, Øsløs. (Privat eje).

Jens Koldsgård, Øsløs, her sammen med sin hustru, var med i mejeriets bestyrelse fra 1911-39, formand 1913-39. Koldsgård døde 1945. (Privat eje).

om at købe 2 tankvogne, samtidigt udførmede man en annonce til Hannæs Avis med følgende ordlyd:

A/M HANNÆS

De ikke-udmeldte andelshavere har vedtaget at købe fornøden tankvognskapacitet til afhentning af mælken. Andershavere, der ønsker at levere mælk efter d. 1. 10. 69 til A/M HANNÆS skal være tilmeldt inden den 8. 2. 69.

De ikke-udmeldte.

Den 10. februar måtte annoncørerne konstatere, at annoncen ikke havde haft den ønskede effekt og man enedes derfor om at afholde en ekstraordinær generalforsamling d. 25. februar 1969 med følgende dagsorden:

- 1) Beretning af formanden.
- 2) Drøftelse af mejeriets fremtid.
- 3) Likviditation.
- 4) Evt.

På generalforsamlingen ville 44 indmelde sig i mejeriet betingelsesløst og mødet mundede ud i, at man ville fortsætte med mejeriet indtil videre. På et efterfølgende møde bestemtes det at købe en tankvogn. 25 stemte for, 19 imod. Forudsætningen for købet var opnåelse af fornøden mælke-mængde. I den næste måneds tid foregik der en række aktiviteter for at få flere leverandører med. Men på et bestyrelsesmøde den 18. marts måtte man konstatere at løbet var kørt og man vedtog at afholde generalforsamling den 15. april med følgende dagsorden:

- 1) Oplysning ved formanden og fuldmægtig H. Gatsche, mejerikontoret.
- 2) Afstemning om opløsning af selskabet med indstilling af driften 1. 10. 69.
- 3) Valg af likvidationsudvalg.
- 4) Evt.

Afstemningen gav følgende resultat: For likvidation: 32. Imod: 22. Blanke: 26. Ugylde: 1.

Ifølge vedtægterne skulle mejeriet altså fortsætte, idet der ikke var 2/3 flertal for nedlæggelse.

På et bestyrelsesmøde den 29. april var der indkommet en liste med 41 navne, hvor der blev forlangt likvidation som eneste punkt på dagsordenen. Den blev afholdt den 9. maj.

Afstemningen gav følgende resultat: For likvidation: 64. Imod likvidation: 5. Blanke: 5.

Den næste generalforsamling, som vedtægterne krævede, blev afholdt den 21. maj 1969, hvor 54 sagde ja, 3 sagde nej og 5 stemte blank. Likvidationen var en realitet.

Men dermed var det ikke slut. 2 af de valgte likvidationsmedlemmer ønskede ikke at medvirke, derfor måtte der endnu et møde til for at få valgt et nyt udvalg. Mødet blev afholdt den 25. juli 1969. Her blev den sidste bestyrelse valgt som likvidationsudvalg. Adolf Gregersen, Veslås blev valgt til revisor.

Likvidationsudvalget havde følgende udseende: Poul Søndergaard (fmd.), Øslås, Frode Bedsted, Arup, Ove Henriksen, Øslås, Johan Mortensen, Øslås, Henry Christensen, Veslås, Arne Raun Jensen, Veslås, Nikolaj Frandsen, Arup.

Allerede en uge efter driftsstop den 2. oktober 1969 blev maskinerne solgt til Nordjyllands Mejeriservice v/ Rudolf Pedersen, Skalborg for en samlet pris af 32.500 + moms 4.062,50 kr. Mejeriets

sidste ordinære generalforsamling blev afholdt på Veslås Kro den 5. december 1969. Selve mejeriet blev den 5. januar 1970 solgt til tømrer Knud Lyng, Veslås.

Den 26. februar 1971 afholdtes den afsluttende generalforsamling på Veslås Kro. Næsten præcis 60 år efter den stiftede generalforsamling. Bestyrelsen var sidste gang samlet den 18. marts 1971 hos formanden Poul Søndergård. De resterende penge 380,59 kroner blev skænket til Kræftens Bekæmpelse.

Ironisk nok stoppede mejeriet sin drift samme år som et andet aktiv på Hannæs, Thisted-Fjerritslev banen blev nedlagt. I 1970 indgik Øslås-Veslås-Arup Kommune i Thisted Storkommune. De små enheders tid var i sandhed slut.

KILDER:

Protokoller over A/M Hannæs, 1911-32, 1932-51, 1951-64, (Lokalhistorisk forening for Sydhannæs), 1964-71, (udlånt af Poul Søndergård, Øslås).

Årsregnskaber for A/M HANNÆS (Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs).

Thisted Amts Tidende: Den 22. februar 1911.

ANVENDT LITTERATUR:

Andersen, Richardt: Danmark i 30'erne, Kbh. 1968.

Haue, Harry m.fl.: Det agrare Danmark 1680-1980'erne, Herning, 1982.

Trap: Danmark, 1924.

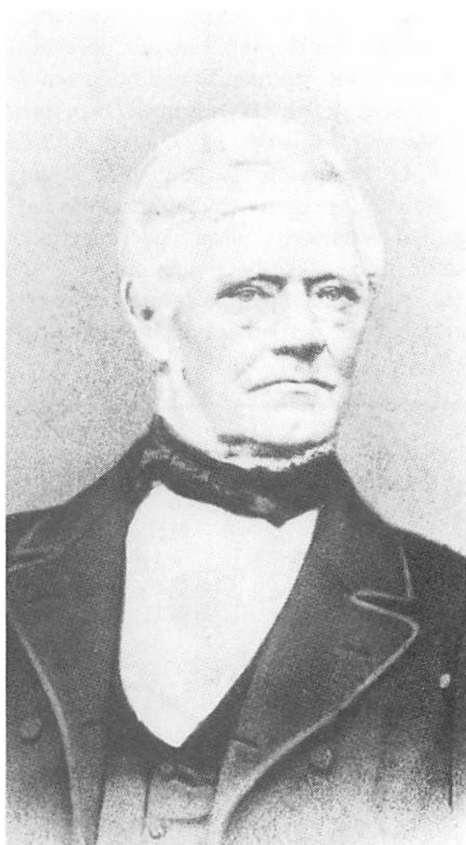
Cigarerne fra Thisted slog ikke igennem

Derfor måtte F. C. Bendixsens Tobaksfabrik nøjes med det lokale salg, indtil den i 1910 flyttede cigarrulningen til København

Bendixsens Tobaksfabrik var for hundrede år siden Thistedes største industrivirksomhed, men ændrede forbrugsvaner med hensyn til at røge eller tygge tobak førte trinvis produktionen til København. Den engang meget imponerende fabrik ligger stadig i Skovgade, hvor tre generationer Bendixsen nåede at virke.

I nutiden har Thisted og det øvrige Thy megen industri, der kan afsætte produktionen landet over og verden rundt, men det lå anderledes for 100 og 150 år siden, da hovedparten af al produktion foregik og blev afsat lokalt. Omkring århundredskiftet skete en centralisering i og nær København, og den blev anledning til, at Thisted mistede sin engang største industrivirksomhed: F. C. Bendixsens Tobaksfabrik, som virkede i Thisted fra 1834 til 1959 - de sidste årtier i stadig tilbagegang.

I 1828 kom en ung forretningsmand, F. C. Bendixsen, fra Randers til Thisted. Han var født i 1803, tog eksamen fra Randers Latinskole og blev derefter handelsuddannet i firmaet von Mähren i Helsingør. Han har sandsynligvis giftet sig ind i chefens familie, for hans hustru Mariane Augusta, som døde i 1848, var født Mähren. Det er tænkeligt, at det var Ag-

F. C. Bendixsen – fabrikant, konsul, Ridder af Dannebrog og spansk adelsmand.

gertangens gennembrud i 1826, der vendte hans opmærksomhed mod Thisted.

Købmand H. D. Lützhöft, som F. C. Bendixsen fik kompagniskab med, var thybo, søn af byfoged Jes Lützhöft i Thisted. Hans hustru blev Marie Elisabeth Bendixsen, uden tvivl F. C. Bendixsens søster, så de to kompagnoner har været svogre. Deres fælles forretning i hørkram (kolonialvarer) lå Vestergade 1 - på det matrikelnummer, der langt senere blev hjemsted for Landmandshotellet, Vestergades Brugsforening og i dag Kvickly.

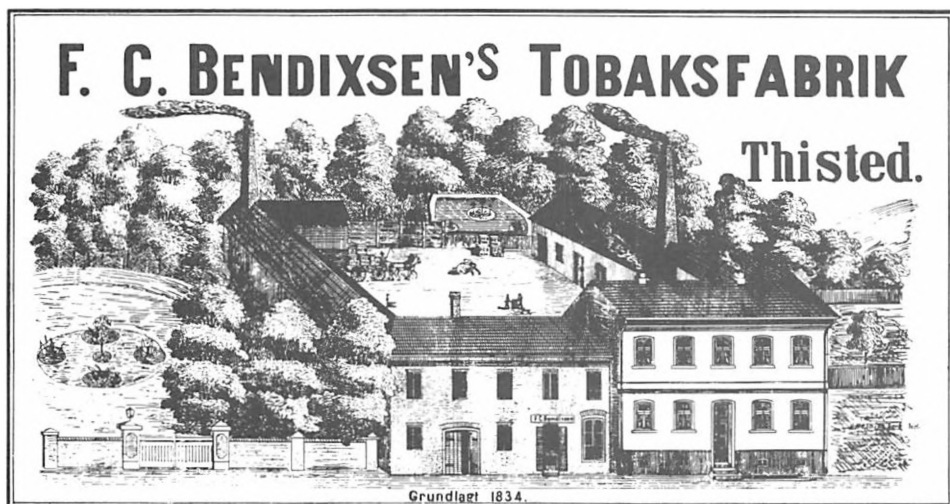
Den 1. oktober 1832 meddelte Bendixsen og Lützhöft i Thisted Amts Avis, at de »efter venskabelig overenskomst« havde ophævet samarbejdet. Lützhöft førte forretningen videre, men flyttede den senere til Østergade og blev endnu senere proprietær på Tandrup.

F. C. Bendixsen startede i 1832 ny forretning i Vestergade »over for kirkens indgang«. Denne forretnings placering er ikke fundet med sikkerhed, men meget tyder på, at den har ligget på hjørnet af Amtsstræde, hvor der i dag er materialhandel.

Den 22. december averteredes åbning »af mit tidligere anmeldte etablissement hersteds« og anbefaler sig med alt henhørende til urte - og hørkræmmerhandelen, »idet jeg på det bedste anbefaler mig og mit udsalg, for hvilket jeg stedse ved den billigste og reelleste behandling skal bestræbe mig for at vinde publikums yndest og at vedligeholde Deres tilfredshed, som måtte have den godhed at bære mig med Deres gunning«.

Tilbuddene i andre annoncer samme dag var Mallaga-citroner, capers, carry, engelsk sennep, soya, succat, syltet ingefær, vanille, husblas, confect-rosiner, krakmandler, vanille- og krydderchokolade, fiint hvedemel, gl. cognac, armagnac, gl. rum, extra god gl. vin, rød vin, fransk og dansk vin, eddike, københavnsk kornbrændevin, rum og punch.

Kun få år senere startede F. C. Bendixsen sin tobaksfabrik, først ved forretningen, senere ved hans bolig i Skovgade, så nær amtsgården, at også den kom til at ligge i landsognet og dermed uden for købstadens grænser. Ved en senere ændring af næ-

Skovgade.

ringsloven, i 1862, var placeringen forelagt i Thisted Byråd, idet F. C. Bendixsen havde forespurgt i Indenrigsministeriet, om placeringen kunne volde vanskeligheder, da hans bevilling kun hjemlede ham ret til at drive fabrikken i Thisted Kjøbstad. Kommunalbestyrelsen havde intet at erindre mod tilstanden, »når B. forpligtede sig til for sig og efterfølgende ejere at svare samtlige skatter og tyngder til Thisted Kommune som enhver anden grundejer og og skatteydende borger i købstaden«.

F. C. Bendixsen blev en meget anset borger i byen - og længere ud. Det sidste turde fremgå af, at han blev britisk vicekonsul i 1847, siden også fransk vicekonsul, hollandsk og spansk konsul. I sidste egen-skab modtog han Isabella den Katolskes

orden, hvilket gjorde ham til spansk adelsmand (!), og dertil modtog han fransk guldmedalje af 1. klasse og blev herhjemme udnævnt til Ridder af Dannebrog for løsning af vanskelige opgaver under den præjsisk-østrigske besættelse af Thisted, der fulgte af krigen i 1864.

Fra 1847 havde F. C. Bendixsen bevilling som strandingskommissionær, og han fungerede som agent for Lloyd. I 1854 var han med til at stifte Thisted Bank og blev en af dens fem direktører.

I 1850 meldes om fabrikkens omfang, at der var 11 arbejdere, som årligt leverede 75.000 pund skråtobak og en tilsvarende mængde røgtobak. I 1871 angiver Willerslevs industritælling 4 mand over 18 år, 6 mellem 13 og 18 år, 5 under 13 år. Efter

Bayers Dansk Provinsindustri 1885: 6 mænd, 4 kvinder, 20 børn under 14 år. Produktionsværdi 90.000 kr., arbejdsløn 6.000 kr.

Så længe lovgivningen tillod det, var mange børn beskæftiget med det navnlig for børn usunde arbejde, og om sin barndom i firserne fortalte Carl August Styrbech i 1933: – Jeg var som dreng på Bendixsens Tobaksfabrik. Vi arbejdede fra kl. 1 til kl. 6 hver eftermiddag for 1,50 kr. om ugen, men den sidste uge i hver måned fik vi kun 50 øre. Kronen, der var trukket fra, skulle vi betale for skoleundervisning i fabrikklassen på Borgerskolen. Der var en flink lærer, men vi lærte for lidt, aldrig grammatik. På tobaksfabrikken sled man ofte hårdt i det. Jeg, der var stor og stærk, måtte ofte gøre voksen mands arbejde.

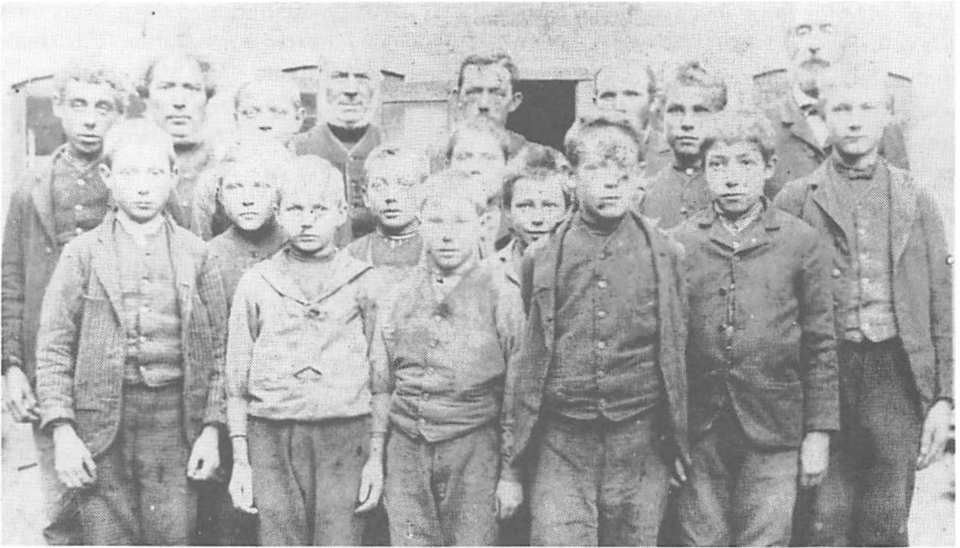
I de sidste år før sin død i 1872 havde F. C. Bendixsen god bistand af sønnen

C. F. Bendixsen, som havde taget en grundig uddannelse på tobaksfabrikker herhjemme og i udlandet, før han blev tobaksspinder på fabrikken i Skovgade. Han ses første gang nævnt i et byrådsreferat fra 1870, idet byrådet afviser et andragende fra tobaksspinder Chr. Bendixsen om at fritages for skat, da han har underhold hos sin fader, der bor i Thingstrup. »Da ligningskommissionen har erklæret, at den ikke finder anledning til at fritage andrageren, bliver denne afgørelse at meddele andrageren«.

Da C. F. Bendixsen i 1872 overtog tobaksfabrikken, har den været i god gænge med produktion af røgtobak og skråtobak, og i 1882 var han nået til at kunne indrette en helt moderne tobaksfabrik i den 2 etagers ejendom, som stadig findes på parcelen Skovgade 28. Indvielsen blev respektfuldt omtalt af Thisted Amts Avis, som

Bendixsens Tobaksfabrik, Skovgade, ca. 1895 – fra Skovgade og fra gården.

Personale på C. F. Bendixsens Tobaksfabrik ca. 1890. De voksne er: Kusk Jens Have, Chr. Jørgen Pedersen og bogholder Vestergaard. De andre er skoledrenge, der arbejdede fra kl. 13-18.

navnlig fremhævede, at der var anlagt dampkraft.

Her blev det nævnt, at konsul F. C. Bendixsen, som stiftede fabrikken i 1834, ikke havde lært noget om tobaksproduktion, og en tid gik det så småt, at han tænkte på at opgive, men anerkendelsen blev vundet, og afsætningen tiltog. C. F. Bendixsen, som havde været fabrikkens bestyrer siden 1867 og overtog den 1. januar 1873, havde nu efter en halv snes år fundet det nødvendigt at modernisere med de nyeste maskiner for at tilfredsstille den stedse voksende efterspørgsel.

»Lokalerne er i sommerens løb blevne ombyggede og betydelig udvidede, og hele fabrikationen drives nu udelukkende ved damp, og det vil lønne sig for enhver at gjøre et besøg i fabrikken, som med stor forekommenhed forevises af eieren. Man træder da først ind i det store oplagsrum, som er aldeles fyldt med vældige fustager aldeles tæt pakkede med de i knipper

sammenbundne tobaksblade, der nu forskrives direkte fra voxestederne, f.eks. fra Baltimore, mens de tidligere hovedsaglig kom over Bremen. Derefter træder man ind på en lille platform, stor nok til at rumme 3 á 4 mennesker, og bringes af elevatoren i løbet af få sekunder op til det øverste loft, hvor den tobak findes, der førsendes i baller. Øverst oppe i tagrummet findes de betydelige papiroplag, hvor man træffer en broget mangfoldighed af de mest forskellige etiketter og omslag.

Elevatoren bestiges igen, og man kommer ned på det mellemste loft, hvor tobaksbladene pilles ud, befries for stilkene, sorteres og blandes til de forskellige tobaksorter. Ad en ny elevator føres man ned i maskinrummet. I den ene ende står den smukke, opretstående 4 hestes dampmaskine, der leverer drivkraften. I midten arbejder skæremaskinen, der kan skære 400 pund tobak i timen, lige fra den allerfineste chag og til den groveste hollandske

tobak. Derfra føres den temmelig fugtige tobak hen til det roterende tørreapparat, der er forsynet med en centrifugalblæser, som suger al dampen bort; efter få minutters forløb åbnes den store cylinder, og den tørre tobak føres nu hen til en roterende trådnetcylinder, hvor tobakken afkøles og ved en centrifugalblæser befries for støv og anden urenhed.

Tobakken er nu færdig til indpakning og bringes af elevatoren op til 1. sal, hvor indpakningen foretages dels af voxne, dels af børn, og foregår så hurtigt, at der, når der arbejdes på fuld kraft, kan leveres 1.000 pund om dagen færdig fra fabrikken.

Endnu står tilbage en meget betydelig gren af fabrikationen, nemlig skråtobakken, der har vundet så stor anerkendelse, at den har fortrængt alle andre sorter så godt som overalt i det nordlige og en del af det vestlige Jylland.

I et særskilt kogeritilberedes af mange forskellige krydderier den meget vigtige sauce. Heri nedlægges bladene, til de er aldeles gennemtrukne deraf, og de vandrer nu op på 1. sal for endelig at behandles. En del går til en særskilt skjæremaskine for at forarbejdes til den såkaldte kardusskrå, mens de bedste blade bliver spundne til mægtige ruller. Disse afdeles nu i større og mindre ruller og undergår endnu en behandling med sauce, som giver dem den rette smag, emballeres og er derefter færdige til forsendelse.«

Thisted Amts Avis nævner endnu, at tobaksfabrikant C. F. Bendixsen for 85.000 kr. har købt tobaksfabrikken i Nykøbing M. som har produktion af lignende størrelse, og forsynet den med næsten lige så moderne maskiner, hvorefter han står som »eier af den største og fuldstændigste fabrik i Jylland næst efter Obels i Aalborg«.

Den omtalte fabrik på Mors var Damborgs Cigarfabrik, og dermed kom Bendix-

sens til at beskæftige sig med cigarer, men det var først i tredje generation, Carl Bendixsen, at der kom gang i denne fremstilling. I Nykøbing ansattes Dolleris som bestyrer, og han overtog senere fabrikken for egen regning.

I årene 1909-10 flyttede Carl Bendixsen cigarrulningen til en ny fabrik i København, og hans grund var, at han ikke ud over landet kunne sælge cigarer, som var rullet i Thisted. Rigtigheden heri blev bevist, da Carl Bendixsen ret hurtigt fik afsætning for sine københavnske cigarer, der var helt præcis de samme som forud leveret fra fabrikken i Thisted, og med mærket Koh-i-Nor slog han så stærkt igennem, at denne cigar i en årrække var Danmarks mest solgte. Ved flytningen var godt 100 mand i Thisted beskæftiget med cigarfremstillingen, som var taget stærkt op omkring århundredskiftet, og disse 100 flyttede med til København. Tilbage i Thisted blev 20-30 mand, som fortsatte med at lave røg- og skråtobak, og deres produktion androg i en tilfældigt valgt uge i 1909 15-2000 kg skråtobak og 6-800 kg røgtobak.

Fremstillingen af røgtobak blev standset i 1939, fordi efterhånden næsten ingen røg lang pipe. Noget bedre gik det for skråtobakken, og afsætningen blev stimuleret ved, at Bendixsens købte recepterne på skrå fra Damborgs fabrik i Nykøbing, hvorefter der fra Thisted leveredes Louisiana Skrå, Thybo Skrå og Damborg Skrå – den sidste alene til salg på Mors, Fur og i Salling.

Så længe Carl Bendixsen levede, ville han bevare fabrikken i Thisted, og det var i 1952, han forsøgte en offensiv tværs over Mors, men nogen succes blev det ikke, og på det allersidste blev bygningerne i Skovgade nærmest anvendt til oplag, mens et par mand holdt skrå-spindingen i gang.

Udsnit af billede fra P. Agerholms Cigarfabrik, Lille Torv ca. 1900-10. Vilkārene hos Bendixsen har uden tvivl været tilsvarende.

Da Carl Bendixsen i 1958 var død, blev virksomheden overtaget af broderen Erik Bendixsen, som lukkede fabrikken i Thisted pr. nytår 1959. Et kapitel var skrevet ud.

I en række år indtil 1930 blev tobaksfabrikken i Thisted ledet af forretningsfører N. C. Kibsgaard, som det nævnte år blev sygehusinspektør. Han afløstes af Chr. L. Frost, der var ansat på fabrikken i 1913, da han endnu var dreng, og nåede at opleve skolevæsenets såkaldte fabriksklasse, der nu var flyttet til realskolen og blev undervist af lærer Møller. Chr. L. Frost ledede fabrikken indtil dens lukning og nåede dermed en ansættelse på over 45 år.

Ved fabrikkens nedlæggelse blev dens bygning i Skovgade solgt til Thisted Amt, som fik mere plads for amtskontorerne, og amtskontorchef Svend Nissen, som i en årrække kom til at arbejde i bygningen, kan fortælle, at der stadig lugtede stærkt af tobaksvarer tværs gennem nye tapeter og ny maling. Det samme tør siges af medarbejderne i Alkohollaboratoriet, Kontaktcentret, Sindslidendes Vel og Ring i Ring, der nu har til huse i den gamle fabrik.

Det storslåede gravmæle på »den nye kirkegård« ved fjordskrænten i Thisted har forbindelse med Bendixsen-slægten, men ikke med tobaksfabrikken. Den Hans D. Bendixsen, der sammen med sin hustru er begravet under, hvad der er kaldt Danmarks flotteste gravmæle, var søn af F. C. Bendixsen, født 1843. Han udvandrede og skabte i Californien et bådebyggeri eller skibsværft, der gjorde ham til en rig mand, men han døde allerede i 1901. Hans hustru Emma overlevede ham helt til 1956. Det var hende, der rejste gravmælet af syrebehandlet granit, fremstillet i USA og derefter sejlet til Thisted, men selv blev hun derovre, og efter hendes død blev hendes askeurne sendt hertil.

I testamentarisk gave fik Thisted Kommune samtidig 25.000 dollars, som skulle fordeles med 5.000 dollars til Dronning Louises Asyl, 5.000 dollars til en museumsfond, 5.000 dollars til skolebespisning – om vinteren – af fattige børn i Thisted, 5.000 dollars til oprettelse af et uddannelseslegat for trængende unge mænd og endelig 5.000 dollars til fattige fiskerenker i Thy.

Sidste nyt fra Egshvile

- føljeton fra en bronzealderhøj

I sidste bind af årbogen kunne man under titlen »En thylansk høvdings sidste hvilested« læse om undersøgelsen af en rig mandsgrav fra ældre bronzealder, som var påtruffet ved dyrkning i en overpløjet høj ved Egshvile tæt ved Vester Vandet. Da artiklen blev skrevet, var kun en lille del af højen udgravet, men vi kunne allerede da se frem til en fortsat undersøgelse af højen og til håbet om flere fund. Hvem var gravlagt i højens centrum - var det endnu en mand, eller måske en kvinde eller et barn? Med disse spekulationer sluttede artiklen, med udsigt til fortsættelse i næste nummer.

For en gangs skyld var det imidlertid fantasien, der ikke kunne holde trit med virkeligheden - ikke alene fandt vi både en rig kvindegrav og en barnegrav, vi fik også kastet nyt lys over ældre bronzealders gravskik i Thy.

Hvad gravhøjene gemmer

Netop gravhøjene hører til de mest velbelyste og hyppigst undersøgte oldtidsminder i Thy, og talrige udgravninger gennem årene viser alle stort set det samme billede: Den ældste grav ligger i midten og er en kiste, som regel af sten, med fund fra ældre bronzealder, tiden ca. 1800-1000 f. Kr., evt. fra den forudgående yngre stenalder. Over denne grav byggedes en høj, der ofte ikke var særlig stor, men som senere kunne udvides i forbindelse med nye begravelser. De senere tilkomne grave blev gravet ned i toppen, eller hyppigere i foden, af den ældre høj, hvorefter det hele blev dækket af nye lag højfyld. På denne måde kunne en

høj i løbet af ældre bronzealder vokse sig stor og imponerende, men omkring år 1000 f. Kr., ved starten af yngre bronzealder, var det slut. Herefter byggede man kun undtagelsesvis videre på højene, men de blev stadig brugt til begravelser - først i små stenkister, senere i urner, der nedsattes i højens fod eller side.

Hermed drog man omsider den logiske konsekvens af ligbrændingsskikken, som man allerede i et par hundrede år havde anvendt uden derfor at opgive den vante gravskik, hvor den døde blev nedlagt i en rummelig kiste med hele sit personlige udstyr, for mændenes vedkommende først og fremmest sværdet.

Stenkisten fra Egshvile

En sådan grav, typisk for sin tid, var den allerede omtalte mandsgrav fra Egshvile, hvor der i en velbygget, 1,4 m lang stenkiste fandtes de brændte knogler af en voksen mand i sin bedste alder. Han var udstyret med et bronzesværd, et bælte prydet med spiraler af guld- og bronzetråd og to dobbeltknapper af bronze, en 10 cm lang spiral af guldtråd samt en lille kniv og en bøjlenål, begge dele af bronze. Kisten var tydeligvis gravet ned i siden af en ældre høj, og efter alle hidtidige erfaringer kunne vi være ret sikre på, at der lå endnu en kiste i højens centrum. Det var først og fremmest denne kiste samt yderligere oplysninger om højens opbygning vi drog i felten for at

finde i efteråret 1989, foranlediget af planer om en total udjævning af højen.

Den ældste højfase - barnegraven

Den grav, der fremkom nær højens centrum, var imidlertid ikke en kiste, men en lille kistelignende stensætning, og lindrede man lidt på en af stenene, kunne der skimtes store lerkarskår indenfor. Det så ved første øjekast ud til at være en senere nedsat urnegrav fra yngre bronzealder - et noget skuffende resultat sammenlignet med, hvad vi havde håbet at finde. Et nærmere studium af jordlagene i den profilvæg, man altid lader stå tilbage midt gennem højen, viste imidlertid klart, at urnegraven måtte være anlagt, inden højen blev rejst, og det gjorde med ét slag højen til et langt mere spændende oldtidsminde end først antaget.

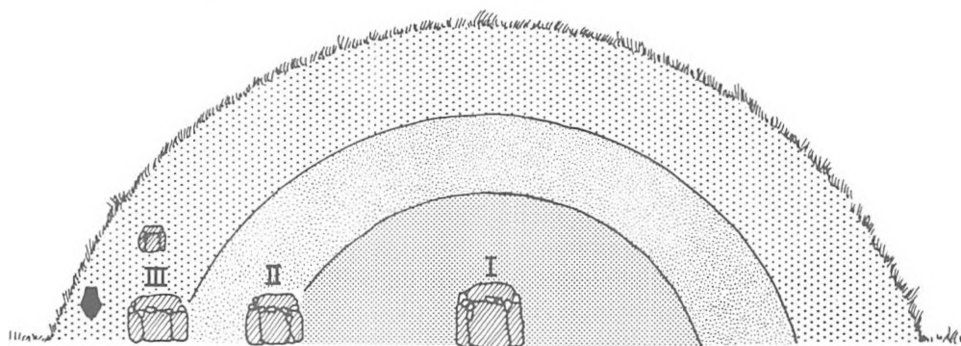
Ved undersøgelsen af stenkisten så det ud til, at højen havde haft to opbygningsfaser. Nu viste det sig, at der var tre, hvoraf den ældste var så lille, at den slet ikke havde givet sig til kende ved den første undersøgelse.

3 m i diameter og $\frac{3}{4}$ m høj - større var højen ikke i sin ældste fase. Den lille, kistelignende stensætning, som den dækkede, målte $\frac{1}{2}$ m i tværmål og havde én

dæksten. Det indre var fuldt af skår fra et ret stort lerkar - en urne, der var slået helt i stykker. Kun bunden stod intakt med sit indhold af brændte ben, og rundt om den var der pakket med store skår, hvoraf nogle stod med randen nedad, hvilket viser, at urnen allerede blev slået i stykker i forbindelse med gravlæggelsen. Da lerkarret var sat sammen på museet, viste det sig da også, at det var alt for stort til at have kunnet være i graven.

Gravudstyret var lige så beskedent som gravhøjen - 2 ravperler og 20 små ravstykker. Det stod i skarp kontrast til mandsgravens rige udstyr og tydede nærmest på en barnegrav, hvilket en undersøgelse af de brændte knogler og tænder bekræftede¹. Blandt de meget velbevarede tænder var en mælkemand, og de blivende fortænder så slet ikke ud til at have været brudt frem. Tænderne var ret store, hvilket tyder på, at barnet var en dreng. Alderen kan sættes til omkring fem år. Ravperler kendes også fra andre af de meget fåtallige barnegrave fra bronzealderen - måske har man i lighed med, hvad der senere var tilfældet, tillagt ravet en beskyttende virkning mod sygdomme o.lign.

At en fem-års dreng får en regulær højbegravelse siger noget om bronzealde-

Principtegning af gravhøj med tre højfaser. I, II og III: Kister med tilhørende højfaser. Tegning: Per Kohrtz Andersen.

Fra forårets udgravning. Direkte syd for den overpløjede høj ses en stor, velbevaret fredet gravhøj. Foto: Jens-Henrik Bech.

rens samfund: Selv et barn, som ikke selv har haft mulighed for at skabe sig en position, kunne i visse tilfælde i kraft af sine slægtsforhold få en begravelse, der kun blev de øverste befolkningslag tildelt. En høj status har altså været noget, man kunne arve.

Desværre giver ravperlerne og urnen ikke de bedste muligheder for at datere graven ud over, at den stammer fra ældre bronzealder og må være ældre end den rige mandsgrav, der kan dateres til tidsrummet 1200-1000 f.Kr. Allerede herved er graven blevet medlem af en lille, udsøgt gruppe, for der kendes ikke mange urnegrave fra dette tidsrum og endnu færre, der er centralgrave i en høj. Urnegraven var en helt ny gravform, der her begyndte at dukke op som følge af impulser sydfra, og der skulle gå mindst et par hundrede år, før den blev almindeligt accepteret.

Anden højfase - kvindegraven

Den fem-åriges lille høj har imidlertid næppe stået i mange år, før den blev udvidet i

forbindelse med en ny begravelse. Denne gang var det en voksen kvinde, der skulle begraves, og endnu en gang valgte man den nymodens urnegrav istedet for den gamle, velkendte stenbuste. Den nye grav blev gravet ned i undergrunden ca. 2 m uden for foden af den lille høj, og det hele blev dækket af en ny høj, som blev 9 m i diameter og var omgivet af en fodkrans af hovedstore sten. Urnen var et stort, spandformet lerkar antagelig et kar fra husholdningen - der var gravet næsten helt ned i undergrunden og delvis omsat med sten. En større, flad sten har antagelig tjent som låg. Efter at de omgivende sten, en muserede og nogle indtrykkede sideskår var fjernet, var det første, der mødte øjet, en lang bøjlenål af bronze, der stak op af de brændte ben. Det vakte forhåbninger, som heller ikke blev gjort til skamme. Mellem de brændte ben fandtes en velstående kvindes gravudstyr.

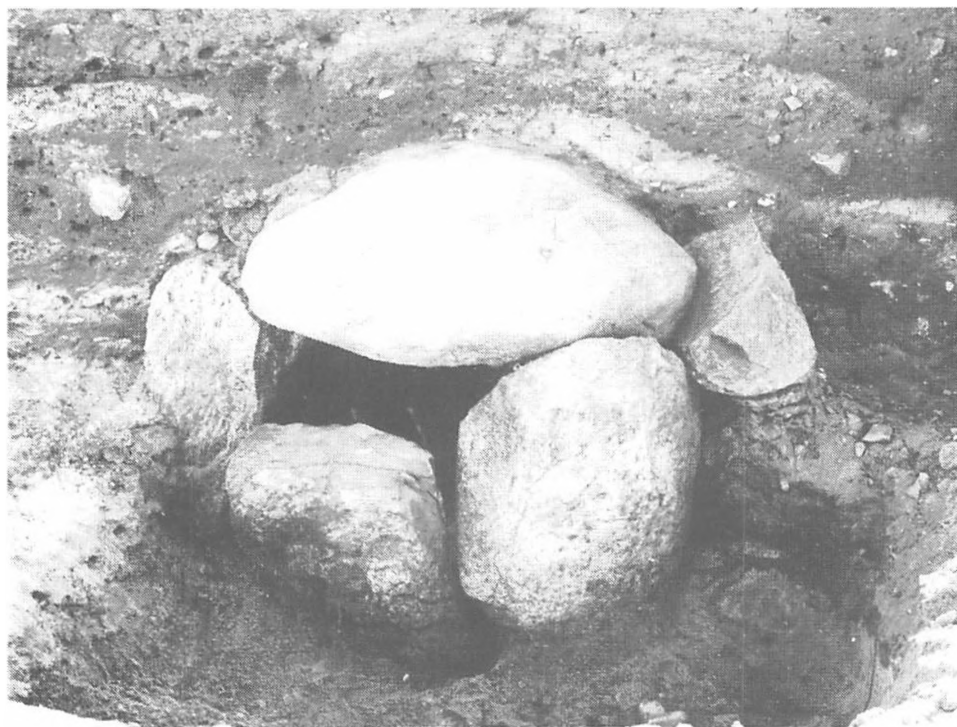
Udstyret bestod først og fremmest af smykker - foruden bøjlenålen fandtes grønne og blå glasperler, små bronzespiraler og

en perle af organisk stof, der tilsammen har udgjort et armbånd, som kun et enkelt fund kan fremvise magen til i Thy. Desuden fandtes en snoet arm- eller ankelring af bronze. Med sig havde kvinden også fået en smuk bronzekniv samt et lille, fint lerkar, der har rummet to syle af bronze med træskafter. Syle blev meget almindelige i yngre bronzealder, hvor de indgik i mandens toiletudstyr sammen med pincet og ragekniv, men disse to syle skal nok snarere tolkes som arbejdsredskaber - måske til skindarbejde eller fremstilling af genstande af bark eller træ. Fra de berømte egeklister fra næsten samme tid ved vi, at træskæring og andre former for husflid stod på et højt stadi i ældre bronzealder. En besynderlig genstand er en kegleformet klump af mørkfarvet harpiks, i hvis flade ende der er

indpresset en ravperle. I ravperlens genomboring ses lidt bronze. Harpiksklumpen har sikkert været indlagt i en fordybning i en genstand af træ eller ben, som nu er helt forsvundet.

Undersøgelser af de brændte knogler og tænder viste, at den døde var en voksen kvinde, mellem 30 og 50 år gammel. Udstyret placerer hende i samfundets top - den store bronzebøjlenål og glasperlerne, som stammede fra fjerne egne sydpå, var ikke enhver kvindes eje. Var hun mor til drengen, der døde alt for tidligt? Det vil vi aldrig få at vide, men det er rimeligt at antage, at de har været i slægt med hinanden og med den fremtrædende mand, der senere blev begravet i stenkisten.

Gift med ham har kvinden næppe været - efter gravgodset at dømme er der gået

Den lille stensætning halvt afdækket.

Den lille stensætning, efter at den ene side og de fleste skår er fjernet. Bag lerkarbunden med de brændte ben ses et stort skår med randen nedad. Foto: A-L. H. O.

mange år mellem de to begravelser, og begge var voksne i deres bedste alder, da de døde. Mærkeligt nok er han, der blev begravet sidst, gravlagt på helt traditionel vis, mens de to ældre grave repræsenterer det nyeste nye inden for begravelser. Kvindegraven kan tidsfæstes langt nøjagtigere end barnegraven fordi den rummer udpræget modebetonede genstande, først og fremmest den store bøjlenål, der er af en type, som var i brug omkring 1200 f.Kr. eller lidt tidligere. Hermed får vi også en bedre datering af barnegraven, der jo var ældre end kvindegraven, og som derfor helt klart må stamme fra tiden før ca. 1200 f.Kr., i det der i fagsproget kaldes periode 2 af ældre bronzealder.

De to grave fremstår nu som nogle af de ældste kendte urnegrave fra Danmark - måske de ældste. Vi skal helt til Nordtyskland for at finde en urnegrav, som er ældre end Egshvile-gravene. Det siger noget om

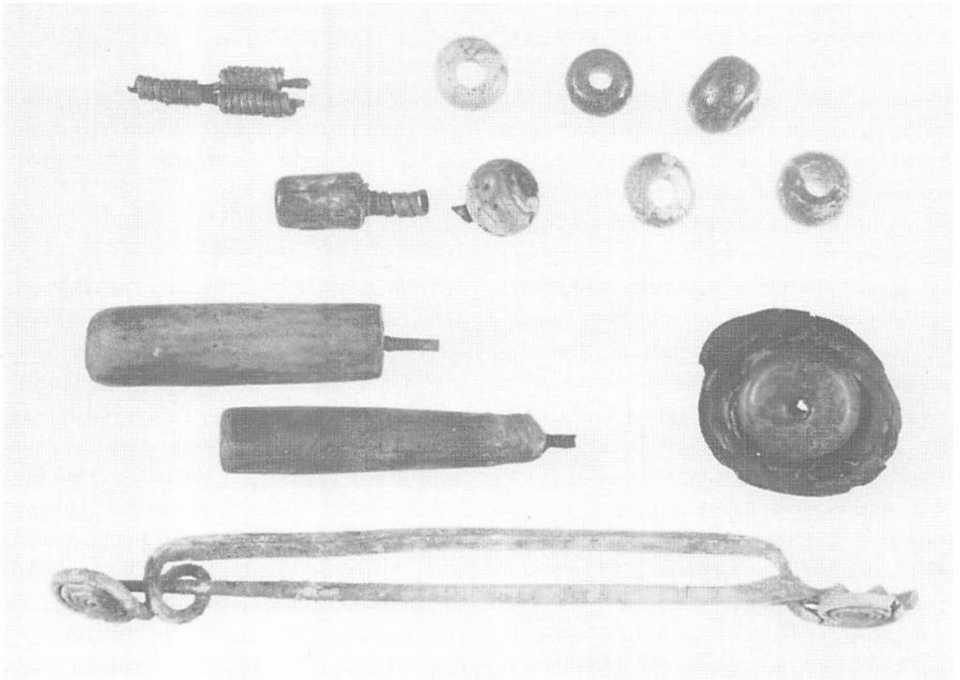
Thy og thyboerne i oldtiden - et blomstrende samfund med mange kontakter udadtil og folk, der ikke var bange for at prøve noget nyt.

Dyreknogler i graven

En helt speciel type gravgave, som ikke har været omtalt endnu, er rester af dyreknogler, som blev fundet blandt de brændte ben i alle tre grave. I barnegraven fandtes knogler af en kalv, i kvindegraven for- og bagben af et får, og i mandsgraven en del af kraniekalotten fra et større dyr, som ikke kunne bestemmes med sikkerhed². Det kan være proviant, man har medgivet de døde, som vi kender det f. eks. fra jernalderen, men måske også rester fra måltider, de efterlevende har nydt i forbindelse med begravelsen. Et makabert eksempel på et sådant offermåltid kendes fra en grav ved Stubberup på Lolland, hvor der over kisten lå knogler af mindst tre mennesker der

Snit gennem den overpløjede gravhøj med barnegraven. I forgrunden ses spredte sten fra fodkransen omkring høj nr. 2. Foto A-L. H. O.

Smykker m.m. fra kvindegraven, fundet i urnen: Øverst dele af armbånd med bronzespiraler, blå og grønne glasperler og en perle af organisk materiale. Derunder to syle med træskafter og en ravperle, indpresset i en harpiksklump. Nederst den store bøjlenål af bronze. Foto: Ove Madsen.

er tolket som resterne af et måltid bestående af menneskekød. I Thy har man dog holdt sig til husdyrene.

Barnegrave

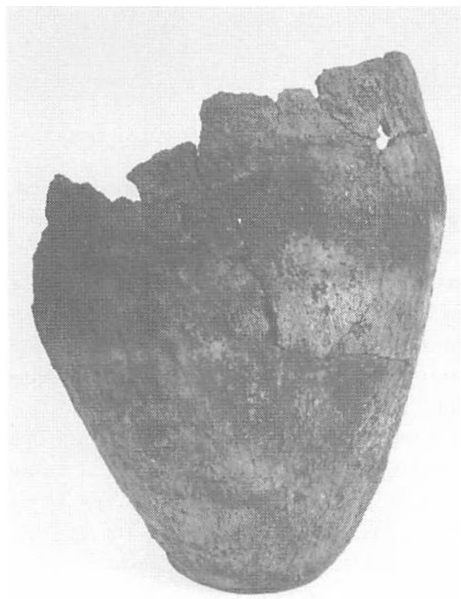
Som tidligere nævnt er barnegrave sjældne i højene, hvilket hænger sammen med samfundets opbygning i bronzealderen. Et blik på fordelingen af køn og alder i bronzealderens grave viser tydeligt, at store dele af befolkningen slet ikke er repræsenteret i højene. Kvindegravene er kun halvt så mange som mandsgravene og antallet af barnegrave er meget lille. Det var altså ikke nok at tilhøre en fremtrædende familie eller slægt - for at blive højlagt skulle man som kvinde eller barn enten have en meget høj medfødt status eller på anden måde skille sig ud, f.eks. ved at være gift med en fremtrædende mand.

Drengen fra Egshvile blev ikke alene højlagt, han var også den første gravlagte i

en høj, som senere kom til at rumme meget fremtrædende personer. Eksemplet er ikke enestående i Thy - i to andre tilfælde kendes høje, hvor den ældste grav er en barnegrav, der blev efterfulgt af langt rigere voksengrave.

I en høj ved Villerup i Sydthy fandtes i centrum, i en lille kiste der minder om den kistelignende stensætning omkring Egshvile-drengens grav, de brændte knogler af et kun 10 mdr. gammelt barn. Også her var gravgaverne meget beskedne - en lille bronzeknap og et stykke tekstil var alt, hvad der blev fundet og højen var ganske lille, kun 4,1 m i diameter. Senere fulgte i alt fire højfaser og fem grave, hvoraf en var en veludstyret mandsgrav med et bronzesværd i træskede.

Det andet eksempel stammer fra en høj tæt tæt vest for Thisted, hvor der i centrum fandtes en stenbuste med rester af et ubrændt lig, der ud fra det velbevarede

*Urnen fra barnegraven efter konservering.
Foto: Frank Svendsen.*

*Urnen fra kvindegraven.
Foto: Frank Svendsen.*

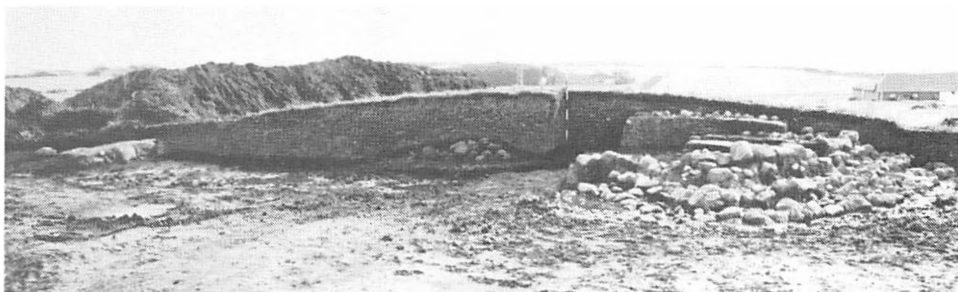

Barnegraven fra Villerup. Foto: Per Orla Thomsen.

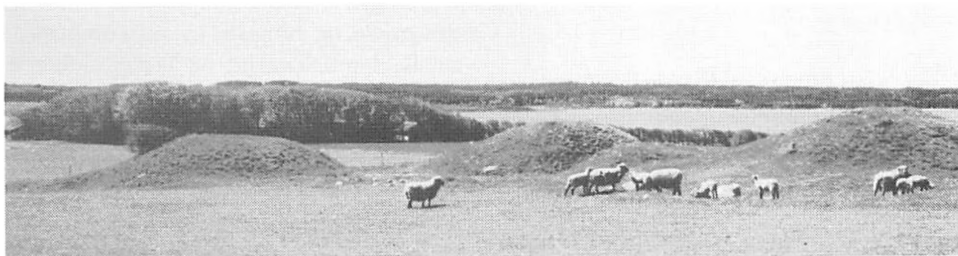
tandsæt kan aldersbestemmes til mellem 13 og 15 år. Her var gravgaverne en bøjlenål og en lille kniv af bronze, og graven var dækket af en stor høj på 25 m i diameter med en imponerende stenopbygning i siden. Det er tydeligt, at vi her allerede er rykket op i de voksnes rækker - højen medstensætningen er endda usædvanlig imponerende sammenlignet med de fleste voksengrave. Det må dog stadig være den medfødte status, der har været afgørende, da man valgte at opføre et så arbejdskrævende mindesmærke over en teenager. Også denne høj blev genbrugt til senere begravelser, men uden at der blev bygget videre på den - den har åbenbart

været anset for at være stor nok i forvejen. Igen var det en senere tilkommet grav, der rummede det rigeste udstyr - en fornem kvindegrav med bl.a. en gulds spiralring og en bronzebæltedåse, der indeholdt et armbånd af glasperler og bronzespiraler, den nærmeste parallel i Thy til Egshvilekvindens smykke³.

Som Egshvilehøjen og de to høje fra Villerup og Thisted viser, er der al mulig grund til at fortsætte med at grave i Thy's forhistorie. Selv efter mange års udgravningsaktivitet bliver der ved at dukke overraskelser op, og vort billede af bronzealderens folk og samfund får tilføjet nye facetter.

Snit gennem gravhøjen ved Thisted. Stendyngen på højens bund dækker barnegraven. Foto: Jens-Henrik Bech.

Fredede gravhøje ved Vandet Sø. Foto: A-L. H. O.

Pollenkornene fortæller

Når en afdød skulle begraves, var det en lejlighed for de efterladte til at markere, hvor højt i samfundspyramiden slægten befandt sig. En stor høj og et rigt udstyr fortæller beskueren, at her ligger ikke hvemsomhelst begravet. Men højene kan også fortælle en anden historie, som de, der opførte dem, slet ikke var sig bevidst: I den gamle muldoverflade under højen og i de tusindvis af græstørv, der blev anvendt som byggemateriale, er af og til bevaret pollen-korn - blomsterstøv fra de planter, som voksede i området, hvor højen blev bygget og græstørvene gravet. En undersøgelse af disse pollen-korn kan fortælle lidt om, hvorledes det landskab så ud, som de gravlagte færdedes i.

En undersøgelse af pollen-korn fra Egshvilehøjen viser, at landskabet har været et åbent og træløst overdrev. Der er mange pollen af vilde græsarter, men også af

lancetbladet vejbred — en plante, der især forekommer på steder, der bliver intensivt afgræsset af husdyr. Der ses ikke pollen fra hedelyng, hvilke viser, at jorden på trods af den intensive græsning ikke har været alt for udpint¹.

Højen fra Egshvile kan således fortælle mangt og meget om bronzealderens folk og samfund i Thy: Om gravskik, smykkemoder, forbindelser til fjerne egne, sociale forhold, landskabets udseende og lidt om, hvad man har levet af. Hvem ved - måske vil man i fremtiden kunne få endnu flere oplysninger fra højene.

NOTER:

- ¹ Undersøgelsen af menneskeknogler og -tænder fra Egshvilegravene er foretaget af lic. med. Pia Bennike og tandlæge Verner Alexandersen.
- ² Dyreknogeterne er bestemt af overassistent Rosenlund, Zoologisk Museum.
- ³ Graven er publiceret af Jens-Henrik Bech i MIV nr. 10, 1984.
- ⁴ Pollenundersøgelserne og tolkningen af resultaterne er foretaget af statsgeolog Sv. Th. Andersen, DGU.

Sommeren 1914 ved Visbyaa

I år er det 65 år siden det elektriske lys første gang strålede i Sydthy. I den anledning offentliggøres Mads P. Boddums erindringskitse fra den tid. Manuskriptet har ligget upåagtet hen i en skuffe siden hans død i 1967.

Hvor langt tilbage i tiden Visbyaa trælasthandel og tilhørende landingsplads har eksisteret, vides ikke helt kontant, men i mands minde var skuderne kommet ad Limfjorden til Visby Bredning, hvor de tungt lastede skonnerter og galeaser med tømmer, brædder eller foderstoffer kastede anker et stykke fra kysten ud for landingspladsens mange bygninger og diverse tømmerstabler.

Købmandshandlen i pladsens hovedbygning, et langt hvidt hus ud til amtsvejen, var nok begyndelsen til det efterhånden store foretagende. Sikkert er det, at Visbyaa sammen med tilsvarende pladser i Gudnæs og Doverodde indtil jernbanen i 1882 blev åbnet var Sydthys næsten eneste mulighed for samhandel med omverdenen. Efter sigende skulle købmand Bach i Vestervig have været drivkraften i foretagendet. Det var i alt fald denne, der tog initiativet til Thylands Trælast, der med hovedsæde i Vestervig havde filial f.eks. i Bedsted stationsby. Det var også Thylands Trælast, der i min erindringstid drev landingspladsen i Visbyaa og herigennem af tog de mange skibsladninger.

I dag er der ingen opankrede skibe i bredningen, ingen tømmerstabler på pladsen ud mod Thisted-Oddesundvejen, ingen travl virksomhed af folk, heste og

køretøjer på pladsen mellem bygningerne, og købmandsbutikken i det lange hus er også lukket, selv om den holdt ud længst. Bygningerne er der endnu, men som sagt det travle og brogede liv med fremmede søfolk, handelsmænd og lastarbejdere er kun tilgængelig i minderne.

I foråret og sommeren 1914 opholdt jeg mig i en alder af 24 år på en mindre landejendom i Kjæstrup lige syd for landingspladsen, og havde således livet derude på allernærmeste hold. Landingspladsens butik var åbenbart omegnens samlingssted, og tiden i Visby og Kjæstrup blev for mig en interessant og munter tid.

Mads P. Boddum (1890-1967).

Bygningerne, der tidligere hørte til Visbyaa handelsplads. Købmandsbutikken var i det forreste hus ud til den nu fredede gamle landevej.

Året 1914 blev jo helt specielt både på verdensplan og også for thyboerne. På verdensplan er ingen vel i tvivl om begivenhederne, de er alt for velkendte og blev iøvrigt også årsag til afslutningen på mit Visby-ophold. Men for Sydthy som sådan var det netop året, hvor den nymodens elektricitet var ved at holde sit indtog. Der blev bygget højspændingsværk ude i Bedsted, og det begyndte at snurre i foråret 1915, men allerede nu skød typiske rødstenstransformatorhuse op rundt omkring.

I Heltborg-Kjæstrup-Ullerup området var et hold el-installatører netop denne sommer i gang med at installere i huse og ejendomme. Installatørerne eller elektrikerne var hovedsagelig ganske unge mennesker, der var kommet til fra alle egne af landet, og det er klart, at disse bidrog til sommerens muntre liv og til at sætte præg på stemningen, når vi samledes efter arbejdstid i landingspladsens butik hos købmand Ussing. Lukketid hørte vist til de ukendte begreber, for det kunne blive langt ud på aftenen, før vi blev færdige med at høre på de saftige skipperhistorier, som de svenske, norske eller finske søfolk fra sku-

derne kunne varte op med. Til stede var også, foruden selvfølgelig egnens ungdom, en del havfiskere fra Stenbjerg og Vorupør, der hver sommer fra Visbyaa drev fjordfiskeri med våd og ruser. Disse sidste var i øvrigt ikke kedede af at få en landkrabbe eller to med på fjorden om natten, de ville gerne have afløsning ved årerne, og jeg mindes stadig herlige sommernætter derude på bredningen sammen med andre unge i måneskin og blikstille, og det kunne hændes, at nogen i en båd havde medbragt musik og sang, hvor den dengang nye revyvisse fra hovedstaden havde fået en drejning og nu lød således: »Jeg vil sejle i den stille, herlige Limfjords natdunkle blå«.

Arbejdet på pladsen og ved stranden med losning af skibene skred frem på den måde, at det meste af tømmerlasten simpelthen blev flådet fra skibet ind til stranden, hvor det så blev stablet på pladsen nord for bygningerne. Andre bygningsmaterialer og f.eks. foderstoffer blev fragtet de ca. 300 m til land først på store fladbundede kåde, der blev staget så nær stranden, at varerne kunne læsses over i hestevogne,

der var kørt lidt ud fra strandkanten. I søgang og med stor last hændte det, at kågen krængede over, og kågføreren og det meste af lasten gik udenbords, så måtte Ajs Kaas, eller hvem det nu var, der betjente stagen i agterenden, hjem og have tørt tøj på.

Foderstoffer bestod dengang for det meste af bomuldsfrøkager, der i sække på ca. 100 kg pr. stk., blev båret op på pakhuslofterne af Peter Smed, Per Degn, Kræn Vangsgaard eller andre af de mange arbejdere. Det var meget strengt at løfte og bære de tunge sække på ryggen helt op på de øverste lofter. En dag da pastor Dahl¹ fra Visby var kommen i snak med folkene og udtrykt, at det var da hårdt arbejde, fik han den stukket ud, at det nok ikke var nøj for æ præjst. »Lad mig lige få en sæk på ryggen«, sagde pastor Dahl straks. Man grinede lidt, men langede ham da de 200 pund og regnede vel med, at manden ville gå i knæ. Det gjorde han imidlertid ikke, og sækken kom op til de andre uden problem, og Dahl kom ned med den tomme pose. Så nu grinede man ikke mere af æ præjst. Dahl var en kraftig bygget mand og var vel dengang i sin bedste alder. Han duperede i hvert faldt arbejderne, og bedriften kunne spørges på egnen i mange år derefter.

Pastor Dahl blev senere provst i Hurup og var i øvrigt et brilliant menneske. Jeg husker ham specielt fra en skolesag mange år senere. En sag hvor meninger mellem forældre, lærere og skolekommissionen var bleven så forskellige, at situationen måtte betegnes som meget tilspidset, og vi måtte da bede provsten deltage. Efter et langt eftermiddags- og aftenmøde nåedes der endelig en løsning, der også viste sig at være holdbar fremover, og det skyldtes så afgjort provst Dahls medvirken.

De mange unge el-installatører den sommer satte også præg på egnens festlig-

heder, f.eks. på Hurup og Thisted marker. Man kaldte dem drivende landminere, og der var bestemt også noget sprængfarligt ved dem. En af dem, jeg havde mest omgang med, var Philip Facius, der kort tid efter nedsatte sig som autoriseret el-installatør i Østergade i Bedsted.

Jo, det var interessante og gemytlige dage den sommer i Visbyaa, men den 28. juni rungede skuddet i Sarajevo så ud over Europa, og snart tilspidsedes situationen staterne imellem. De sidste dage i juli mobiliserede de fleste europæiske lande, og også i Danmark trak skyerne sammen, uden at vi unge i Visbyaa vel tænkte nærmere over det.

I fjorden ud for landingspladsen havde i mange dage ligget to svenske skonnerter og ventet på losning. Den ene af de svenske kaptajner især var hidsig for at komme af med lasten og komme hjem. Han mente, at de også kom med i krigen, og det ville han ikke snydes for, da han var af den mening, at svenskerne havde et opgør med russerne tilgode – men der blev han alligevel snydt.

Den 30. juli afholdtes det årlige dyrskue i Thisted, men der var ikke den store tilslutning, og stemningen var trykkende. Hen på eftermiddagen blev der klæbet plakater op med bekendtgørelse om, at regeringen havde besluttet at oprette en sikringsstyrke. Det gjaldt soldater af årgangene 1910-14, og afrejse til de respektive garnisoner skulle ske straks.

Så nu fik vi alle travlt med at komme tilbage til Visbyaa m.v., og inden længe var det munter liv i købmand Ussings butik ved Visbyaa handels- og landingsplads kun erindring for de fleste af os.

NOTE:

¹ Hartvig Theodor Ejnar Dahl, født 22/3 1872 i Hassing, død i Hurup 6/2 1940. Sognepræst i Visby-Heltborg 1911-22 og derefter amtsprovst i Hurup 1922 og til sin død.

Et brev med værdier

»Det, som skrives, gemmes - det, som siges, glemmes«, hedder det i et gammelt ordsprog. Den snak er der stadigvæk meget om, selvom den moderne teknik har gjort det muligt også at fastholde det talte sprog. Da Kristen Kristensen i 1902 skrev hjem til sin mor i Sennels, var han med til at »gemme« værdifulde oplysninger om de økonomiske forhold på landet dengang. Brevet blev i 1989 overgivet til museet af brevskriverens søn, Tage Kristensen i Skovsted.

Kristen Kristensen var født i Sennels i 1879 som søn af Kristine Pedersen, der levede af at gå ud og sy for folk. Dengang var det én af de få erhvervsmuligheder, der fandtes for enlige mødre. Hun boede i et lille, nu nedrevet hus lidt nord for kirken.

Kristen gik i Sennels skole hos lærer Skårup, før han som de fleste kom ud at tjene. Han var bl.a. på Korsgård og Gl. Ullerupgård i Sennels sogn og på Overgårdsminde på Thyholm, hvorfra omtalte brev er skrevet.

Egnshistorisk arkiv for Thyholm oplyser, at der ved folketællingen i 1901 boede 14 mennesker på Overgårdsminde. Ejerne Mathias og Anne Marie Overgård var først i tresserne og havde en 25-årig søn boende hjemme. Desuden boede datterens tre børn hos bedsteforældrene, fordi moderen var under uddannelse til jordemoder. På gården var der to tjenestepiger og fire karle foruden to piger på omkring 20 år, der blev betegnet som husholdningslever.

Kristen Kristensen blev på Overgårdsminde i tre år. Værnepligten blev aftjent i Aalborg, men ellers levede han resten af sit

Kristen Kristensen, Skovsted.

liv i Nordthy. I 1908 købte Kristen Kristensen en ejendom i Skovsted, og to år senere giftede han sig med Ingeborg Mikelsen. Hun arbejdede dengang som husholder i Skovsted, men stammede fra Sennels. I ægteskabet fik de fire sønner og en

datter, hvoraf tre endnu bor på ejendommen. Kristen Kristensen døde i 1953 tre år efter sin kone.

Tage Kristensen husker sin far som en mand, der havde sine meningers mod - »han gav ikke sin ret væk«. Han var en »knag« til at regne og skrive, og før han lagde kortspillet på hylden, kunne han huske alle spillede kort i et slag kort. Kristen Kristensen var med andre ord en mand, der havde orden i tingene, hvilket understreges af følgende brev:

Overgaardsminde 27/11 1902

Kære elskede Moder.

Da du gerne vil vide, hvorfor jeg ikke havde flere Penge til dig, skal jeg gerne lade dig det vide. Jeg vil nu forklare dig mine Pengeudgifter fra første November sidste Aar og nu til November.

En Cykle.....	165 Kr.
Et Ur.....	44 -
Kommuneskat.....	6 - 50 Øre
En Høstle.....	6 -
En Fiskebens Pisk.....	6 -
Et Hængestativ til Cyklen .	2 - 50 -
Træsko.....	4 -
Et Par Sko forsaalet.....	2 - 50 -
Nye Træsko paa mine	
Træskostøvler.....	2 - 75 -
2 Cyklerbluser.....	6 - 50 -
1 Par Cyklerhoser.....	1 - 50 -
3 do. Sokker.....	2 - 50 -
1 Par hvide Benklæder.....	2 - 25 -
2 Par Gymnastiksko.....	6 -
1 Livrem.....	1 - 25 -
1 Spejl.....	3 -
1 Humbug! ¹	1 - 25 -
1 Cyklehue.....	1 - 25 -
1 hvid Hue.....	1 - 50 -
1 Vinterkaskjet.....	1 - 65 -
Rejsepenge mindst.....	3 -

Breve, Pakforsendelse og Aviser.....	6 -
1 Flaske Blæk.....	1 - 25 -
1 Gros Tændstikker.....	1 - 10 -
Vaskesæbe og et Spejl.....	2 -
En strikket Vest.....	5 -
Et Par Mufferdisser.....	35 -
Penge til Dyrskuets.....	10 -
Vask af Kravetøj.....	2 -
Klipning af Haar.....	1 - 50 -
Byttet med den gamle	
Cyklelygte og faaet en ny ...	2 - 50 -
Karbid.....	40 -
Sygdом.....	5 -
Til Sygekassen.....	3 - 65 -
Til Afholdsforeningen.....	4 - 65 -
Til Brandforsikringen.....	1 -
Tobak.....	2 - 80 -
En Pibespid og Kniv.....	1 -
Et Par Mansjetter, en Flip, et Par Knapper.....	1 - 60 -
	<hr/>
	322 - 65 -

Jeg har faaet 325 Kr. i Løn. Her kan du altsaa se, hvordan de 322,65 er gaaet. Jeg har ca. 40 Kr. i Lømpenge. Sidste November havde jeg ogsaa 40 Kr. i Lømpenge. Det vil sige, da var der medregnet 13 Kr., som jeg har til gode hos Røgteren, der var på Ullerupgaard. De er ikke medregnet til de Lømpenge, jeg har nu. Han har lovet mig dem hver Gang, jeg har talt med ham, endnu har jeg ikke faaet dem. Altsaa kan du se, hvordan ens Løn kan gaa, uden hverken at spille eller drikke dem op. Hvad Kortspillet angaar, har jeg nærmest vundet lidt. Den Pisk, jeg havde med mig hertil, solgte jeg en Tid efter. Jeg holder selv min Høstle, saa faar jeg Betaaling af Overgaard hvert Aar derfor.

Ja, kære Moder nu kan du nok forstaa det, jeg har skrevet, og saa kan du se, hvor mine Penge er bleven af. Desuden er der

1 Par Cykelkassen	1	50	50
3 Par Søjler	2	50	
1 Par hvide Benklæder	2	25	
2 Par Gymnastiksko	6	0	
1 Linned	1	25	
1 Spjæl	3		
1 Lumberg	1	25	
1 hvid Cykelhue	1	25	
1 hvid Hue	1	50	
1 Vinterkasket	1	65	
Rispenge mindst	3		
Breve Takformelse og Aviser	6		
1 Flasket Blak	1	25	
1 Gros Tændstikker	1	10	
Vaskesæbe og en Spjæl	7		
En strikket Vest	5		
Et Par Mufferdisse		35	
Penge til Dysskuet	10		
Vasket Strømpe	2		
Minning af Kæder	1	50	
byttet med den gamle Cykel- lygte og faaet en ny	2	50	
Karbid		40	
Sygdom	5		
Til Sygekassen	3	65	
Til Afholdsforeningen	4	65	
Til Stanforsikring Tobak	2	80	
En Ribspids og Kniv	1		
Et Par Kantsjetter en Pin og et Par Knop		60	
		245, 75	
		76, 90	
		322, 65	
		76, 90	
		76, 90	

Jeg har faaet 325 Kr i Løn. Her kan du
altsaa se hvordan de 322,65 frs er gaa-
et. Jeg har cirka 40 Kr i Løn-
penge. Sidste November havde jeg ogsaa
40 Kr i Lømpenge. Det vil
sige, da var det medregnet 1/3 Kr,
som jeg har til gode hos Røgterem
der var paa Ullerupgaard. Der er
ikke medregnet til de Lømpenge
jeg har nu. Han har lovet mig dem
hver Gang jeg har talt med ham,
endnu har jeg ikke faaet dem
Altsaa kan du se hvordan ens Løn kan
gaa, uden hverken at spille eller drikke
den op. Hvad Kortspillet angaar
har jeg nærmest vandet lidt. Den
Pisk jeg havde med mig hertil solgte
jeg en Tid efter. Jeg holdes selv min
Høstle, saa faar jeg Betaling af
Overgaard hvert Aar derfor

selvfølgelig gaaet nogle Penge derforuden, det er ikke mange, det kan du nok forstaa. Nok herom, lad mig nu slaa ind paa en anden Bane. Du skal have mange Tak for Pakken og Brevet. Det glæder mig at høre, at du er rask og har det godt. Syning faar du nok noget af igen. Endnu mere forbavser det mig at høre, at vi har vundet 50 Kr. i Lotteriet, da jeg ikke troede, at vi spillede. Nu kan du beholde mine 25 Kr. Saa bliver det 95 Kr., du har faaet. Er du saa fornøjet med det kære Moder.

Således sluttede Kristen Kristensen sit brev hjem den 27. november 1902.

NOTE:

¹ Permanent bundet tørklæde eller slips.

Vandtårnet - Thistedes vartegn

Før 1906 hentede folk i Thisted deres vand i private brønde på torve og gader. I november 1906 blev et kommunalt vandværk sat i drift, og i 1939 kunne man tage et nyt vandtårn i brug.

Der ligger det så, vandtårnet, så iøjnefaldende med sit røde lys, at vi måske glemmer det af bar selvfølgelighed. Og dog, søndag den 18. marts 1990 troppede 700 mennesker op, da museet i samarbejde med vandværket holdt åbent hus i vandtårnet.

Vandtårnet var undervejs i flere år. Allerede i 1931 forelå der et konkret forslag om at forbedre trykforholdene ved anlægelse af en pumpestation og et vandtårn. Men først i 1937 kom der skred i sagen. Rådgivende ingeniør Georg R. Øllgaard, Hellerup, blev bedt om at udarbejde et forslag til et vandtårn, da der var vanskeligheder med at forsyne de højest liggende dele af byen med tilstrækkeligt vand.

Byrådet godkendte planerne, men kunne ikke gå med til at bygge tårnet i regnskabsåret 1937/38. Derimod mente man at kunne gennemføre anlægget i 1938/39. En del materialer blev dog indkøbt i sommeren 1937, og samme efterår gik man i gang med at anlægge en 375 m lang forsyningsledning fra vandværket over engen til Møllevej.

I maj 1938 modtog man færdige tegninger fra ingeniøren, og i juli vedtog byrådet uden bemærkninger at optage et lån på 20.000 kr. Så kom der om ikke grus så mursten i maskineriet. Vandværksudval-

get spurgte i september Øllgaard, med hvilken motivering han turde bygge et vandtårn i »vort barske klima« og så nøjes med halvtstensmur mellem pillerne. Ingeniøren bøjede sig, og byrådet vedtog at forhøje lånet med 1650 kr. til en helstenmur. I Thisted Amts Tidende refereres sagen under overskriften: »Håndværkerne var klogere end ingeniøren«. Herefter kunne muremester N. P. Andersen gå i gang med byggeriet.

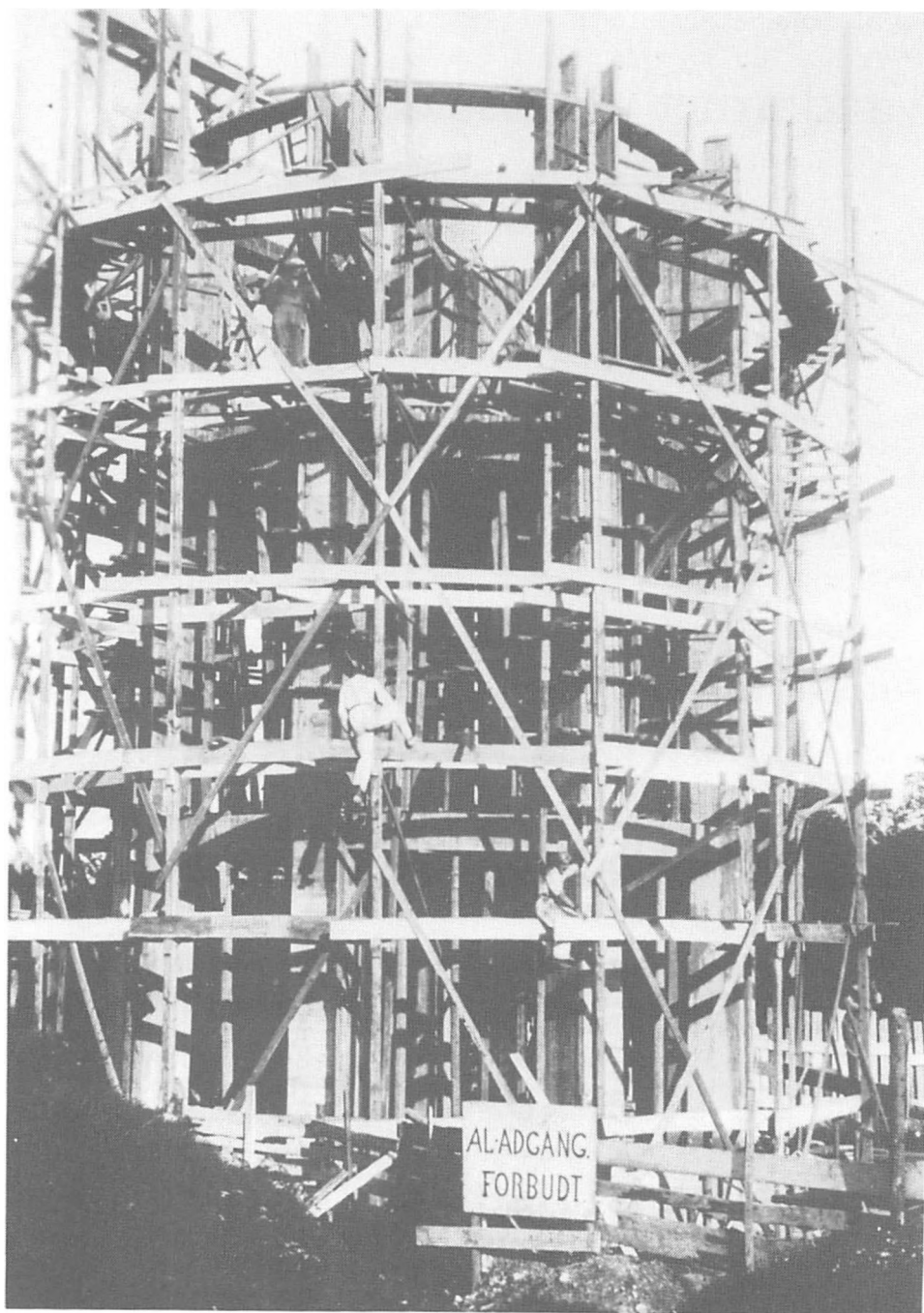
Byggeriet

Ifølge tegningerne er byggegrunden stabiliseret i en dybde af 2,75 m, mens der kun er støbt i en dybde af 75 cm. Tårnet bæres af 9 betonpiller, én i midten og 8 udenom med en dimension på 60 x 100 cm. Pillerne holdes sammen af 3 dæk foruden selve beholderen øverst.

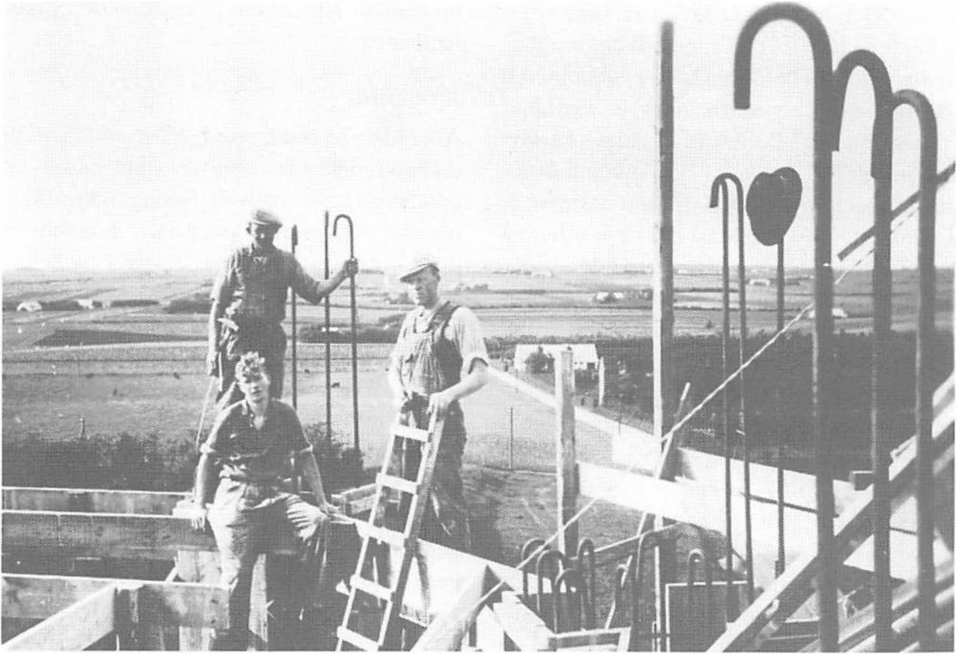
Tårnet har ifølge tegningerne en højde på 24,46 m og en udvendig diameter på 11,30 m. Vandtanken har et rumfang på 300 kubikmeter og kan altså rumme 300.000 liter vand. En vindeltrappe går i en cylinder op gennem beholderen.

Billederne fra byggeriet er udlånt af Anker Andersen, Hundborgvej i Thisted. Han var ansat som tømrersvend hos Richard Olesen, der sammen med S. A. Larsen, lavede forskallingsarbejdet for muremester N. P. Andersen. Anker Andersen forlod tømrerfaget efter krigen og startede serviceudlejning.

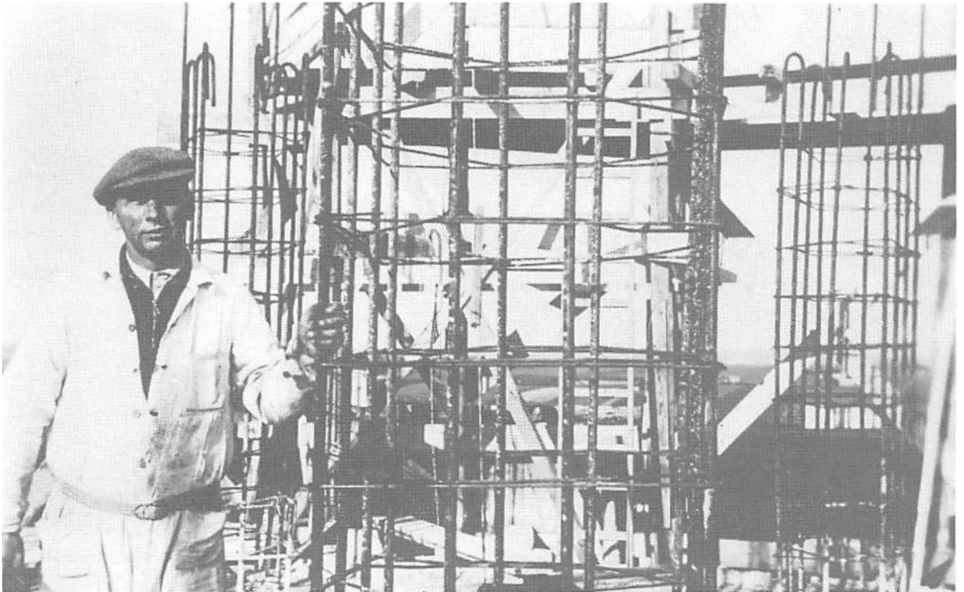
Anker Andersen fortæller, at hans ugeløn var godt 60 kr. Der arbejdede 12-14

Vandtårnet under opførelse.

Anker Andersen ved stigen.

Muremester N. P. Andersen.

mand ved byggeriet. Det var tømrernes arbejde at lave forskallingen til betonpillerne og vandbeholderen. Især beholderen var besværlig og måtte have et jernbånd spændt om sig. Bolten til at samle båndet var imidlertid for kort, og Anker måtte i mørkningen cykle ned til havnesmeden. To mænd måtte sidde på et brædt uden på beholderen og holde fast på båndet, mens der blev smedet en ny bolt.

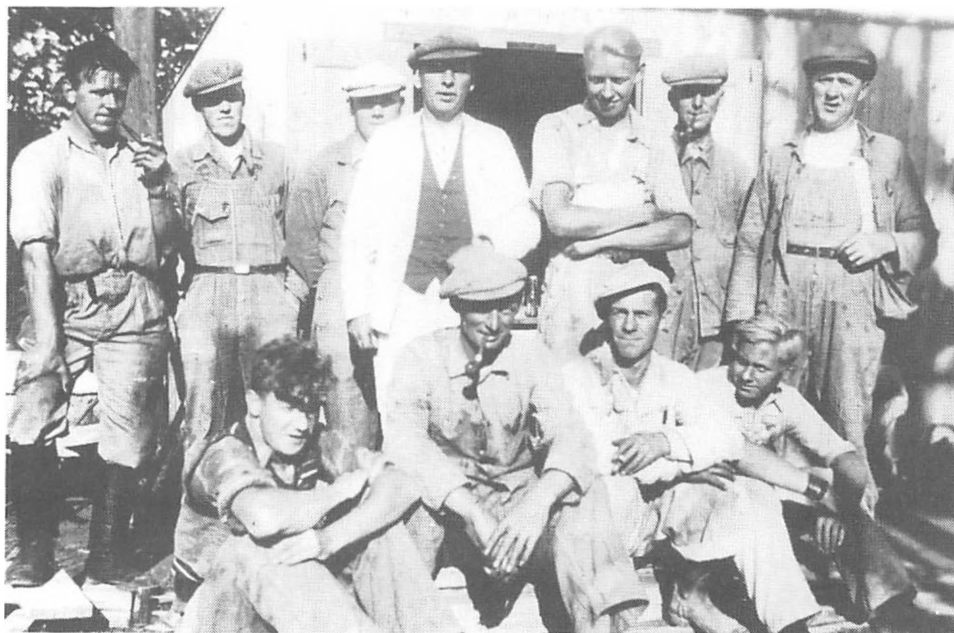
Både pillerne og beholderen blev armeret med jern. Efterhånden som betonen blev tør, skulle træforskallingen flyttes længere op. Materialerne blev transporteret af en »elevatør«, der var anbragt uden på tårnet. Den blev trukket af et el-drevet hejseværk på jorden. En dag tog en bjælke på vejen op fat i stilladset og ramlede ned på jorden ved siden af den forskrækkede lærling, der passede hejseværket. »Da kun-

ne han få sig flyttet«, bemærkede Anker Andersen.

Belysning

Allerede ved det første byrådsmøde i 1939 diskuteredes en eventuel belysning af vandtårnet. Projektørbelysning ville blive for dyr, og vandværksudvalget henstillede derfor, at man anbragte op til 3 bølgeformede neonstriber rundt om tårnets øverste del. Borgmester Iversen mente, at belysningen ville blive en prydding for byen, men Sanderhoff Jensen mente, det ville ligne ildebrand og så hellere kirken oplyst. Murer Hvid var stemt for et stativ af neonrør oven på tårnet. Sagen blev udsat.

I slutningen af februar var der igen en længere diskussion i byrådet om belysningen. Enden på sagen eller snarere toppen på vandtårnet blev, som vi kender den i

Stående som nr. 2 fra venstre Anker Andersen, tømrersvend, nr. 3 Richard Olesen, tømrermester, nr. 4 N. P. Andersen, murermester. Kan nogen hjælpe os med de øvrige navne? Siddende fra venstre: Svend Berthelsen, tømrerlærling, Kr. Mikkelsen, murerarbejdsmand, Svend Kristensen, murersvend, ukendt.

dag. Avisen betegnede løsningen som en fem meter høj obelisk, der om aftenen ville kunne ses over hele amtet og helt ned i Salling og Himmerland. Hvid påpegede, at det var vigtigt at få stativet op, mens hejseapparatet endnu var på tårnet.

I marts blev pengene til belysningen bevilget. Byrådet vedtog at tage 3.000 kr. af årets regnskab og overføre de resterende 2.450 kr. til næste års budget efter aftale med neonselskabet. Lyset kan ikke have skinnet i mere end et års tid, eftersom det var slukket i besættelsestiden.

Der har tilsyneladende ikke været nogen større, officiel indvielse af vandtårnet, der blev taget i brug midt i juni 1939. Den samlede anlægssum blev altså godt 27.000 kr. Dertil kom de store ledningsarbejder, som tårnet medførte.

Vandtårnet er stadig i brug, men uden nogen særlig praktisk betydning. Der ville kun være vand til nogle minutters forbrug, hvis den øvrige vandforsyning svigtede. Thisted kommunale Vandforsyning har i dag 500 km hovedvandleddning og forsyner ca. 21.000 indbyggere. Der er i disse år en stabilisering af vandforbruget - ledningsnettet forbedres, og vandmålere lægger en dæmper på forbruget.

N. L. Spangberg - kaffegrosserer og mæcen

Den 8. september 1990 var det 50 år siden, at museet i Jernbanegade åbnede sine udstillinger. I den anledning har der på museet i sommer været en lille jubilæumsudstilling, hvor man bl.a. kunne se, hvordan huset var indrettet, da det blev brugt som privatbolig af kaffegrosserer Spangberg.

Den spæde start til museet blev gjort allerede i 1903. Herom kan man læse i P. L. Halds jubilæumshæfte fra 1943, og P. L. Halds afgørende betydning for museet er omtalt i årbogen i 1958. Til jubilæumsudstillingen er der udarbejdet en lille folder, som kan fås ved henvendelse på museet. Pladsen her skal derfor bruges til en kort beskrivelse af N. L. Spangberg.

Spangberg

»Det er ikke for meget sagt, at der hviler noget af eventyrets glans over grosserer Spangbergs liv, eventyret om manden, der fra små kår på landet arbejdede sig frem til en meget smuk position i byen«.

Sådan sagde pastor Nyegaard ved N. L. Spangbergs kiste den 9. juni 1939, 5 dage efter at han var død 80 år gammel. Præstens karakteristik af Spangberg kunne mange skrive under på:

»Selv om han blev en velhavende mand, voksede han ikke fra den beskedenhed og sparsommelighed, som prægede hans færden og hans liv«.

Dagen efter begravelsen kunne avisen bekendtgøre, at Spangberg havde testamenteret 385.000 kr. til sin hjemby. Muse-

et fik hans 15 år gamle privatbolig, der var vurderet til 50.000 kr. I tilgift fik museet 30.000 kr. til en udbygning. Der var 100.000 kr. til uddannelseslegater, 120.000 kr. til kristelige formål og 85.000 til fattighjælp. Foruden disse beløb blev han og hans afdøde hustru slægtninge også betænkt i testamentet.

Mens Spangberg levede, skænkede han betydelige beløb bl.a. til en kommunal administrationsbygning på Nytorv samt til en ny teatersal og et nyt bibliotek.

N. L. Spangberg blev født den 30. januar 1859 i Ydby, hvor faderen var skrædder. Han blev udlært som købmand hos P. D. Nielsen i Ydby og konsul Andersen i Thisted. Efter læretiden arbejdede han på kontoret hos konsulen, der havde forretning på hjørnet af Vestergade og Amtsstræde.

I 1881 fik Spangberg ansættelse som bestyrer af købmand Diges filial i Øsløs. Tre år senere blev han ansat på kontoret hos Brøndums efterfølger i København. Efter to år vendte han tilbage til Thisted som firmaets agent.

I 1895 startede Spangberg som selvstændig grosserer med eget kaffebrænderi. Som én af de første på egnen anskaffede han sig en cykel, og ved hjælp af den skabte han sig en stadig større kundekreds. I de følgende 40 år oparbejdede han en anelig virksomhed, der til nytår 1939 blev overdraget til grosserer Frostholt.

N. L. Spangberg var Ridder af Danne-

Grosserer N. L. Spangberg og frue Constantia fotografert i stuen til venstre for hallen i hjemmet Jernbanegade 4. Ca. 1923. Nu stenalderudstilling.

brog og dannebrogsmænd. Han var medlem af byrådet 1903-13 og 1917-21.

Sparsommelig — men ikke nærig

Ægteparret Spangberg fik kun fem år sammen i den nuværende museumsbygning i Jernbanegade. Constance døde i 1929, og husets daglige ledelse blev herefter varetaget af en husbestyrerinde, der havde hjælp af en tjenestepige.

Agnes Pedersen, Hundborgvej i Thisted, blev efter sin konfirmation i 1932 tjenestepige hos Spangberg. Hun var datter af vognmand Martinus Nielsen, Kastet. I fire år havde hun formiddagspladsen med arbejde fra kl. 8 til ca. 13.30. I det store hus var der meget rengøring og pudsearbejde.

Et års tid efter, at Agnes Pedersen kom i huset, blev Else Krogh ansat som husbestyrerinde. Hun blev hos Spangberg indtil hans død. Modsat Agnes Pedersen boede hun i huset og opholdt sig på sit eget værelse i fritiden.

Spangberg levede et stille privatliv mellem malerierne, som var hans store interesse. Et par gange om året blev der holdt selskab, og til jul og om sommeren fik han besøg af sin familie. Han havde en plejedatter, der selv stiftede familie. I det daglige spiste Spangberg alene i spisestuen, og han kom altid ud i køkkenet og sagde tak for maden, som var god og veltillavet. Hver lørdag spillede han kort på hotel Royal.

En formue som Spangbergs blev selvføl-

gelig ikke samlet uden sans for pengenes værdi. Der er således overleveret flere eksempler på, at Spangberg kunne være nøjeregnende med selv de mindste udgifter. Men Agnes Pedersen afviser på det bestemteste, at Spangberg var nærig. Hun fik således fem kroners lønforhøjelse til tyve kroner om måneden uden at have bedt om det. Det var en særdeles god løn for så ung en pige. Hun blev også sendt til tandlæge på hans regning, og Spangberg bad frk. Krogh gå med Agnes i byen for at købe hende en varmere frakke.

Niels Lauridsen Spangberg omtaltes normalt som »grosserer«. Det er sikkert hans egen afgørelse, at der på hans gravsten står »købmand«. Den første titel passer til hans formue, men mon ikke den sidste betegnelse dækker hans væsen bedre.

Ved hans grav sagde borgmester Chr. Iversen: »Grosserer Spangberg var en énspændernatur, men en ærlig natur, som vi var glade ved at arbejde sammen med«.

Graves i generationer

Gennem adskillige slægtled er navnet Graves forekommet meget hyppigt i Vust sogn. Fortidens navneskik var mere bevarende end vi kender til, og de mange Gravessøn'er og Gravesdøtre opkaldte deres sønner efter bestefædrene slægtled efter slægtled.

For en slægtsforsker, som samler oplysninger om disse hundredevis af Graves'er, melder sig naturligvis spørgsmålet: hvem var så den første Graves i Vust?

For en gangs skyld synes dette at kunne spores.

I tingbøgerne fra 1630 og videre nævnes ingen Graves'er før hen i 1670'erne, men så dukker der en op: Graves Andersen, og ham bliver der lagt mærke til.

Han bor ud mod stranden og er »skudehandler«, som sejler på Norge. Desuden ejede han i Vust noget jord samt en liden vejr mølle vesterst i Vust.

I tingbøgerne nævnes han hyppigt i 1670'erne, bl.a. i forbindelse med nogle bjergningssager samt nogle andre fælles anliggender i sognet. Hen i 1680'erne bliver der stille om ham. I matriklen 1688 tilhører møllen Sal. Graves Andersens enke. I tingbogen finder man ikke noget om hans død.

Men så kommer der et tingsvidne i Hillerslev herreds tingbog 5.7.1687. En anden sejlende mand, Laurits Lauritsen Svenske fra Hansted oplyser, at han og Graves lagde ud til en Norgesrejse og fulgtes ad til »der kom en storm og Guds vejr lig på dem, så der syntes intet for dem uden døden.«

De tabte forbindelsen, og senere så Hansted-manden i Mandal Graves Andersens skude liggende med bunden i vejret.

Han efterlod sig enken Maren Nielsdatter, datter af en anden skudehandler i Vust, samt to små børn, Inger og Jens. Disse to bliver stamforældre til de mange Graves'er i Vust.

Graves Madsen i Vust 1709-1787

Her skal berettes historien om et af hans børnebørn, Graves Madsen, som man også lagde mærke til i Vust, og han levede meget længere end morfaderen.

I årene omkring 1745 har herredskontoret i Fjerritslev jævnlig besøg af en rask ung mand fra Vust: Graves Madsen.

Han får tinglyst papirer på handeler og adskilligt andet, undertiden flere ad gangen, som han har samlet sammen, til der var nok at rejse efter.

På herredskontoret på Skerpinggaard holdtes der ting om lørdagen, og her mødte de indstævnedede op. Inden retten blev sat, foretoges tinglæsningerne, og dokumenternes ordlyd blev indskrevet i skøde- og panteprotokollen.

En handelsmand

Graves Madsen køber to gadehuse i Vust af hr. Henrik Holler i Nørklit, pris 106 rixdaler kontant. Et andet hus køber han af præsteenken i Brøndum, og således får han

samlet en række småejendomme i Vust, som først lejes ud, senere sælges.

Graves Madsen er født ca. 1709, uden tvivl i Vust. Hans far er Mads Poulsen, fæster af en halvgård, som ejes af godset Kokkedal. Graves' moder hedder Inger Gravesdatter. I matriklen 1688 angives det, at gården ejes af Kongelig Mayestæt (ryttergods, som så meget andet nord for Limfjorden) og beboedes af Povel Madsen, Graves Madsens farfar. Omkring 1710 satte kronen alt sit nordjyske gods til auktion. Køberne var egnens godsejere: Kokkedal, Aagaard, Kølbygaard, Aggersborg, ja, selv et så fjernt gods som Lundbæk ved Nibe købte en gård i Vust. Med så fjerne nådigherrer har de gode Vustmænd ikke været slet så plaget med daglig inspektion som i de rigtige herregårdsegne.

Gårdfæster for Kokkedal

Selv om Graves Madsen drev sine private forretninger, er han fæster. I september møder han på tinget med et arveafkald fra sin bror Povel Madsen. Deres far er død, og nu har de to brødre truffet deres aftale: Graves overtager faderens fæstegård og giver aftægt til deres mor, Inger Gravesdatter, som lever indtil 1761. Aftalen mellem de to brødre er medunderskrevet af to Vust-bønder, som kaldes deres »kiere morbrødre«, nemlig Jens Gravesen (sognefoged) og Graves Poulsen (som næppe er deres kødelige morbroder, men snarere deres onkel).

Hermed er Graves fæster af en halvgård med hartkornet 2-5-2-2, den senere matrikel nr. 23 i Vust beliggende mellem Norregården nr. 14 og Niels Peter Jacobsens nr. 16. Graves' nådigherre er kgl. salter, velbyrdige hr. Braes på Kokkedal, som kommer til at kende Graves godt, i hvert fald kommer denne til at optræde meget hyppigt i godsets protokoller.

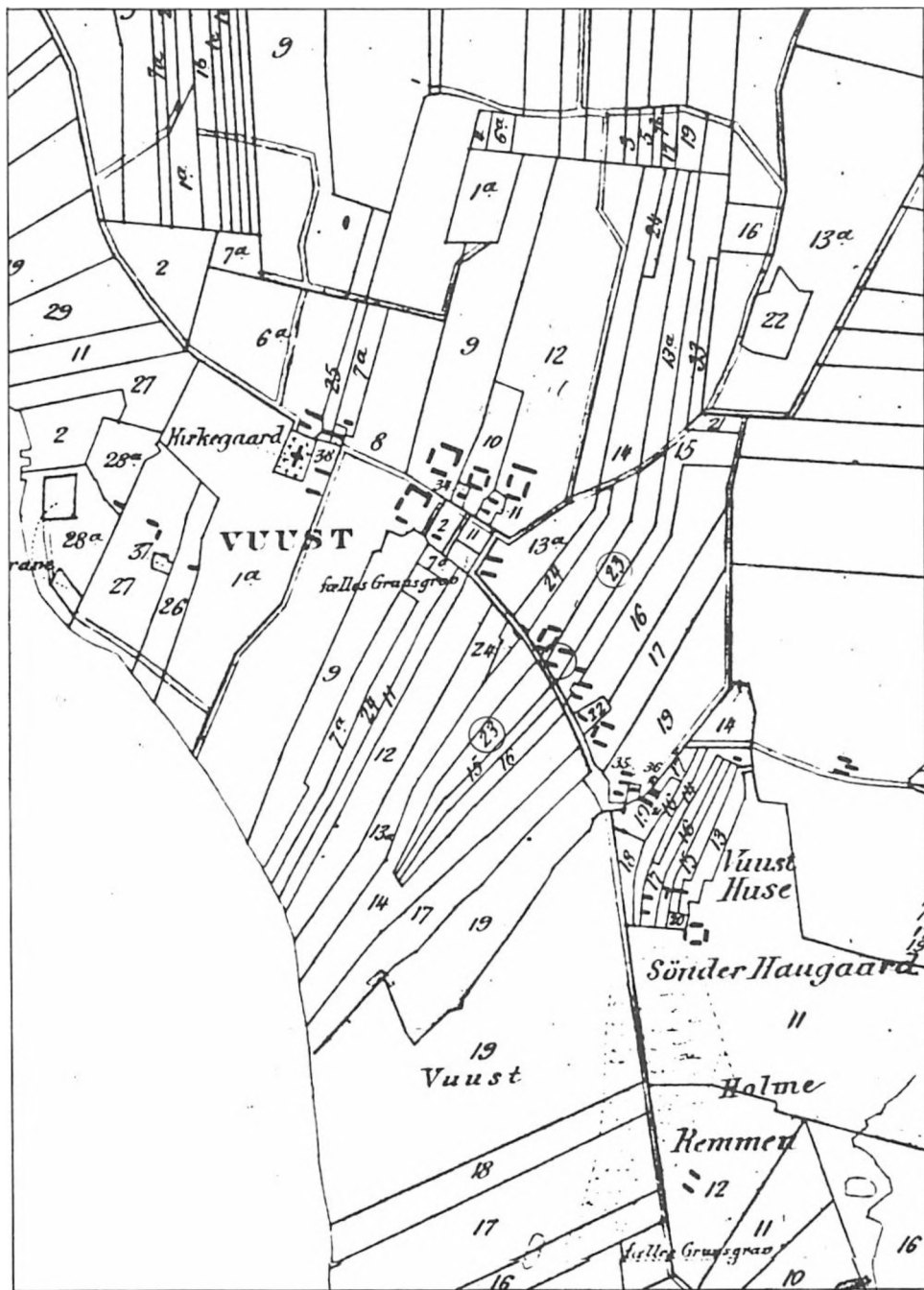
Gift 2. gang

Graves Madsen er også blevet gift. I kirkebogen for Lild sogn står der 1745: »At Graves Madsen fra Vust og Anne Pedersdatter fra Lund ey ere hinanden så nært beslægtede eller besvoglede, at det deres ægteskab kan hindre, ey heller er noget andet, såsom skifte efter hans salig hustru, ægteskabsløfte eller deslige, som her udi kan være hinderlig, derfor lofve vi underskrevne«.

Trolovelse 18. juni, brudevielse 22. september. Underskrevet Laurs Pedersen Lassen, Lund (hendes stedfader) Grafves Jensen, Vust (hans fætter). Graves har altså været gift før - nærmere omstændigheder kendes ikke, men det må have været kortvarigt. Det andet ægteskab blev heller ikke af lang varighed. I september 1747 går der bud til Kokkedal efter herskabets fuldmægtig, som skal til Vust og holde skifte i Graves Madsens gård, hvor den unge Anne Pedersdatter er død og har efterladt sig en søn, Mads Gravesen, som kun er 18 uger gammel.

Boet skal nu deles på reglementeret vis mellem enkemanden og den førstefødte. Graves tilbyder at give den 18 uger gamle søn 80 rigsdaler i grof courant mynt »for at undgå den vidtløftighed og bekostning« som retshandlinger nu engang medfører.

Skifter efter fæstebønder forrettedes på den tid af godsejeren eller hans fuldmægtig, ridefoged el. lign. De var vel ikke alle særlig juridisk uddannede og deres hovedinteresse lå i at påse, at fæstegården var i god behold og ikke blev plukket af arvinger og medarvinger, så Graves Madsens tilbud kunne ikke ængste skriveren fra Kokkedal. Ud over pengene lover Graves Madsen at sørge for drengens forsiuning med klæder og kost samt skikkelig skolegang og optugtelse - og tilføjer løftet om »af kierlighed til

Matrikeltkort over Vust by ca. 1850 viser gårdens placering. Graves Madsen bor i nr. 23 (betegnet ved cirkel).

hands liden søn« at ville give ham en seng og en kiste, i rede penge omregnet til 10 rigsdaler. Bedstefaderen fra Lund udtrykker, at han i alle måder er vel tilfreds og fornøjet med resultatet, og de tvende vurderingsmænd underskriver forhandlingen. Det er Jacob Justesen i Nørhaven og Poul Jensen Kærgaard.

Gift for 3. gang

Omkring 1750 bliver Graves gift med Maren Gravesdatter, måske datter af ovennævnte Graves Poulsen. I dette ægteskab fødes 3 børn, men de to dør som små. Desværre dør også den unge kone i 1758 efter en fødsel, i en alder af 37 år. Nyt skifte afholdes og denne gang er der altså 2 børn, Mads af 2. ægteskab og Anne Marie Gravesdatter af 3. Det viser sig, at Graves er blevet en mand af formue.

Indboet i gården optæller nøje af fuldmægtigen Mads Nørager fra Kokkedal, assisteret af tvende udmeldte dannemænd, Svend Pedersen fra Vust Sylt og Niels Kiib, en tilflytter, som havde været skudehandler i Thorup.

Som tilsynsværge for børnene fremtræder sognefoged Jens Gravesen. Han er rigtignok fætter til enkemanden, og er en slags »modpart« i denne sag, men hvad gør man, når byen er så lille og manden har været gift 3 gange. Graves er jo efterhånden beslægtet med alle i Vust sogn.

Inventar og klæder

Registreringen viser et flot og varieret indbo, helt usædvanligt for en lille fæstegård på 2 tdr. hartkorn. Der er borde af eeg og fyr. Klokværk i fouteral (standur), 9 standkister, hollandske kruuse, flere kåberkiedler, hvoraf den største vurderes til 10 rigsdaler. Tin- og sølvtejl har en opgørelse for sig, hvilket ellers kun ses i præstegårde og store hjem. Vogne og redskaber mang-

ler heller ikke. Der er 5 heste til trækraft, en af dem dog så gammel som 18 år og takseret til 4 rdl. Der er 15 får og en vædder. Svinholdet yderst begrænset: siger og skriver een gris - hvilket forresten var meget almindeligt: julegris.

Den salig kones klæder er en hel lille modeopvisning og rummes i en egekiste med jernbeslag. Der er silke-, damask- og klædeskjoler, hue med sølvsnor og en med guldsnore. En gul og brun silke damaskes kåbe med sølvhager, en klædestrøye med 13 små sølvknapper, et rødt serges-skiørt etc. etc. Sidst i rækken et bojl-skiørt med fiskebeen udi. Maren Gravesdatter har nok været værd at skue, når hun var i stadsen.

En mand af formue

Registreringen viser også, at Graves Madsen var ejer af 5 huse i Vust, alle beboede. Desuden havde han penge tilgode. Hans Pedersen i Koldkær står for en panteobligation på 292 rdl. Den unge Niels Sørensen i Vustgården skylder ham 20 rdl. Og noget yderst interessant: en panteobligation fra hans egen nådigherre, hr. Braes til Kokkedal, som skylder sin fæstebonde 200 rdl! Aktiver ialt: 884 rigsdaler.

Bygningerne

Ved et skifte skal fæstegården synes, mangle og brøstfældighed skal takseres, så godsejeren har sit på det tørre. Det bliver altså et passiv, ofte et så stort passiv, at det kan tage alle midlerne, så der intet bliver at arve. Den ældste søn, som ofte skulle overtage gården var interesseret i denne ordning, så ikke alle boets midler gik til hans medarvinger.

Takseringen af Graves Madsens gård beretter, at stuehuset, som er på 14 fag (henved 25 meter) behøver tække samt udskuds-tømmer på begge sider samt fodstøkker, som ere forrådnede, ialt 50 rdl.

Østerhuset, som er 11 fag, skal repareres for 35 rdl., og selvom laden er i god stand, skal den repareres for 10 rdl., og dermed er vi oppe på 95 rdl.

Besætningen skal også suppleres. De 5 nævnte heste regnes ikke for meget nu, de bør erstattes med 2 gode bæster »til reyser o. lign.« samt to ditto ringere, ialt 44 rdl. Vogne af 8 rdl. behøves der 2 af. Det ser ud til at Graves har ydet hoveri i form af »ægttjeneste«, siden der stilles så store krav til hans rejsseudstyr.

Med et par mindre poster bliver udgiælden 284 rdl., men der er dog stadig 600 rdl. til deling mellem arvingerne, faderen forlods halvdelen, dernæst en broderlod til Mads på 200 rdl., til Anne Marie 100 rdl., en søsterlod. Han forpligter sig desuden til at give dem sømmelig klæde og føde og »en education efter hans stand og vilkår,, som han kan forsvare for Gud og mennesker«.

»Afkierlighed til hans datter« vil Graves gøre hendes bröllop samt give hende en god seng, hvis hans evner og omstændigheder blev dertil på den tiid og hun ellers i tiden ville føre et skikkeligt levned og være ham lydige. Det ser ud til, at hun skikkede sig vel. I 1769 blev hun gift med Chr. Larsen Møller på Vust Sylt, og Graves var forlover for hende. At han samtidig var svoger til hendes brudgom, er en historie for sig.

Graves er nu enkemand for tredje gang. Vi skriver november 1758 og han er 49 år.

Gift 4, gang

I marts 1759 står han brudgom for 4. gang og bruden er den 22-årige Johanne Larsdatter, datter af Lars Møller på Sylt, fæster af et lille husmandssted under Lundbæk gods ved Nibe. Denne gang må der søges om særlig tilladelse på grund af nært slægtskab, hvilket iøvrigt er temmelig hyppigt forekommende både i Vust og Holme.

Knap 2 år senere, den 11. februar 1761 dør Johanne, 24 år, barnløs. Påny skifte under forsæde fra Kokkedal.

Gift 5. gang

16. oktober 1761 meddeler Vust kirkebog, at den 7. maj begyndte enkemanden Graves Madsen fra Vust, som havde skiftebrev fra Kokkedal, sit 5.te ægteskab med troløvelse med Johanne Jacobsdatter af Vust. Bruden er 19 år, Graves er 52, men denne gang går det bedre, der når endda at blive sølvbryllup. De får 3 børn, piger, som alle bliver voksne. Johanne Marie bliver gift med Søren Nielsen i Vustgården. Else, som også kaldes Elisabeth, bliver gift med præsten i Vust, Andreas Türck, som senere kommer til Øsløs. Den yngste, Inger Katrine bliver gift med Christen Thomsen, og de to overtager gården efter Graves Madsen.

Fra denne tid synes der at komme mere ro over Graves. Lejehusene sælges efterhånden til beboerne med rimelig fortjeneste. Peder Amtoft på Rimmen køber hus for 70 rdl. - det er købt for 40. Iøvrigt er Graves fadder og forlover ved barsler og bryllupper i Vust, ligesom hans navn ofte ses på skøder som vitterlighedsmand.

Selvejer

1774 tinglæses et skøde fra Laurs Jelstrup til Kokkedal, Kongelig Majestæts consistorialråd til velagte Graves Madsen i Vust på dennes i fæste havende og iboende gård i Vust sogn og bye. »Den accorderede købesumma 270 rdl. er til mig betalt«. 1787 skøder Graves gården videre til den unge svigersøn Christen Thomsen, som forpligter sig til at give aftægt til Graves og de to ugifte piger, og sådan er stillingen ved Graves' død omkring nytår 1787, og så bliver der igen holdt skifte i gården. Denne

gang er det ikke Kokkedal, som leder forretningen. En selvejer hører under amtmandens skiftemyndighed, det gamle Ålborghus amt, amtmand Levetzau.

Amtmanden har delegeret opgaven til herredsskriveren Henneberg i Grishauge i Klim. Uvildige mænd er to Vust-mænd Niels Jensen Dreier og Christen Norre i gården nr. 14 midt i Vust. Desuden møder enken med sin lauværge, hendes svigersøn Chr. Thomsen. Værge for børnene er Jørgen Albrechtsen i Sønderhaven, enkens stedfar.

Arvingerne

Arvingerne er mølleren Mads Gravesen, som nu er med til skifte for 4. gang, Anne Marie i Sylt for 3. gang, og så de to ugifte døtre, som der er sørget for i aftægtskontrakten.

Der er ikke meget at gøre for juristerne denne gang. Der ser ud til, at Graves i tide har beskikket sit hus og fordelt midlerne. Chr. Thomsen har købt gården for 200 rdl. og har udstedt et pantebrev på 100 rdl. til hver af pigerne. Mads Gravesen, som jo flere gange har fået arv, får den afdødes klæder til arv og erindring, »og med denne hands salig faders gave var han fornøyet«.

August 1787 kan stiftamtmanden geheimeråd Levetzau på Ålborghus sætte sin underskrift på sagen: »Intet var beregnet boet til indtægt og eyheller noget blev at arve«. Skifteomkostningerne androg den beskedne sum af 1 rdl. 4 mark 9 skilling, som Chr. Thomsen betalte.

Graves Madsens efterkommere har præget Vust sogn gennem flere senere generationer. Nogle af børnebørnene var indkaldt til soldatertjeneste under Napoleonskrigene og var i felten op til 12-13 år. Nogle af dem blev hjemme og blev den generation af selvejere, som ændrede billedet efter de store landboreformer, som Graves ikke selv

oplevede, men som hans virksomhed har været med til at forberede.

KILDER:
Hillerslev herreds tingbog 5/7 1687.
Hanherrheds skøde- og panteprotokoller.
Matrikel 1664 og 1688.
Kirkebøger for Lild og Vust sogne.
Kokkedals skifteprotokol.
Ålborghus amts skifteprotokol 27.1.1787.

A. Jensen, portrættegner

Tegneren Anton Jensen blev født i Thisted 1863; han var gift med Ane Elisabeth Bunch. Hans far var smed og boede i Nørregade. Hans hustru døde i 1912. I 1928 flyttede Anton Jensen sammen med den ældste datter og hendes mand til Nykøbing. Han døde i 1942 og blev begravet på Thisted Vestre Kirkegård.

En ung mand fra Thisted kom slentrende hen ad Kastet og drejede ind i den smalle Nygade. På et af de små købstadshuse i gaden sad en muret navneplade, sådan som det var almindeligt brugt i årene efter 1. verdenskrig. Huset påkaldte sig ikke særlig opmærksomhed, men navnepladen virkede dragende på den unge mand. Der stod A. Jensen. Portrættegner.

Tænke sig, drømte den unge mand, hvem der kunne bliver kunstner og få sig sådan et skilt på husmuren.

Skiltet fik han ikke, men kunstner blev han.

Henning Wienberg Jensen, en af vor tids betydelige billedhuggere og skulptører, var denne unge mand.

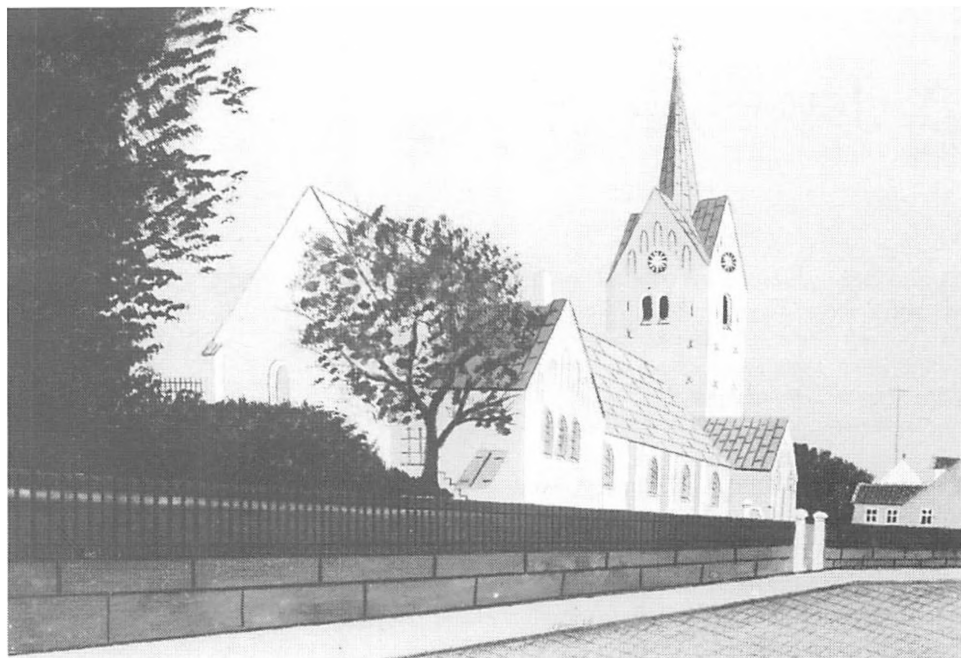
På hans tilskyndelse erhvervede Museet for Thy og Vester Hanherred i 1989 en tegning af Thisted Kirke i 1928, udført af A. Jensen.

Portrættegner Jensen tegnede, som hans titel antyder, først og fremmest personportrætter. Men han lavede også de såkaldte gårdportrætter. Rundt omkring i Thy hænger mange af hans arbejder. Nogle steder gemt væk, andre steder holder man dem i hævd. Ingen af dem er endnu kommet på museum.

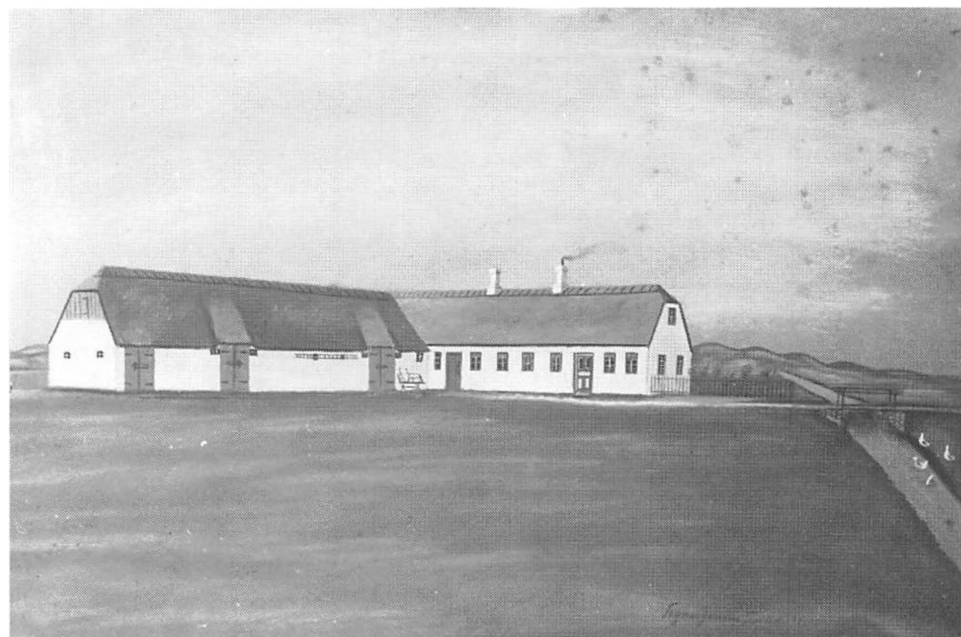

Detalje med kunstnerens signatur.

Mange kan huske, at de har set Anton Jensen, når han læsset med tegnesagerne drog af sted på cykel for rundt omkring i Thy at »portrættere«
gårdene. Mindet om ham og hans cykel med oppakning kan de

Thisted Kirke 1928. Tegnet af Anton Jensen, Thisted. Mus.nr. THY 2642X1.

Ejendommen Åbo, matr.nr. 39 i Klitmøller. Signeret Tegner Jensen, Thisted 1920. Privateje.

Anton Jensen poserer for fotografen. Som han står her med cyklen pakket til en af sine tegne-ekspeditioner ud i Thy, har han været set af mange. Postkortfoto uden angivelse af, i hvilket atelier billedet er optaget. Nu i museet, mus.nr. THY 2642F1.

genopfriske ved at se det postkort, han lod udfærdige med sig selv hos en af byens fotografer.

Personportrætterne lavede A. Jensen efter de såkaldte visitkortfotografier. Henning Wienberg beskriver Anton Jensens kunst således:

»Dengang kendte man jo ikke til de nu så almindelige optiske forstørrelser af fotografier. Det blev højst til seks billeder i »Cabinet-størrelse«. Og med sådan et lille, beskedent fotografi sad han altså og udførte store tegninger af velbjergede gårdmænd og deres koner.

Materialet var hvidt tegnepapir og trækul og det, vi i dag kalder en »stub«, som man bruger til at gnide kullet ud i forskellige toner.

Det har været en overordentlig besværlig teknik, som han klarede med bravour. Jeg har set nogle, som var fremragende. Det er på dette felt, at han er bedst. Han er da også god som »gårdtegner«, men der findes jo mange gode . . .

Det, som jeg finder allermest interessant ved hele historien, er den omstændighed, at der i vor lille by for mindre end hundrede år siden har levet en »billedmager«, som kunne ernære sig ved sit håndværk uden at skulle diske op med udstillinger, medaljer eller nogen form for hæder eller berømmelse, men naturligt kunne glide ind i samfundet på linie med bagere og snedkere.

Han har sikkert ikke levet flot. Datidens bønder og borgere var jo ikke så glade for at slippe skillingerne. Alligevel kan jeg godt forestille mig, at han har nydt en vis anseelse. Forfængeligheden har altid stået højt...«

Portrættegner Jensen havde i sine unge dage været i smedelære hos sin far i Nørregade, og i tiden før han rejste til Nykøbing boede og arbejdede han hos en af de andre

smede i Nørregade. Der kan synes at være et stort spring fra smedehåndværk til portrættegnækusten. Anton Jensen mestrede det.

Thisted-Fjerritslev - en god forbrødring

Slagterierne i Thisted og Fjerritslev måtte i halvfjerdserne sande det gamle ord, der siger: Får du ikke den, du elsker, må du elske den, du får! Det blev til et holdbart »ægteskab« med den fordel, at hestene ikke behøvede at bides over tomme krybber. I 1989 sluttede regnskabet med landets højeste udbytte til andelshaverne.

Få eller ingen ville midt i halvfjerdserne have troet, at andels-svineslagterierne i Thisted og Fjerritslev skulle gå i nærmere samarbejde end sigte fusionere. Det blev imidlertid resultatet i årene 1976 og 1978, og i denne beretning, der bygger på oplysninger fra daværende slagteridirektør i Fjerritslev, J. Callisen, direktør Hakon Hansen, som var direktør i Thisted og blev direktør for Thisted-Fjerritslev, samt Arne Overgaard, der var formand for Thisted 1970-78, for Thisted-Fjerritslev 1978-80, og Kaj Imer, Klim, der var formand i Fjerritslev 1976-78, skal noteres træk fra udviklingen, mens hovedpersonerne stadig kan fortælle.

Fra midt i tresserne til midt i halvfjerdserne var fusionering af slagterier og nedlæggelse af de mindre slagterier nået så vidt, at kun de nordvestlige dele af landet stod uberørt, skrev direktør J. Callisen i en beretning i 1977. De fleste ventede en sammenslutning mellem slagterierne i Thisted, Nykøbing og Hurup, mens der på flere generalforsamlinger i slagteriet i Fjerritslev blev gjort forgæves forsøg på at få en tilknytning til Wenbo i Vendsyssel. Der manglede altid enkelte stemmer. Derefter

havde slagteriet i Nørresundby ved formanden, Eli Jacobsen, haft følere ude efter en sammenslutning og bl.a. lovet at bevare Fjerritslev som slagtested. I sommeren 1975 blev Løgstør og Nibe Slagterier imidlertid sluttet sammen med Nørresundby - og Løgstør blev nedlagt. Det medførte, at ret mange leverandører i Himmerland sluttede sig til Fjerritslev, hvorved Fjerritslev bedre kunne udnytte sit produktionsapparat. Men det blev ikke taget venligt op i Nørresundby, og på generalforsamlingen i december 1975 langede næstformanden, Esp Sørensen, stærkt ud efter Fjerritslev. I foråret 1976 var stemningen mellem de to slagterier således ikke den bedste.

Bag alle fusionsønsker lå nødvendigheden af at rationalisere og skaffe de nyeste tekniske hjælpemidler, og i foråret 1976 var det aktuelt problem for Fjerritslev, at der var fremkommet en bacon-sprøjtemaskine, som kunne salte baconsiderne hurtigt og effektivt. I januar 1976 fik alle slagterier, der havde en sådan maskine, tilladelse til at indsprøjte betydeligt mere saltlage end tilladt for slagterier med manuel saltning, og Fjerritslev veg tilbage fra at investere den million, en maskine kostede.

Der lå indgående overvejelser og forskning bag fusionerne, som landet over tog fart fra tresserne, siger gårdejer Arne Overgaard, Østerild, - medlem af bestyrelsen for Thisted Andels-Svineslagteri 1960-78 og formand 1970-78, - derefter formand for Thisted-Fjerritslev 1978-80. Mange rap-

Slagteriet i Thisted.

porter fra De samvirkende danske Andels-Svineslagterier - der nu kendes som Danske Slagterier - fremhævede nødvendigheden af at samles i større enheder, og alle planlæggere gik ud fra, at de tre Vildsund-slagterier - i Thisted, Nykøbing og Hurup - måtte gå sammen. Slagteriernes daværende formand, Dons Christensen, var bekymret på vore vegne, fordi han frygtede, at vi kunne blive efterladt - at ingen ville »samle os op«.

I de tre slagteribestyrelser var vi ikke upåvirkede af synspunkterne og søgte også en samling af Vildsund-slagterierne, men vi havde i 1970 den overbevisning, at en sammenlægning ikke tjente noget formål, medmindre et af slagterierne kunne nedlægges. Når vi så nævnte Nykøbing, fik vi

en ordentlig skylle fra morsingboernes generalforsamling og fra Morsø Folkeblad. Det var ikke til at forudse, at Morsø siden skulle fusionere med Skive. Nævnte vi derefter Hurup, trak de sig tilbage. Ingen foreslog Thisted nedlagt, for de to andre slagteriers kapacitet var ikke stor nok.

Trods alt fik vi i 1976 en fusionsaftale i stand med bestyrelsen i Hurup, men den blev stemt ned på generalforsamlingen dernede. Den egentlige grund var nok, at Thisted ikke blev vurderet som en partner, der kunne bygges på i en videre fremtid, men det spillede også ind, at mange leverandører på Thyholm og helt op i Sydthy havde vendt sig til slagteriet i Struer, der på den tid ekspanderede stærkt og tjente gode penge.

Slakteriet i Fjerritslev.

Kort tid efter denne generalforsamling tilbød Struer Andelssvineslagteri over for Hurup et samarbejde på den måde, at anlæget i Hurup blev bevaret som opskæringsvirksomhed med tilhørende fryschus. Tilbudet blev modtaget, og fusionen Struer-Hurup var en realitet i foråret 1976.

Ved slagteriernes ordinære delegeretmøde i 1976 klagede jeg overfor direktør Hakon Hansen fra Thisted Andels-Svineslagteri over de små slagteriers vanskelige forhold for saltning af bacon, fortsætter direktør J. Callisen. Da han tilbød et formaliseret samarbejde, som slagterierne i Holbæk og Slagelse havde givet model til, var bolden givet op til seriøse drøftelser. Allerede 31. marts drøftede vi to direktører med de overordnede funktionærer på de to

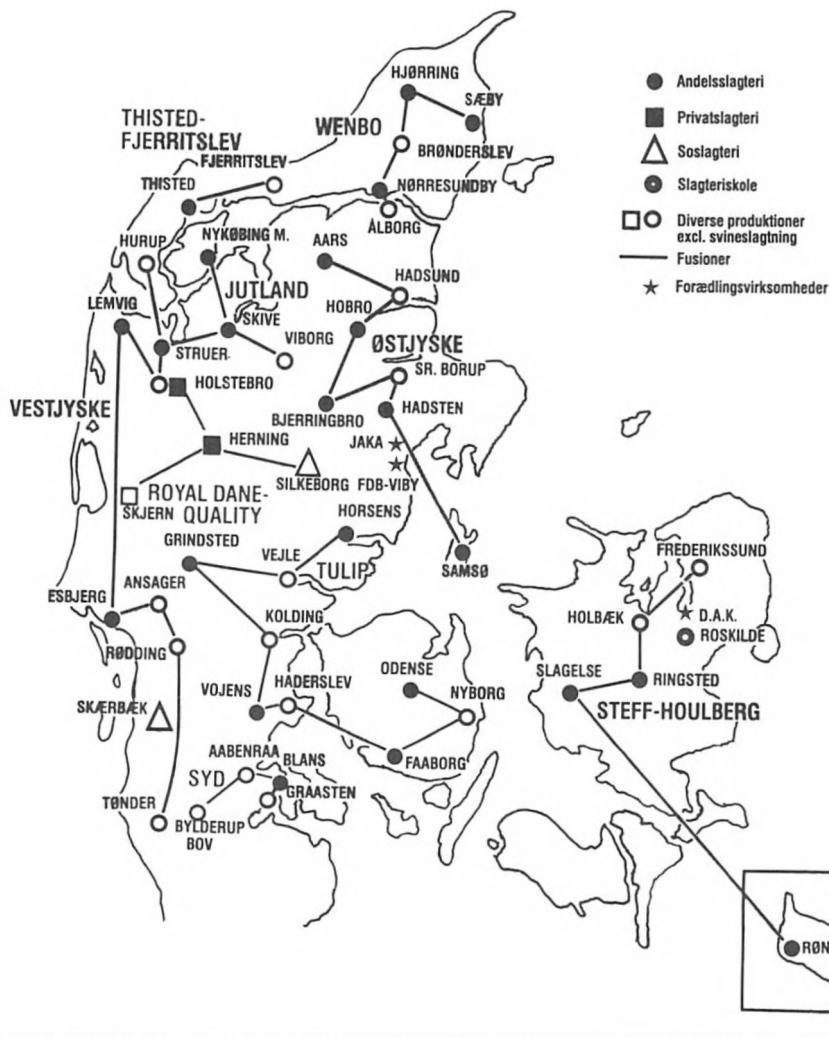
virksomheder, hvilke produktionsmæssige og administrative fordele, et samarbejde kunne indebære, når man efter modellen fra Holbæk og Slagelse bevarede to selvstændige slagterier med fælles økonomi og samordnet produktion, og vi var enige om, at slagteriernes valgte ledelser måtte have tankerne forelagt.

Efter påsken udarbejdede vi et udkast til principgrundlag for samarbejdet, og det blev behandlet på separate møder i de to bestyrelser den 30.april. Forud var også skrevet udkast til en fælles pressemeddelelse, og allerede dagen efter, den 1. maj, kunne man i bladene læse, at oplæget til samarbejde var godkendt, og at det var overladt de to slagteriernes forretningsudvalg at arbejde videre med samarbejdsaftalen.

Det hed i pressemeddelelsen, at samarbejdet ikke var at forveksle med en fusion, idet der blev bevaret to selvstændige slagterier med hver sin bestyrelse, hver sin direktør. Navnlig i Fjerritslev blev det siden også

husket, at de to slagterier skulle bevare deres selvstændighed med respekt for gældende vedtægter, at svineslagtingerne skulle bevares i Fjerritslev, at den procentmæssige fordeling af beskæftigelsen på de

Slagteristrukturen

Kortet viser, at de danske slagterier nu omfatter otte sammenslutninger. Jutland gik op i Vestjyske pr. 1. oktober 1990.

Antallet af svineslagterier

Selskaber	Ultimo året: 1962	1970	1978	1988	1989
Andelsselskaber	62	50	20	8	8
Privatslagterier.....	15	4	3	1	1
Antal selskaber i alt.....	77	54	23	9	9
Anlæg					
Antal slagteanlæg, andels ¹⁾	62	56	33	28	26
Antal slagteanlæg, privat.....	15	4	4	2	2
Antal slagteanlæg i alt¹⁾.....	77	60	37	30	28
Antal slagteanlæg i selskaber med flere anlæg		7	24	28	26

Silkeborg og Skærbæk er soslagterier. Silkeborg ejes af Royal Dane-Quality og Thisted. Skærbæk ejes af Syd og Tulip idet Vestjyske, med virkning fra 3. oktober 1988, er trådt ud af Skærbæk Eksportslagteri.

¹⁾ Inklusiv Silkeborg og Skærbæk.

Udviklingen fra 1962 til 1988 viser, at der er sket en specialisering.

to slagterier skulle være uforandret, og at udbyttet til de to selskabers andelshavere skulle være ens.

Slagteridirektør Hakon Hansen: - Det var en regulær aftale, og den blev aldrig svigtet, men jeg var ved dens undertegnelse betænkelig ved, at den låste den videre udvikling fast overfor en fremtid, der ikke kunne forudsiges. Der lå for helheden en noget for stærk binding i, at forholdet mellem investeringerne på de to slagterier altid skulle ligge fast - men da vi nu kom til at begynde med en stor investering i Fjerritslev, kom det ikke til at give vanskeligheder.

- For at forstå den lidt kringlede samling af slagterierne i Thisted og Fjerritslev må man tage i betragtning, at de slagterimæssige forhold trak i hver sin retning, siger Kaj Imer. Nok havde Thy og store dele af Hanherred været i samme amt, men der var en naturlig og skarp grænse ved Lund Fjord. Ingen af slagterierne havde leverandører på den anden side af fjorden.

J. Callisen: - Fredag den 16. juli 1976

holdtes et fællesmøde i Thisted, hvor samarbejdsaftalen skulle underskrives af samtlige bestyrelsesmedlemmer fra de to slagterier. Det skete, men det må indrømmes, at nogle medlemmer stadig var ret sensible. Da et bestyrelsesmedlem fra Thisted nævnte noget om de store fordele, Fjerritslev ville få, lød svaret omgående, at det ikke var hanboerne, der havde bedt om beskyttelse. Hvis Thisted mente, at samarbejdet med Fjerritslev blev en belastning, var man rede til at lade aftalen falde på gulvet og rejse hjem.

Hakon Hansen: - Lad det ligge uden for historieskrivningen, hvad jeg havde som svar på den bemærkning!

J. Callisen: - Sagen blev jævnet, og 9. august holdtes der ekstraordinære generalforsamlinger i begge selskaber. I den indbydelse, der fungerede som adgangskort til generalforsamlingerne, nævntes som hensigt »et samarbejde, der sigter mod en senere sammenlægning af de to slagterier«.

I Thisted, hvor der var mødt 74 andelshavere, stemte 56 eller 77 procent for afta-

len, mens 17 stemte imod, og det betød vedtagelse. I Fjerritslev var der blandt godt 100 andelshavere 62 ja-stemmer og 42 nej. Det slog til, men vedtagelsen krævede godkendelse af nye vedtægter, og her søgte nej-sigerne at vælte hele aftalen ved at få vedtægts-forslaget nedstemt. Vedtægterne fik trods alt 71 ja og kun 21 nej.

Den endelige godkendelse skulle gives på en generalforsamling den 18. august, og de fleste regnede den for en formssag, men forud opstod en voldsom avispolemik med udgangspunkt i, at Arne Overgaard ifølge Thisted Dagblad havde varslet nedlæggelse af slagtingerne i Fjerritslev. Slagteriarbejderne holdt møde og fordømte deres egne repræsentanter i bestyrelsen, og der blev meget stor tilslutning til generalforsamlingen den 18. august, da debatten langt mere gjaldt selve aftalen end vedtægterne.

Alligevel sluttedes der med, at vedtægterne blev godkendt med 70 stemmer for, 33 imod, og dermed kunne samarbejdsaftalen træde i kraft.

Arne Overgaard: - Som også J. Callisen nævner det i sin beretning om forhandlingerne, var der i Thisted røster for en fusion straks. Mens Fjerritslev var indstillet på fusion med en større nabo, sigtede vi mod fusion med mindre naboer. Thisted skulle fortsat være hovedslagteri. Vi havde en dynamisk lederstab med vilje til, at slagteriet skulle bestå, men var også klar over, at vi nu havde sidste mulighed for at vokse og derved udvikle os videre. Nu gik vi ind i samarbejdsaftalen med garantier, der hindrede en ændring af produktioner og slagtinger samt sikrede forholdsvise investeringer og økonomisk ligevægt mellem de to parter.

Vi var i Thisted indstillet på hensyntagen til ønskerne i Fjerritslev, og vi fik først i begge bestyrelser samarbejdsaftalen god-

kendt til ikrafttræden 1. oktober 1976, derefter de nødvendige godkendelser på de to generalforsamlinger. Det var en dristig og usædvanlig form for aftale, idet hver af generalforsamlingerne var suveræn inden for aftalens rammer. Ligevægten kunne vanskeligt ændres ved f.eks. større investeringer på et af slagterierne - og det førte til ændringer allerede i 1978, da der blev ønsket investering i forædlingsfaciliteter i Fjerritslev.

Engang i vinteren 1977-78 vendte Hakon Hansen hjem fra England, hvor han havde været til bestyrelsesmøde i Ess-Food U.K., og forelagde for de hjemlige bestyrelser, at fremtiden ville være rationalisering af specialudskæringer og udbening. Her ligger pengene, sagde han. Vi må i gang med at omlægge produktionen i Fjerritslev fra slagting til løsning af de nye opgaver.

Kaj Imer: - En opfyldelse af Hakon Hansens rationaliseringsønsker betød en investering på 4-5 mill. kr. i opskæringsfaciliteter i Fjerritslev, uden tilsvarende investeringer i Thisted, og det forrykkede aftalen om, at der altid skulle investeres forholdsvis ens på de to slagterier.

Arne Overgaard: - Bestyrelsernes reaktion var i begge selskaber, at sådanne ændringer ikke lod sig gøre uden en fuldstændig integration. Direktion og overordnede funktionærer tillagde ikke de organisatoriske problemer slet så stor betydning, men vore sagførere kunne fortælle os, at de ønskede investeringer kun kunne gennemføres efter en fuldstændig fusion til andels-selskab med kompetent bestyrelse og generalforsamling. Fusionen blev vedtaget af bestyrelsen i Thisted og godkendt på den efterfølgende generalforsamling. Også bestyrelsen i Fjerritslev vedtog, men her måtte der to generalforsamlinger til, før godkendelsen var opnået. Denne totale samslutning trådte i kraft 1. oktober 1978.

Modtagelsen på de enkelte slagterier

Slagteriselskaber	1989 (52 uger)	Fordeling %	1988 (52 uger)	Fordeling %	% ændring 1989/88
Tulip	3.662.318	23,6	3.767.257	23,8	+ 2,8
Steff-Houlberg	2.516.653	16,2	2.677.634	16,9	+ 6,0
Vestjyske	2.178.073	14,0	2.100.716	13,3	+ 3,7
øst JYSKE	1.843.149	11,9	1.878.987	11,9	+ 1,9
Wenbo	1.780.728	11,5	1.852.978	11,7	+ 3,9
Royal Dane-Quality	1.207.148	7,8	1.231.644	7,8	+ 2,0
Syd	1.050.051	6,8	967.006	6,1	+ 8,6
Jutland	757.096	4,9	809.208	5,1	+ 6,4
Thisted	499.507	3,2	484.181	3,1	+ 3,2
Silkeborg ¹⁾	33.617	0,2	35.657	0,2	+ 5,7
Skærbæk ¹⁾	4.939	-	6.368	-	+ 22,4
Totalmodtagelsen	15.533.279	100	15.811.636	100	+ 1,8

Tallene omfatter modtagelsen fra egne leverandører.

¹⁾ Modtaget fra andre slagterier: Silkeborg 1989: 35.877 stk., 1988: 61.534 stk.
Skærbæk 1989: 96.972 stk., 1988: 120.414 stk.

Thisted-Fjerritslev - der her betegnes som Thisted - har en årlig modtagelse på i 1989-90 540.000 svin, og det er kun 3,5 procent af landets samlede slagtninger. Men andelshaverne lægger mere vægt på, at overskuddet til dem er det bedste.

Kaj Imer: - Der var forud problemer med at koordinere vedtægterne. Mens Thisted havde regnskabsår 1.10. til 30.9., fulgte Fjerritslev kalenderåret. Endnu vigtigere var det, at Fjerritslev kun havde ét års binding af leverandørerne, Thisted fem år. Det blev efter forhandling til fire år. Thistedes bestyrelse skulle skæres ned fra 9 til 6 medlemmer, Fjerritslevs bestyrelse fra 17 til 3. Det var for Fjerritslev en drastisk nedskæring, der gav anledning til frygt for, at der blev for lang vej mellem leverandør og slagteriledelse, og resultatet blev, at der ved siden af bestyrelsen blev oprettet et repræsentantskab uden råderet.

På et tidligt tidspunkt kom der fra Thisted krav om, at Fjerritslev stoppede slagtningerne og overførte dem til Thisted. Det kunne man i Fjerritslev ikke acceptere uden videre, da det var beregnet, at slagtningen i Fjerritslev var 2 kr. billigere pr.

gris, mens hele den økonomiske fordel ved at flytte slagtningerne totalt til Thisted kun var 4 øre pr. kg svin. Jeg måtte gå imod en flytning af slagtningerne, fordi jeg ikke ville kunne få generalforsamlingen til at godkende, og et kompromis blev, at slagtningerne ikke måtte standses i Fjerritslev før tidligst to år (efter en fusion). De blev standset i oktober 1981.

Det optog også sindene i Fjerritslev, om andelshaverne ved en fusion var frit stillet m.h.t. levering af svin. Med støtte i udtalelse fra en sagfører sagde bestyrelsen nej, men ingen andelshaver udmeldte sig.

Efter fusionen bestod direktionen af Hakon Hansen, Thisted, som adm. direktør, mens J. Callisen var stedfortræder med virksomheden i Fjerritslev som særligt ansvarsområde. Iøvrigt skulle ledelsen deles ved aftale mellem de to direktører, og det forløb gnidningsløst. Direktør J.Callisen

afgik 1. maj 1982, og den administrative ledelse har siden ligget i Thisted.

Kai Imer: - Jens Vestergaard, Klim, var formand i Fjerritslev, da samarbejdsaftalen blev indgået i 1976. Jeg afløste ham kort efter og var altså formand, da fusionstanterne kom frem. Det var en lykke for fusionen, at Jens Vestergaard havde stået for samarbejdsaftalen, der lå til grund. Højt respekteret nød han stor tillid blandt andelshaverne, og han gjorde det lettere for mig at få fusionen igennem i Fjerritslev.

Modstanden i Fjerritslev mod en fusion skyldtes, at slagteriet var en god og stabil arbejdskraft for en egn med få alternative beskæftigelsesmuligheder. Derfor frygtede mange en skæbne som for slagterierne i Nibe og Løgstør. Det skal også huskes, at økonomien var i orden. I efterbetaling havde vi kunnet følge den store nabo i øst, Nørresundby, så det for mange var uforståeligt, at det skulle være nødvendigt at opgive en selvstændighed, som nogle af de nuværende andelshavere havde været med til at etablere 46 år tidligere. Vi kan sige det sådan, at en fusion ikke var nødvendig som følge af fortidssynder, men fremadrettet med tanke på de store investeringer, som ville komme i fremtiden - baconsprøjtemaskine, køletunnel, klassificeringscentre m.m.

Hakon Hansen: - Fjorten år efter samarbejdsaftalen og tolv år efter fusionen kan vi konstatere, at fællesskabet har fungeret over al forventning. Jeg mente dengang, og jeg mener stadig, at Thisted kunne være fortsat alene, men naturligvis havde det sine fordele, at der blev flere andelshavere om at klare de investeringer, vi siden fik behov for. Da vi gik sammen, havde Fjerritslev 80.000 slagtinger årligt, mens Thisted havde godt 200.000. Nu i 1989-90 bliver tallet for Thisted-Fjerritslev 540.000, og vi har de sidste 3 - 4 år kunnet øge

slagtetallet med 8 - 10 procent pr. år, mens svineslagtingerne for landet som helhed har været stagnerende. Svineproduktionen er trukket mod vest i landet - til Vest- og Nordvestjylland.

Vi har klaret os og vil stadig klare os uanset de store fusioner, der er gået hen over landet i de sidste 25 år. I 1962 havde landet 62 andelsslagterier og 15 privatslagterier. I 1990 når vi - med fusionen mellem Vestjyske og Jutland pr. 1. oktober - ned på syv andelsslagterier og ét privat. Det sidste er Royal Dane Quality i Herning, som dog er delvis andelsejet. Antallet af slagteanlæg er siden 1962 faldet fra 77 til 28.

Til vore økonomiske resultater skal også nævnes den årsag, at Thisted-Fjerritslev har gode og rolige arbejdsforhold. Det har bl.a. medført, at mange producenter uden for Thy og Hanherred slutter sig til. Vi har siden 1968 kun haft én strejkedag ud over de landsomfattende strejker.

Endelig vil jeg da gerne bemærke, at hele samkøringen blev begunstiget ved J.Calliens meget positive holdning. I de år, han repræsenterede den fælles ledelse i Fjerritslev, havde vi det allerbedste samarbejde, og heldigvis har samarbejdet også fungeret godt, efter at jeg blev alene i direktionen.

Siden 1978 har der ikke været ro i slagterisektoren. Ud over, at Jutland med slagterier i Skive, Viborg og Nykøbing nu gik op i Vestjyske Slagterier, er der sket forandringer omkring konserverfabrikken JAKA i Brabrand og salgsorganisationen Ess-Food, hvor Thisted-Fjerritslev holder fast på, at såvel forædling som salg bør foregå i fællesejede virksomheder i stedet for at blive genstand for konkurrence mellem slagterigrupper. Ingen tør eller vil i dag spå om, hvilke fusioner i slagteribranchen fremtiden kan tænkes at bringe, - men Thisted-Fjerritslev regner ikke med at blive part i nogen af dem.

Erindringer fra de fem forbandede år

Da krigen brød ud var jeg murersvend i Snedsted. Jeg var beskæftiget på »Store Todbøl«, og arbejdede i kælderen. Den skulle repareres og kalkes, og jeg vidste intet om tyskernes invandring af Danmark. Det gik først op for mig, da jeg om aftenen kom til Snedsted og flyvemaskinerne begyndte at drøne hen over byen. De fløj meget lavt og havde vel en højde på ca. 200 m. Det var meget uhyggeligt. Næste dag begyndte de tyske tropper at rykke frem ad vejene i biler og på motorcykler. Vi var totalt lamslået, men som dagene gik blev vi indforstået med at besættelsestropperne var i området. Det første år var forholdet mellem tyskerne og os ret så fordrageligt. Men som månederne gik blev forholdet mere og mere spændt. Besættelsestropperne flyttede ind i forskellige bygninger både i Thisted, Snedsted og Hanstholm. De tog næsten alt, hvad der kunne bruges. Vi passede derimod vort daglige arbejde.

Den 25. maj 1941 ringede bryllupsklokkerne for Petra og mig. Vi var nemlig enige om at ville giftes. Efter brylluppet overtog vi en lejlighed i Snedsted, som var i rigtig dårlig stand. En flyvemaskine havde tabt nogle bomber lige bag huset, og halvdelen af huset blev lagt i ruin. Gibsdækkene i lejligheden blev revet af og en del af loftet revet ned. Alt var kaos. Dertil kom at store dele af murværket i stuen var revnet. Nu måtte jeg igang med at reparere huset, inden vi kunne flytte ind. Efterhånden blev huset ganske pænt. Der var en ganske god

lejlighed med stue, soveværelse og et lille køkken. Til boligen var der også forgang, men intet vand, afløb og toilet. Disse ting skulle hentes og ordnes omme i baggården. Toiletet var fælles med husets ejer, men vi havde træk og slip.

Opvarmningen af huset foregik med tørv, som blev lagt i kakkellovn. Tørvene blev gravet i Hundborg Mose. De blev læsset på en vogn og læsset af uden for huset, hvorefter de blev båret op under taget og ind under skunken. Ved siden af trappeopgangen var der et par små værelser.

Gennem en længere periode arbejdede jeg hos Peter Jensen, som i folkemunde også blev kaldt »Laj«. Sammen byggede vi flere huse, bl.a. Sundby Skole i 1939. Om vinteren var der ikke meget arbejde. Vi måtte gå til kontrol og fagforening. Når vi så endelig mødte frem, fik vi denne besked: Der er ingen arbejde. Gå hellere ned til stationen og ta' en bil til Hanstholm. Der er sikkert arbejde at få hos tyskerne. Hvad skulle vi ellers gøre? Vi skulle jo leve. Jeg arbejdede for tyskerne flere vintre. Den første vinter var jeg i Vigsø, hvor Chr. Skammelsen, Thisted, var formand. Vi støbte, hvorefter der skulle bindes jern og støbes bunkere. Næste vinter kom jeg til Hanstholm for at arbejde. I et tilfælde støbte vi i 72 timer. Vi havde ikke madpakke med til så lang en arbejdsdag. Nu var gode råd dyre. Formanden, som hed Nielsen, sendte en bil til Thisted for at hente varer. Derefter lavede vi en aftale med en

af beboerne, om at tilberede maden. Det gik fint. Holdvis kom vi ind for at spise. Jeg fik som opgave at hjælpe konen i huset med at save brænde og gå til hånde. Når den lange arbejdsdag på 72 timer var til ende, var vi rigtig nok meget trætte og ville gerne hjem.

Jeg husker en lille interessant episode. En nat da formanden og jeg gik rundt for at se på bunkeren, som vi tidligere havde støbt, opdagede vi pludselig en ældre mand med en træstang. Han sad og gjorde de mest mærkelige bevægelser. Begge hænder gled op og ned af træstangen, og benene sad fast i jernmasker. Det viste sig at han sov. Endelig fik vi ham vækket, men til stor morskab for os viste det sig, at han ikke var i stand til at få benene op. Der var netop blevet lagt nyt beton, og støvlerne sad fast. Vi fik ham dog befriet. Havde vi ikke fået øje på manden, kunne han let være blevet støbt fast.

I vinteren 1942 var det en meget streng vinter. Jeg blev sammen med en del andre arbejdere sendt til Hamborg ved Hanstholm. Vi skulle hugge frosset jord i stykker med kompressorer. Vor formand hed Nymand og kom fra Slesvig. En morgen da vi skulle på arbejde, sagde han pludselig: »Nu er du formand for sjakket. Vær venlig og se efter om alt bliver udført efter de foreliggende tegninger og forskrifter«. Vi kom frem til arbejdspladsen, og alle blev skrevet op med navn. Da der var gået tre timer, var der ingen andre end mig tilbage på pladsen. De øvrige var løbet sin vej, på grund af kulden. Jeg tror det frøs omkring 20 grader. Efter fyraften sagde jeg til formanden: »Den hyre som sjakbajs vil jeg ikke ha' længere«. Jo, sagde han: »Det arbejde kan man også vænne sig til«. Jeg pointerede, at hvis han mente dette, ville der være en mand mindre næste dag.

Senere fik jeg arbejde hos en murer. Vi

byggede bl.a. Thisted Sygehus og Teaterbygningen. Kommunekontoret i Hanstholm var jeg også med til at bygge. I disse år byggede vi også arresten i Hanstholm. En dag var vi igang med at lave en tilbygning. Arresten var allerede taget i brug. Nogle vinduer vendte ud mod os, hvor vi arbejdede. Inde i arresten sad der en tysk soldat. Det viste sig, at han var lidt dansk-sindet. Så vidt jeg husker kom han fra Slesvig. Jeg husker det tydeligt, hver dag havde jeg en avis med til ham, fordi han kunne dansk. Det viste sig, at soldaten havde forsøgt at flygte til England med en fiskekutter. Kutteren blev uheldigvis opbragt af tyskerne. Han blev dømt som dessertør, og dommen var streng: Dødsstraf. En dag jeg kom med avisen, sagde han: »Du ser mig ikke mere, for i morgen skal jeg skydes ude i klitterne«. Jeg så ham aldrig mere.

I en afstand på ca. 300 m fra arresten, var der lagt en tankspærring med minefelter. En dag havde en flok får forvildet sig ind i området. En del af minerne sprang, og dyrene døde. Senere omkom 5 - 6 tyskere i samme område. Det var forfærdeligt. I lastbil kørte de ud i minefeltet. Alt belv ødelagt. Soldaterne der var i lastbilen, blev kastet op i luften og dræbt på stedet. Bagefter måtte vi samle ligene op i riskurve. Det var en uhyggelig oplevelse, som jeg aldrig glemmer.

De fleste vintre arbejdede jeg for tyskerne. Et stykke tid var jeg beskæftiget i Bøgestedrende for at opføre bunkere med store cementblokke. Et par mand var beskæftiget med at køre sand og grus til arbejdspladsen. Men de måtte også transportere fersk vand til byggepladsen. Det blev hentet i Bøgestedrende. Saltvand var ubrugelig. Engang kom de ude fra havet med sand og grus. I vognen lå der et mærkeligt monstrem, som de bare smed

over til mig. Opfordringen lød: »Mur den inde i bunkeren«. Jeg sagde: »Nej, lad være med at samle noget sådant skidt op. Vi ved jo ikke, hvad det er«. Derpå tog de monstret tilbage og afleverede det til kollegerne i Bøgestedrende. De enedes om at skille skidt af, men det eksploderede. En af de to blev dræbt. Jo, det er bedst at holde sig borte fra sådan noget, særlig når der er krig. Senere fik jeg arbejde i Stenbjerg, og fik til opgave at jævne nogle klitbakker. I området skulle der bygges og planering foregik ved hjælp af skovle og håndkraft. Et stykke fra os var der nogle tyske soldater, der var i færd med at udlægge en del landminer. De stod på jorden, som netop var blevet planeret. Blandt soldaterne var der en ganske ung knægt på omkring 16 år. Han blev drillet så forfærdeligt af de øvrige, fordi han længtes hjem. Alt dette så vi. Da der så var gået et stykke tid, blev vi enige om, at nu skulle det være nok. Vi bad dem standse drilleriet og føjede til, ville de ikke lystre, ville der vanke en omgang tørre tærsk. Drilleriet standsede. Senere kom knægten hen til os for at vise sin taknemmelighed.

Mens vi arbejdede i Stenbjerg, byggede vi også bunkere af cementblokke. Nogle tyske soldater passede os op. Blandt oppasserne var der en franskmænd, som var tvunget ind i den tyske hær. Han havde tidligere arbejdet som kok. Det viste sig, at hadet til tyskerne var stor. En dag faldt denne bemærkning: »Sådan nogle svinehunde, osv.«. Næste dag kom han hen til mig og sagde: »Jeg kommer for at sige farvel. Svinehundene har indberettet mig til de øverste på grund af den udtalelse. I morgen bliver jeg formentlig sendt til den russiske front«.

En god bekendt af mig arbejdede som tolk for tyskerne i Stenbjerg. En dag besøgte han mig og sagde overraskende: »Vi har

besluttet, at du skal lede arbejdet her i Stenbjerg. Du vil tjene masser af penge. Du får 25% af alle materialer og 25% af alle lønninger som betaling. 200 mand er beskæftiget. Du får også eget kontor. Når der bliver brug for penge, så send bare bud til Nationalbanken«. Min umiddelbare kommentar var: »Det er vist ikke noget for mig«. Petra og jeg drøftede det, men blev enige om at sige »nej tak« til tilbudet. Vi havde på fornemmelsen at regnskabsdag ventede. Et par unge mænd påtog sig arbejdet, men efter krigen blev de også »blanket af«.

Senere kom jeg til Lodbjerg for at mure skorstene på nogle træbarakker. Fire mand blev sendt til arbejdspladsen. Men skorstene blev aldrig bygget. Selv om der blev blandet en trillebørfuld mørtel hver dag, så blev det aldrig brugt. Dagene gik med kortspil og andet sjov. Jeg mener, at vi var i Lodbjerg i ca. 3 uger, men så kom der besked om, at barakkerne skulle flyttes. Det var godt, at vi ikke fik skorstene muret på.

Engang var der også et luftslag omkring Snedsted mellem et engelsk og tysk fly. Min kone Petra, vor datter Birthe og husets frue og datter, søgte beskyttelse i kælderen. Men ejeren af huset gik derimod udenfor for at iagttage luftkampen. Vi kunne tydeligt se og høre, at der var luftkamp. Egentlig var det meget letsindigt at være en sådan vovehals. Projektilet kunne lige så godt have ramt. Hvordan det gik besætningen i flyet vides ikke med sikkerhed. Et rygte sagde, at et besætningsmedlem var sprunget ud med faldskærm, men den nægtede at folde sig ud. Nogle fandt ham senere død i mosen. De øvrige overlevende kom til Snedsted, og blev i største hast bragt i sikkerhed til et ukendt sted.

I årene 1943-44 byggede vi hus i Snedsted. Huset byggede jeg i min fritid. Under

huset var der kælder, og på loftet blev der indrettet lejlighed.

Fire mand blev af kommunen bedt om at gå ind i det lokale vagtværn. Jeg var en af disse fire. Vor opgave var at sørge for, at mørklægning var i orden og ellers holde ro og orden i de små samfund. Vi fungerede også som en slags politi, da landets politi som sådant jo var sat ud af kraft. Som udrustning fik vi udleveret politistav, fløjte, lommelygte, armbind og legitimationsbevis. Endvidere blev vi pålagt at modtage jiu-jitsu undervisning. Kurset varede 2 år. Vi var med til at opklare flere tyverier. Engang var jeg nede hos bageren, som boede nær stationen. Pludselig kom en mand løbende, fægtende med arme og ben og råbte: »Skynd dig over på stationen. To mænd slås«. Noget beklemt ved situationens alvor, løb jeg ind i ventesalen, men da de to mænd så mig, sprang den ene over disken og ind i privaten. Jeg kendte fyren og fik fat i ham. Det viste sig, at det var en hundehandel de to var kommet til at skændes om. Tvistigheden blev ordnet, og hundene byttet. De to boede ikke særlig langt fra hinanden. Der var en afstand på omkring 1,5 km, og nu fulgtes vi ad alle tre. Jeg var lidt beklemt ved at følges med disse to, for hvis de nu havde rottet sig sammen, havde jeg nok fået tæv.

Det værste var, når forældre ringede og spurgte, om vi ville hjælpe med at få fat i døtrene, når de gik med tyskerne. Ofte gemte og hyggede de sig i nogle barakker, der lå ved idrætspladsen i Snedsted. Når vi kom for at tage dem med, blev pigerne og de tyske soldater ofte meget fornærmet.

Efter at vi var flyttet ind i vort nye hus, kom jeg med i modstandsbevægelsen i Sten Fibiger gruppen. Det var et held, at jeg forinden var blevet aktiv i det lokale vagtværn. Modstandsbevægelsen havde et større lager af våben, som var blevet kastet ned

med faldskærm. Disse blev gemt hos en købmand, som boede ved kirken i Snedsted. En dag var vor opgave at udlevere våben til modstandsfolk i nabokommuner. De illegale våben skulle transporteres med hestevogn. Mens nogle holdt vagt, skulle andre læsse våben. Alt forløb planmæssigt. Da jeg cyklede hjem tidligt om morgenen, havde jeg en karabin med i en sæk, som lå tværs over cykelstyret. Jeg cyklede gennem byen. Da jeg kom forbi missionshuset viste det sig, at det var fyldt med tyskere. Vagter gik udenfor på fortovet. Til min store forfærdelse opdagede jeg, at der var et hul i sækken og løbet fra karabinen stak ud gennem sækken. Lykkeligvis opdagede den tyske vagt intet. Jeg nåede hjem og gemte karabinen på loftet. Det skete helt uden, at min kone opdagede det.

En lørdag aften cyklede vi til Ørum by for at besøge mine svigerforældre. På tilbageturen kom vi i nærheden af Snedsted og blev råbt an af et par tyske vagter. Det viste sig senere, at der i den mellemliggende periode var blevet proklameret udgangsforbud, fordi nogle havde tændt ild til en jernbanevogn, der var læsset med halm, på Snedsted station. De to vagter var temmelig ubehagelige. De sparkede til Petras cykel. Senere blev vi ført ind på hotellet og kom i et mindre forhør hos en af de overordnede. Men vi forklarede nærmere situationen og fik så lov at køre hjem.

En aften vi var gået i seng, kunne jeg ikke rigtigt falde til ro. Det skyldtes, at en bil i nattens løb skulle sprænges i stykker. Hen på natten lød der et brag. Min kone vågnede og spurgte: »Hvad sker der?« »Det er nok tyskerne, som morer sig«, svarede jeg. Og så var der ikke mere snak om dette. Næste dag kom det frem, at en af de to mænd, som udførte sprængningen var blevet dræbt. Han havde uheldigvis haft en sprængblyant i lommen, og på

grund af for kraftig varme blev den for opthed og eksploderede for tidligt. Jeg var med til begravelsen. Forøvrigt var vi meget spændt på at se, om tyskerne ville møde frem for at »kigge følget nærmere an«. Men de kom ikke. Den anden som medvirkede ved attentatet slap væk med livet i behold.

En nat vi sov, blev der pludselig et forskrækkeligt spektakel i kælderen. Petra vækkede mig og sagde: »Du bliver nødt til at gå ned i kælderen for at se, hvad der er i vejen«. Jeg havde bestemt ikke megen lyst til det, for måske var det tyskerne, der var brudt ind i huset. Måske havde de fået fært af, at jeg var aktiv modstandsmand. Da jeg kom ned i kælderen, fik jeg tændt lyset og så et forfærdeligt syn. Vor madelevator, der hang i et reb fra køkken til kælder, lå helt nede på gulvet i kælderen. Rebet, som bar elevatoren var gået i stykker. Nu lå alt mad, glas og krukker m.m. spredt ud over kældergulvet.

Jeg havde en god ven, som godt kunne finde på at lave kunster. Til samme historie hører også, at han uddelte illegale blade en gang imellem. En aften, vi var færdige til at gå i seng, blev der banket på vor fordør, og en råbte: »Luk op, luk op«. Jeg spurgte: »Hvem er det?« Anmodningen gentog sig. Derpå tog jeg min knippel og bad min kone om at slukke lyset. Nu var det enten eller. Jeg rev døren op og sprang ud. Men der var ingen at se. Manden var væk. Lidt efter kom en mand luskende frem bag huset. Han sagde: »Jeg blev bange for, hvad der ville ske. Du må meget undskylde min handlemåde. Jeg kan nu se, at det var dumt, som jeg bar mig ad!«

At tyskerne havde overgivet sig, hørte vi over radioen. Da meldingen kom, sagde jeg til Petra: »Nu skal jeg nok snart til Thisted«. Opfordringen kom og jeg tog afsted. Først ved denne lejlighed gjorde jeg

Petra bekendt med, at jeg havde været i modstandsbevægelsen. Hendes kommentar var: »Jeg anede det nok«. Men Petra havde aldrig spurgt mig ud angående det illegale arbejde, af frygt for repressalier fra tyskernes side. Efter krigen kom jeg til Thisted i tre måneder. Vi var nogle, der skulle gå vagt sammen med engelske soldater for at passe på de internerede på realskolen.

Under opholdet i Thisted blev vi en dag beordret hen på Nytorv, fordi et rygte sagde, at nogle tyske soldater ville storme realskolen, hvor en del danskere var interneret. Det var nemlig forbudt tyskere at have samkvem med danskere. Vi gravede nogle skyttehuller i fortovet, og barrikadede os bag nogle støbejernsvaske. Vi var af den formening, at i tilfælde af et angreb, ville projektilerne »prelle af«. Vaskene var købt hos støbegodshandler Kjær, som også boede på Nytorv. Tyskerne kom heldigvis ikke, så det blev ikke til noget angreb denne dag.

På skift holdt vi vagt udenfor realskolen. Ofte oplevede vi at beboere fra Thisted by tog kontakt til os for at fortælle, at der var »stikkere« både her og der. Men alt det sagte skulle ikke tages for gode varer. Havde vi gjort det, var nok alle Thistedes indbyggere blevet interneret. Omkring 50 mennesker var interneret på realskolen. De kom fra det meste af Thy. En dag svirrede der et rygte om, at tyskerne ville storme realskolen. Rygtet sagde også, at de allerede var på vej i biler. Vi fik ordre til at være parat med rifler og håndgranater. Bilerne kom også, men folkene havde ingen onde hensigter. Jeg stod på hjørnet sammen med en kammerat, da bilerne kom. Pludselig blev han grebet af panik, sprang ud på vejen og ville til at skyde. Vi råbte til ham, at han skulle komme tilbage. Det skete, men han fik et chok. Derefter måtte vi have

fat på en bil, der kunne køre ham hjem til Aarup.

Blandt de internerede på realskolen var der flere, som jeg kendte. Ofte havde jeg hilsener med fra deres familier og venner. Engang sagde nogle mennesker til de internerede, at de skulle ud til Hanstholm for at grave miner op. Det gjorde dem meget urolige. Et par stykker af de internerede kom hen til mig og spurgte, om det passede. Til dette svarede jeg: »Det skal I nu ikke tro på, for det er blot ondsindet sladder, som nogle har sat igang«.

En af de internerede i Frøslevlejren var motorsagkyndig Vestergaard. Da han var sluppet fri fra lejren og var nået hjem, tog vi kontakt til ham for at spørge om vi måtte låne bilen. Det var i orden. Jeg havde intet kørekort, men Vestergaard fik fat i en person med navnet G.B., som kunne køre. Vi kørte med en fart på omkring 100 kilometer. Da vi nåede tilbage til Thisted, sagde vi til Vestergaard, at G.B. havde kørt meget stærkt. Senere viste det sig, at den pågældende person heller ikke havde kørekort.

Jeg var også med til at rydde op efter tyskerne efter kapitulationen. På Fårtoftvej i Thisted havde tyskerne indrettet nogle kontorer i barakker. En del materiel og niveleringsapparater, kikkerte, kontormøbler, skrive- og regnemaskiner, blev også opbevaret i disse barakker. Efter krigen blev det altsammen kørt til en lagerbygning i Nørregade i Thisted. Vi blev også sendt til Vigsø for at rydde op i et våbenlager. Lageret bestod af bomber, rifler og anden ammunition. Disse våben blev også kørt til Nørregade.

En dag vi kørte til Snedsted i lastbiler, blev en kammerat og jeg enige om at ville forskrække de øvrige i bilen. Vi havde lavet en hemmelig aftale som i korthed gik ud på, at vi skulle optræde som »ikke venner«.

Jeg tog en røgbombe og fyrede den af. De øvrige blev meget forskrækket, fordi røgen stod bag ud af lastbilen. Da kammeraterne opdagede vor hemmelige aftale, vakte det selvfølgelig en del morskab.

En dag blev vi også sendt til Agger for at holde vagt. Tyskerne var endnu i landet. En nat skulle jeg gå vagt ved en bunker inde i Agger by. Omkring 10 meter fra bunkeren var der et ældre hus. Jeg stod op ad gavlen ved huset og røg min pibe i fred og ro. Pludselig for en kat lige hen over mig. Det viste sig, at der over mit hoved var en lem, hvor den var krøbet igennem. Hjælmen på hovedet, fløj nogle centimeter op i luften. Det var en grim forskrækkelse. I bunkeren var der sprængstof, og min første tanke var: Er det tyskerne, som er på færde?

Verbéna officinalis i Thy eller historien om et lille frø

Det er langt fra alle arkæologiske udgravninger, som fører til nye epokegørende resultater. Det betyder imidlertid ikke, at resultaterne fra de mere ordinære udgravninger ikke er vigtige. Tværtimod kan en gentagen bekræftelse af noget allerede kendt være af stor værdi.

Længe så det ud som om én af museets mange udgravninger blot ville bekræfte vores viden, men opdagelsen af et lille frø af planten jernurt i et kornfund, skulle gøre denne udgravning til lidt ud over det sædvanlige. Faktisk betyder fundet, at jernurten pludselig kan føres 1000 år længere tilbage i tid, ikke kun i Thy, men i hele Danmark.

Et gårdsanlæg fra romersk jernalder

I september måned 1988 foretog museet en udgravning i Tingstrup, nærmere betegnet på Stensagergårds jorde. Ved udgravningen blev der fundet en del spor efter stolper samt flere grøfter.

Stolpesporene viste sig at være fra et hus, som må have været mindst 17 meter langt og 5-6 meter bredt. Alle vægstolperne fra huset var forlængst borte, men i husets nordside var sporene efter to stolper bevarret. Efter alt at dømme drejer det sig om to indgangstolper, og det er også sandsynligt at huset har haft en lignende indgang på sydsiden.

Nord for huset var en stor hesteskoforret grøft, hvis funktion vi kun kan gisne om. Det er muligt, at der i grøften har

været nedsat et hegn og man således har haft en stor indhegning i umiddelbar tilknytning til sin gård. Her kunne man lukke dyrene ind om natten, så de var i sikkerhed for vilde dyr, eller man kunne dyrke afgrøder, som man ønskede at værne om, ved at holde husdyrene ude.

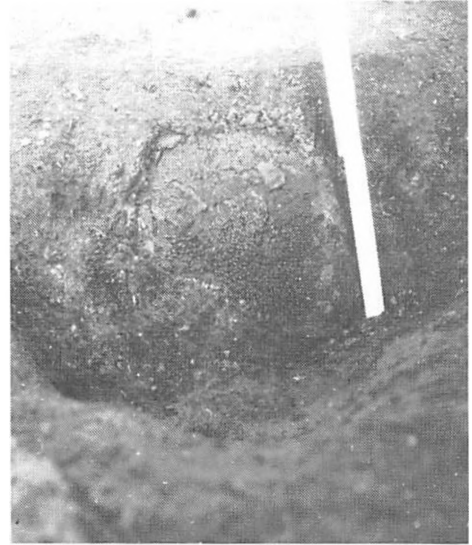
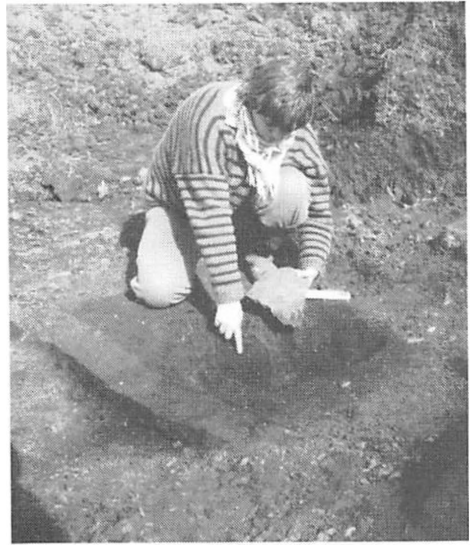
I nogle af stolpesporene blev der fundet enkelte lerkarskår, som grundet deres udformning, pegede på at huset havde været beboet omkring det 4.-5. århundrede efter Kristi fødsel, altså i den arkæologiske periode, som kaldes romersk jernalder. Når ordet romersk anvendes, skyldes det, at i denne periode var romerriget den væsentlige magtfaktor i Europa og man derfra fik sine impulser.

Et kornfund i huset

I et par af stolpehullerne fra de tagbærende stolper blev der fundet trækulspartikler. Dette kunne tyde på, at huset muligvis var nedbrændt i oldtiden. Også det faktum, at flere stolper var udskiftede i husets vestende, kunne tyde på en mulig brand. Et yderligere bevis fremkom, da der i en større grube i husets østende blev fundet en del forkullet korn og forarbejdede træoldsager.

Genstande af organisk materiale vil, med mindre bevaringsforholdene er specielt gode, være omdannede til muld. Men er det organiske materiale forkullet, bevares det som oftest.

For en arkæolog er det altid lykken, at

Kornfundet.

finde organisk materiale, idet der så er mulighed for at få foretaget en datering ved hjælp af kulstof 14-metoden

Det forkullede korn lå under et større potteskår, fra et stort forrådskar, som det er

sandsynligt at kornet har været opbevaret i på brandtidspunktet. Kornet blev forsigtigt indsamlet, og efter slemning i saltvand, blev det sendt til Nationalmuseet i København, hvor kulstof 14-dateringen skulle

foretages. Før selv dateringen udføres, bliver det indsendte materiale altid bestemt med hensyn til artssammensætning.

Et uventet resultat

I prøven var der hovedsagelig korn af seksradet byg, men prøven viste også, at der voksede mange andre planter i Thy på dette tidspunkt. Der blev nemlig fundet frø fra flere markukrudsplanter. Det drejer sig om hvidmelet og mangefrøet gåsefod, hane-kro, vej-, snerle- og ferskenpileurt. Alle disse ukrudsplanter kendtes fra andre prøver, og viste blot at planterne var almindelige i jernalderen.

Det som gjorde prøven fra Stensagergård interessant var fundet af et lille forkullet frø af planten jernurt.

De hidtil ældste fund af denne plante i Danmark stammer fra Svendborg, og dateringen er tidlig middelalder. Planten kendes også fra en udgravning i det middelalderlige København, og dateres her til ca. 1300-tallet.

Kulstof 14-dateringen af det forkullede korn fra Stensagergård fremkom imidlertid med et ganske andet resultat. Ca. år 370 efter Kristi fødsel er kornet høstet, og med det frøet fra jernurten. Dette viser, at jernurten har været kendt 1000 år tidligere i Danmark, end hidtil antaget. I øvrigt stemmer kulstof 14-dateringen overens med dateringen af keramikken fra huset.

Hvorledes frøet er havnet på en jernaldergård i Thy, kan vi kun gisne om. En handelsmand eller anden fremmed kan have medbragt frø, eller rejselystne thyboer kan have hjembragt planten fra besøg i sydligere egne.

Et er sikkert, jernurten har groet på markerne ved Tingstrup, og er sikkert tilfældigt i forbindelse med høst blevet blandet med korn og ukrudtsfrø.

Planten jernurt

Men hvorfor har man været interesseret i at dyrke planten jernurt? I bogen Dansk Flora af E. Rostrup beskrives planten således: »Jærnurt. *Verbéna officinalis* L. Stænglen stiv, 1-2' høj, 4-kantet, med lange tynde, kandelaberformig opstignede Grenne, modsatte, fjerfligede Blade og smaa lilla Blomster, samlede i lange, tynde Ax i spidsen af Stænglen og Grenene. Hist og her ved Gærder og Veje, navnlig omkring Landsbyer«.

Jernurtplanten, Verbéna officinalis.

Når planten benævnes jernurt, skyldes det at stænglen er rustrød og man tidligere mente, at den kunne læge stiksår og gøre usårlig. Det er altså i de gamle lægebøger vi skal finde forklaringen på, hvorfor man ønskede at dyrke jernurt.

Plinius, en romersk embedsmand, som levede fra år 23-79 efter Kristi fødsel, skrev en omfattende naturhistorie. Heri benævner han jernurt for »den hellige urt« og beretter endvidere, at planten anvendes ved religiøse ceremonier, samt at man antog den for at have beskyttende kraft. Således bar krigere og gesandter den i krigstider, og troede sig derved sikre.

Herhjemme kendes jernurten fra flere middelalderlige skrifter, og den tillægges mange forskellige egenskaber.

En krans af jernurt på patientens hoved, gør ham hurtigt rask. Mod epilepsi bæres plantens rødder om halsen og kønsdriften ophører, når man strøer den pulveriserede plante i maden. Desuden kan planten bruges mod mange andre sygdomme, så som malaria, gulsot, tandpine, menstruationsmerter og forstoppelse. Også i forbindelse med dyr, kan planten bruges. Således kan den hjælpe heste, som har kolik.

Trolldomsplanten jernurt

Langt de fleste lægeplanter tillægges også overnaturlige egenskaber, og har indgået i hekseri og overtro, således også jernurten.

Et enkelt blad beskytter mod hekseri og alle kugler, også af sølv. Ligeledes giver den held i spil, lukker alle låse op, og holder man den i hånden, kan man opnå alt, hvad man ønsker sig. Men det er ret besværligt at få fat i den. Man skal nemlig stoppe hullet til grønspættens eller digesvalens rede. Fuglen flyver da ud for at hente et blad af denne sjældne plante. Når den kommer tilbage skal man brede et rødt klæde ved træets fod, og fuglen tror nu at

det er ild, og taber bladet. Og således har man den kostelige trylleurt.

Hvilke egenskaber jernurten har været tillagt i romersk jernalder i Thy ved vi ikke. Det er slet ikke sikkert, at den har været omgærdet af så megen mystik som i middelalderen. I middelalderens bøger tillægges jernurten yderligere en egenskab. Ved at opbløde jernurten i vand og lægge den rundt om sit hus, får man alle mus til at løbe langt væk.

Hvis vi et øjeblik lader fantasien råde, så er det let at forestille sig, at husene i jernalderen må have været fyldte med mus. I huset opbevarede man korn og madvarer, og husene var tætte med strå, så musene havde frit spillerum.

Måske har jernalderens folk vidst at jernurten kunne holde mus borte, og det ene frø af jernurt fra Stensagergård, kan således stamme fra de jernurtplanter, som man lagde i toppen af sine kornbeholdere for at holde mus borte.

Uanset hvilken tolkning vi vælger, kan den ikke rokke ved den kendsgerning, at med fundet af det ene frø af planten jernurt på en jernalderboplads i Thy, blev planten pludselig 1000 år ældre i dansk sammenhæng, og endnu en brik blev lagt på plads i det store puslespil, som hedder vores fælles fortid.

I en kvase på fjorden

I december 1898 oplevede Peter Pedersen, kaldet Fisker, hvad han troede kunne blive hans livs ende ombord i kvassen »Daisy« af Thisted ud for Sillerslev Øre. I det hårde vejr på fjorden gik hans tanker til kone og børn i land, og han skrev disse sider til dem.

Ombord i »Daisy« ved Sillerslev Øre, første Lørdag i December 98.

Kjære Kirstine, det er godt at bo i den Almægtiges Skygge, ogsaa herude adskildt fra alle Mennesker kan man blive velsignet af Gud. Efter at jeg var seilet Hjemme fra, kom jeg samme Nat til Sallingsund, hvor jeg fik lidt urolig Søvn, Torsdag Morgen seilede jeg til Nykjøbing og tænkte at søge Havn, men som jeg kom i Nærhed af Byen, blev Veiret bedre, så vendte jeg om og seilede hertil, men nu antager jeg nok I kan fornemme noget til i Thisted, at Veiret ikke er allerfinest. Havde jeg fulgt min egen Tilbøelighed, da var jeg ikke denne Gang seilet udi, thi jeg vilde hellere blevet Hjemme, men jeg syntes det var min Pligt, at følge Poulsens Begjering, da jeg ikke kunde indse, at der var noget Uretfærdigt deri, og man kan vel nok forudsætte, at han gav de mange Penge ibytte med den Tanke, at jeg vilde bruge Kvassen, engang kan det være heldigst for Fortjeneste at tage ud, en anden Gang at blive Hjemme, Enden er heller ikke endnu. Maaske der er noget Gud vil lære mig, at han derfor helst vil have mig alene? jeg har tænkt om jeg kunde besøge Moder Imorgen, men som vinden nu er saa vestlig og saa haard, bliver det vist ikke, thi da jeg ligger godt her, tænker jeg ikke, at jeg anstrænger

baade Kvassen og mig selv saa haardt, om jeg end muligvis kunne naa did, heller ikke kan jeg have god Roe i at forladden den og gaa ret meget Iland i saadant Veir, skulde den drive mens jeg er ombord, kunde jeg dog maaske faa gjort en Udvei for at undgaa Stranding. Jeg tænker Du er vel plaget af Gigt i dette Veir, thi jeg mærker selv noget til den Slags, hvor godt vil det ikke blive Hjemme hos Herren, hvor man ingen Sygdom og Værk skal kjende. Vær tro indtil Enden, da skal Du arve Livsens Krone.

Dersom disse Linier træffer Dig inden jeg kommer Hjem, da faa Du enten vise Poulsens dem, eller hilse fra mig, maaske jeg kommer Hjem, eller maaske jeg bier efter Fisk? Hils Poulsens og P. Nielsen, at de faar sørge for at klare mine Næt naar Veiret bliver dertil, saa skal jeg betale Peter derfor om jeg kan, eller maaske nogen Anden vil klare Nættene? thi Peter har selv nogle.

Vær nu meget hilset fra mig, det er dog min Mening, at jeg vilde være Dig en god Mand, om det end lykkes daarlig for mig saa meget af Tiden, saa faar Du tage Villien istedetfor Evnen, og saa tilgive, det var den Del jeg syntes jeg trængte saa meget til og det var det jeg tænkte Du kunde dengang jeg tog Dig til min Hustru, Herren forhjælpe os, at ingen af os skulle synes at blive tilbage som Lots Hustru, der saa efter den ugudelige Stad og faldt paa sin Gjerning, Din egen »til Døden«.

Peter.

Kjære Theodora, mon det kan glæde Dig at faa nogle Linier fra din Fader, jeg tænker det gjør saa, Du kan naturligvis ikke forestille Dig, de mange Gange Du har været i mine Tanker her ude paa Fjorden, siden den Dag Du blev født, Du var dog den første jeg kunde kalde mit Barn, nu er Du ogsaa den første af vores som skal begynde at gaa ud blandt Fremmede, for at gjøre noget Gavn til Livets Næring, vi ere jo fattige Folk, saa vi kan ikke altid beholde vore Børn Hjemme og hvad ville det vel heller gavne Eder? det kunne ikke gjøre Eder lykkelige, heller ikke kan vi bevise Eder den Kjærlighed som ønskeligt var, men om vi kunne det, saa skulle I aligevel ikke kunne skatte den, naar I aldrig havde savnet den, dersom Gud vil, at vi må leve en del Aar, haaber jeg at vore Børn kan komme Hjem til os iblandt og finde lidt Hvile og Vederkvælgelse baade for Aand og Legeme, men ellers skal I vel nok mest færdes iblandt Fremmede, men lad mig sige Dig det min førstefødte Datter, hold Dig til Gud, han skal give Dig Fred. Gjør det til en grundregel i dit Liv, aldrig at sige Usandhed, er der noget Du synes Du er Kjædet af at sige og som ikke behøver at siges, ja saa behold det for Dig selv men lyv aldrig. Du kan være frimodig, naar Du vandrer med Herren, han har aldrig forladt sit Folk, alle Guds gamle Kæmper bære Vidnesbyrd derom, han skal heller ikke forlade Dig. Du er nu heller ikke for ung til at give Herren dit Hjerte. Du er heller ikke for ung til at modtage Jesus, som din egen Frelser, Du kan berede Dig selv, din Gud, din Moder, din Fader, Glæde ved at være en af Herrens egen Folk i Liv og i Død. Aldrig har nogen angret for tidlig at overgive sig til Herren, men mange har angret og gjør det Idag, at de har spildt deres Ungdom i Verden og Synden.

Tenk paa din Skaber i Ungdommens Dage, saa var den vise Kong Salomons Ord, Samme skal være din Faders Opfordring medens jeg lever med Dig her på Jord.

Husk at han døde for Liv at berede sine Udvalgte til evig Tid.

Er han ei værd at som Frelser tilbede og ham at følge med hele sin Flid.

Elsk ham af Hjertet i Gjærning og Sandhed, alle da ser at Du hører ham til.

Derved Du undgaar at blive bedaaet, af Verdens Glimmer og syndige Spil.

O, det vil glæde din Fader og Moder, om til din Brudgom Du vælger Guds Søn. Maaske Du drager din Søster og Broder, at ogsaa de vinder Himlen som Løn.

Du er vel ung, men saa husk paa din Frelser, da han tolv Aar op til Tempelet gik.

Frem for de Lærde han stod da frimodig, vidnet om Ordet saa det havde skik.

Oftes jeg tænker, hvad skal der dog blive af vore Børn, som til Verden er fød.

Men saa jeg glædes, at han er ilive, han som for alle paa Korset er død.

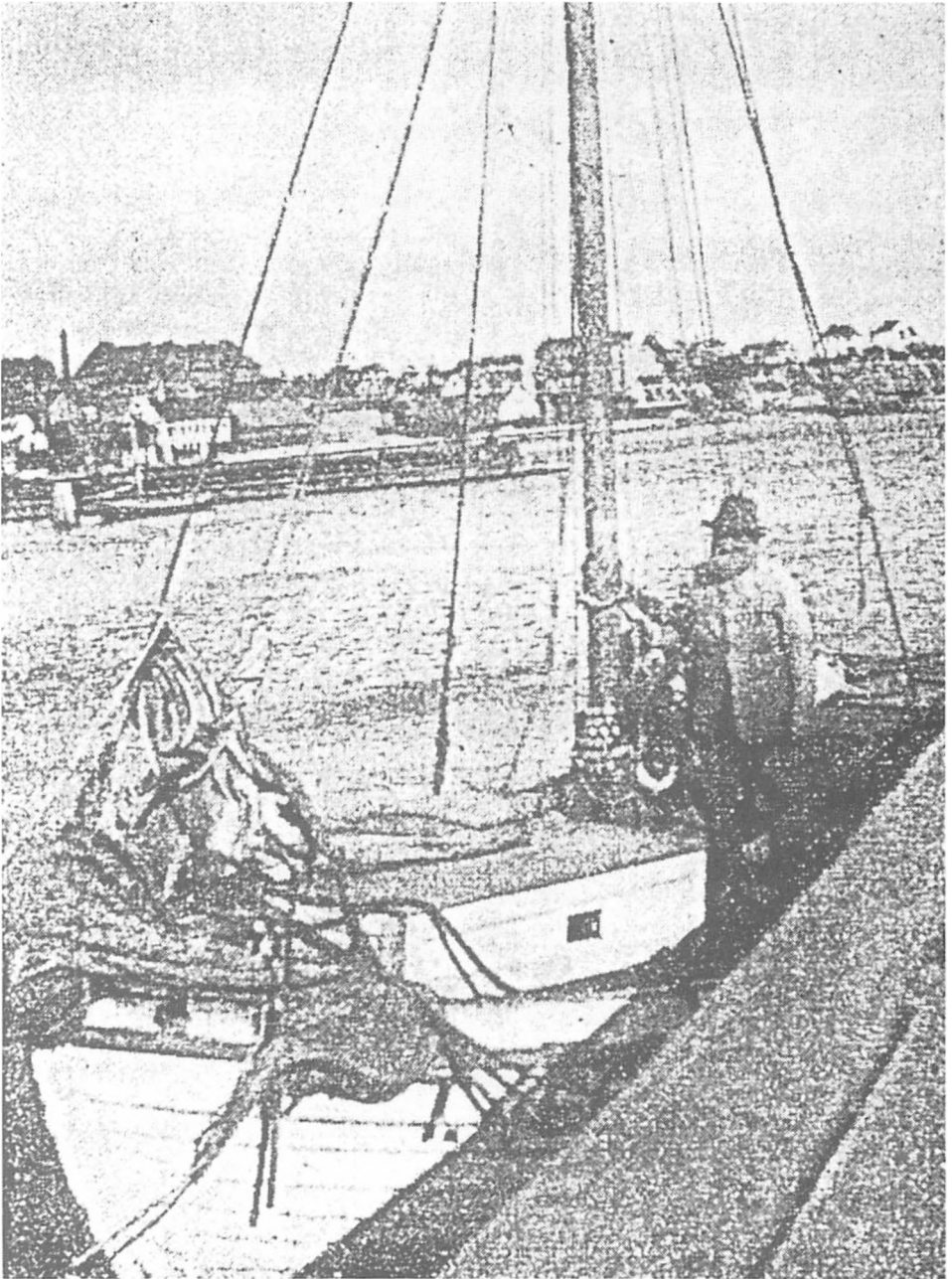
Raab til ham tidlig og raab til ham silde, thi han har lovet at bønføre Dig.

Aldrig det skal paa det sidste gaa ilde den som til Herren har fastklynget sig.

Amen da svare de Frelste paa Jorden, Amen da svarer Guds Engle i Flok, naar de faar vide Theodora er vorden med blandt den Skare hvem Jesus er nok.

Din Dig elskende Fader.

Og Du lille Sarah, skulde Du ikke være mig kjær, jo Du er, thi Du er anden Gang givet mig af Gud, Du var legesom i Dødens Svælg, jeg anraabte Gud og fik Dig tilbage, vi to har dog pløiet Søen sammen. O gid den Dag aldrig skulle komme, da jeg skal ønske Du var bleven i Vandet, lov mig, at

I Havn. Dette billede er baade historisk og symbolsk. Historisk fordi »Skipperen« paa Billedet er afdøde P. Pedersen, Fisker, Thisted, som i nogle Aar havde Sæde i den første Bestyrelse for det Danske Missionsforbund. Symbolsk fordi hans Baad er naaet i Havn, og det er hans eget Livsskib ogsaa.

du aldrig vil tjene Diævlen og gjøre hans Villie, men lov og hold, at Du vil elske Herren og vandre paa hans Veie i Livet, saa sørger han for dig i Døden.

*Som en Blomst fra Livets Have
hvid og der rød Du og kan staa,
naar Gud kalder frem af Grave,
dem som under Mulde laa.*

*Aldrig skal dog nogen tænke,
at til Herlighed indgaa,
som til Synden lod sig lænke,
Kjære Barn husk vel derpaa.*

*Rask Du er i ord og Handling,
vær og rask at lyde Gud,
husk at Herrens Ord er sanddig,
lær at skatte høit hans Bud.*

*Aldrig skal Du dog fortryde,
at du var din Gud for nær,
men man maa med Synden bryde,
før det hjem mod Himlen bær.*

*Halleluja syng du Kjære,
jeg vil vandre med min Gud,
være Faders, Moders Ære,
jeg vil være Jesu Brud.*

Nu er det jo dig som mest skal hjælpe din Moder, og jeg er glad, at Gud har givet dig rask Ben, saa Du snart kan løbe nogle Ærinder, lever vi ret længe kommer vel ogsaa den Dag, da Du skal ud, og da er det godt om din Moder kan mindes Dig med Glæde, at Du var hende lydig og god mens hun havde Dig, husk der staar, ær din Fader og din Moder, at det maa gaa dig vel, og du maa længe leve i Landet. Ak hvor jeg ønsker gjerne, at vore Børn kunne være flinke, dem selv til Gavn og Glæde og andre til godt Exempel. Rigdom kan vi ikke give Eder, men jeg vil ogsaa hellere sende jer ud i Verden fattige men ærlige og Gudfrygtige, end rige og ugudelige. Vær

nu meget hilset fra Din Fader, min egen elskede Sarah.

P. Pedersen.

Og Du Petrus, min egen eneste Dreng, hvad skal jeg med Dig? skuld jeg undlade at skrive til Dig? det vilde være urigtig, nu da Du kan huske de bibelske Historier, skulde jeg skrive, at Du er mig den vigtigste og dyrebareste, det blev maaske heller ikke Sandhed, men saa skriver jeg da, at Du er mig dyrebar og at jeg elsker Dig og ønsker, at det maa gå Dig vel, jeg haaber det skal gaa i opfyldelse, hvad jeg saa tit har spaaet, »at Du skal blive din Moders Glæde«. Du er nu saa gammel, at Du vil kunne huske din Fader, om jeg end ikke mere ser Dig, derfor vil jeg skrive disse Ord til Dig, og stræb at lære Bogstaverne, saa Du selv kan læse dem, »Du min Søn kjend din Faders Gud og tjen ham af et oprigtig Hjerte og en villig Aand, da skal det gaa Dig vel, denne Jesus, i hvis Navn din Fader har fundet Fred og Frelse, han er villig til at modtage Dig, og føre Dig vel gennem Tiden og din Sjæl frelst i Himlen.«

*Petrus en Klippe saa Herren ham kalder,
mon Du vil blive det Klippens navn tro,
vil Du i Ungdom og Manddommens Alder
ud i en Aand med din Frelsermand bo.*

*End er din Villie vel neppe Selvstændig,
dog vi hos Dig finde Ondt finde Godt,
tænk paa Diævlen er meget behændig,
han vil dig narre i Stort og i Smaat.*

*Tro paa din Jesus saa bliver Du salig,
saa faar Du Kronen i Himlen han vandt
alt her paa Jorden af Glæder utalig
trofaste Sjæle de hos hannem fandt.*

*Roes Dig ei heller af Kræfter og Gaver,
Herren tildeler enhver som han vil.
Roes Dig alene af Naaden Du haver,
naar af Guds Rige den hører Dig til.*

*Ussel var Verden at leve og dø i,
var ikke Syndren forsonet med Gud,
Jesus de bundne saa herligt har gjort fri,
o, hvilket frydfuldt og livsaligt Bud.*

*Saa vil jeg slutte med Brevet til Petrus,
den kan vel synes for Nogle for lang,
men om vi mødes der Hjemme hos Jesus,
Saa vil vi rigtignok synges en sang.*

Vær hilset fra din Fader.

*Elisa hun er jo saa lille,
den mindste i Søskende Flok,
dog har hun vel ogsaa en Villje,
det erfarer Moder vistnok.*

*Læt, hastig sin Fader hun glemte,
ifald hun ei mere ham saa,
dog Moders Tanker de Stemte
ved Ord Mindet frem i den Smaa.*

*I synes det er som om Fader
tar Afsked med hele sin slægt,
jeg tror at den Tanke ei skader,
men tager den just til Indtægt.*

*Saa haver da stedse i Tanker,
naar travlest paa Jorden I gaa,
om Sød i for Himmelen sanker,
thi Livet kan snart gaa istaa.*

*Ak vilde kun bare Elisa
tilhøre den søde Guds Lam,
sa skulde jeg lykkelig dig prise
og søge hold fast just ved ham.*

Husk din Fader elsker Jesus.

Giv agt paa det første Bogstav i hvert Vers.

Eders Mand og Fader, som elsker Eder
Alle, og ønsker at kunne være noget mere
for Eder, gid den gode Aand kunde over-
vinde alt det Onde.

Eders Peter Pedersen.

NOTER:

De personer, brevet omhandler, er:

Peter Pedersen, kaldet Peter Fisker, født 1/11 1850 i Skyum, død 8/11 1926 i Thisted. Gift 17/11 1886 med Johanne Kirstine Laustsen, født 18/8 1854 i Bedsted, død 4/10 1923 i Thisted.

Deres børn: Theodora Kirstine Pedersen, født 3/11 1887 i Thisted, død i Amerika.

Sarah Pedersen, født 19/9 1889 i Thisted, død i Amerika.

Oscar Petrus Pedersen, født 29/4 1893 i Thisted, død 14/3 1976 i Randers.

Elisa Marie Pedersen, født 9/1 1896 i Thisted, død 9/9 1975 i Thisted.

Betlere og tyvepak i Gammelby

I København gik den unge Adam Ohlenschläger rundt og nød, at han var blevet verdensberømt i København på sin litterære debut om Guldhornene. Den danske romantik var således ganske spænd, den eftermiddag i september lige efter høst, hvor et par herrer med målbevidste skridt var på vej til et af Gammelbyes mistrøstigste huse. De gik øvrighedens ærinde, for det var den stedlige sognefoged og en betroet gårdmand¹ fra sognet, der havde fået en melding om, at der sønden i byen skulle opholde sig en efterlyst tyvekvinde.

Arrestationen forløb uden problemer.

Tyven var blevet sporet til Gammelby af en husmand fra Salling, der var blevet frastjålet en del af sit bohaves. Det var på husmandens foranledning, at arrestationen fandt sted. Nu denne høstaften, den 7. september 1801, indledtes forhøret af den fremmede kvinde.

- *Mette Cathrine Pedersdatter*, svarede kvinden på spørgsmålet om, hvad hun hed, og hun oplyste, at hun stammede fra Gudnæs i Villerslev sogn, hvor hendes fader, Peter Jensen, var bosat. Sallinghusmanden Hans Pedersen sad sammen med sin kone i tinghuset og hørte nøje efter.

Så fortalte Mette, at hendes far og hendes stedmoder² var fattige husfolk, der boede i et jordløst hus i Gudnæs by. Hun forlod dem for ca. 13 år siden, og i den tid havde hun selvfølgelig besøgt dem, men hun havde ikke boet hjemme hos dem i længere perioder.

Mette Cathrine havde gået rundt hist og her og tigget i landet, men af og til havde hun også arbejdet hos fremmede.

Da hun en forårsdag kom i tjeneste i Villerslev hos Christen Dam, var hun 6 år gammel. Hos ham blev hun til Mikkelsdag. Derfra kom hun til Jesper Andersens sted i Hørsted, hvor hun var i eet år. Axel Rebslagers i Thisted blev hendes husbond de næste 2 år, hvorefter hun kom til Jens Niensens i Østerild, hvor hun også tjente i 2 år. Fra Østerild tog hun ved forårstid til sognepræsten Hr. Fuglsang i Hjørdemål sogn, hvor hun var i eet år, nemlig indtil påsken 1880. Ind imellem disse tjenester gik hun omkring og tiggede sig til føden. Det blev til ca. 6 til 7 år, hvor hun ikke havde noget fast holdepunkt i sin tilværelse.

Mikkelsdag år 1800 dukkede hun for første gang op i Gammelby, og hun vendte siden tilbage med jævne mellemrum for at søge husly hos den stedlige Niels Mogensens, der var kendt for at give husly til omstrejfer. Fra midt på vinteren til denne påske havde hun faktisk boet sammen med familien Mogensen.

Men så kom foråret, og ved påsketid drog Mette igen ud på landevejen med sin tiggerpose.

Hendes omstrejfen førte hen til Lindum³ by på Salling, hvor hun fik høsttjeneste hos en gårdmand⁴. I hele august måned var hun i hans brød, og da høsten var ovre, og Mette var løst fra tjenesten, søgte hun

husly hos husmand Hans Pedersen i Kirkeby. Det var om søndagen, den 30. august. Hun havde spurgt, om hun måtte blive dér nogle dage for at sy på sine klæder, og det havde han givet hende lov til. Om torsdagen, da manden og konen var ude af huset, var Mette blevet nysgerig. Hun undersøgte hele Huset og fandt to store kister som hun lettede låget på.

Kisterne indeholdt forskellige ting, bl.a.: Et gammelt blåstribet skørt, et stribet og et grønstribet skørt, et lærredssnøreliv, en rød bunden trøje, et par blå fruentimmerstrømper, et rødt bomuldsklæde. Endelig var der også en trææske, der indeholdt et par rigsdaler.

Mette Cathrine tog det med sig fra kisterne, som hun kunne slæbe og begav sig nordpå.

Få uger i skole

Mette Cathrine blev født i Vibberstoft i Villerslev sogn, hvor hun som barn havde gået i skole en 5-6 uger. Det var, hvad hun havde fået af undervisning, og som omstrejfer var hun stadig ukonfirmeret.

Hun tilstod i eet og alt tyveriet fra Hans Pedersen, der under forhøret vedkendte sig, at de tyvekoster, som var blevet fundet hos Mette Cathrine ved arrestationen, faktisk også tilhørte ham.

Det var nu langt ud på aftenen, og forhøret blev afsluttet, men alle tilstedeværende, som havde noget med sagen at gøre, blev bedt om at møde op næste morgen kl. 10. Sognefogeden, der havde bragt arrestanten til veje, blev pålagt, at han skulle bevogte tyvekvinden og være ansvarlig for såvel hende som de stjalne koster.

Næste dag fortsatte forhøret til den fastsatte tid.

Sognefogeden førte Mette Cathrine ind i retsstuen, hvor hun skulle forklare, hvordan hun var kommet til Gammelby, og

hun fortalte beredvilligt, at hun straks efter tyveriet var søgt mod Sallingsund, hvor hun prøvede at komme over til Nykøbing med en færge³. Det mislykkedes i første omgang. Hun nåede ikke til Nykøbing før fredag den 1. september om aftenen. Den første nat på Mors fik hun logi hos en værtshusmand, Niels Jacobsen, og de næstfølgende nætter logerede hun hos en enke, som hun ikke kendte navnet på.

Søndag den 6. september forlod hun Nykøbing by, tog ud på landet, lejede en vogn til Vildsund og kom til thysiden en time før mørket faldt på.

I skumringen gik hun op til Skyum, hvor hun fik sengeleje i et hus nordvest i byen.

Om mandagen, den 7. september, ankom hun til Gammelby, hvor hun søgte ind til Niels Mogensen kl. 3 om eftermiddagen.

En time efter var det, at hun blev arresteret af sognefogeden, der konfiskerede tyvekosterne og bragte hende til forhøret den foregående aften.

Det var ikke Gammelbymændenes opgave at holde rettergang over Mette Cathrine, for »faktum var begået« på Salling, og derfor skulle hun dømmes ved Salling Herreds Ret.

Fattigloven, der ikke virkede!

Mette Cathrine var een af de mange tigge-re, der strejfede rundt i Thy i årene efter de store landboreformer. Indtil 1708 var tiggeri stort set den eneste form for fattigforsørgelse, der var. Men det år blev det helt forbudt at tigge, fordi en ny lov bestemte, at de fattige skulle forsørges i og af det sogn, hvor de hørte hjemme.

Men tiggeriet fortsatte uantastet, fordi det var de færreste steder, at man efterlevede 1708-loven og oprettede lokale fattiggasser. Et forhold, der var medvirkende til

at svække interessen for at oprette sognekasser til de fattiges forsørgelse, var også, at de fattige ikke altid var bofaste, og der var ikke den store velvilje overfor fremmede betlere, som f.eks. Mette Cathrine Pedersdatter. Derfor erstattede man de lokale sognekasser på landet med herredskasser i 1734: »thi Kongen finder det billigt, at det sogn, der har flere fattige og mindre indkomster, hjælpes af det, der kan have mere indkomster og færre fattige«. Hvor rigtig denne grundsætning end kunne være, fik den dog de sørgeligste følger for fattigførselsen.⁶

Udgifterne til den sparsomme fattigførselse kom fra herredskassen og fra kirkebøsser, legater og lignende. Noget egentligt fattigvæsen i 1708-lovens forstand med sognekasser og lokal administration, blev der kun oprettet ganske få steder i Thy, bl.a. i Vester og Øster Vandet, Vang, Nors og Hunstrup.

Hvordan tilstandene var i Sydthy sogne- omkring Gammelbye giver en indberetning⁷ fra 1786/87 et lille fingerpeg om.

Sognepræsten på Roesholm, Hr. Høyer, indsendte en indberetning i forbindelse med landkommissionens arbejde, hvor han på Hassing Herreds Kasses vegne beskrev fattigvæsenets tilstand. Det generelle billede, han tegner, viser meget få indtægter, og antallet af registrerede fattige bliver f.eks. for Grurup sogns vedkommende opgjort til 6⁸, hvor 2 nyder almisse af herredskassen.

Indberetningens tal er for Bedsteds vedkommende 12⁹, hvoraf 5 nyder almisse; i Villerslev er tallet 7; i Sønderhå¹⁰ er der 18, hvoraf 10 nyder almisse; i Hørsted¹¹ er der 8, hvoraf 4 er på understøttelse.

»De fattige børn, som ikke er fremmede steder, bliver underviste af degnen og skoleholderen i hver sogn og by tillige med andre sognets børn. Medens de går i skole får de kosten hos bønderne, men om sommeren betler de sammen med forældrene, indtil de

bliver 14 - 15 år, da de kommer i tjeneste hos bonden. Hvad anstalt der kunne føjes til sådanne børns undervisning og nyttig arbejde, hvis ej forældrene kan skaffe dem noget at forrette, er at lære dem at spinde, binde etc«.

Sådan foreslår hr. Høyer i 1787, at man skal handle for at komme fattigdommen til livs. Fattigdom var der, og mængden af fattige var større end det antal, der optræder i herredskassens regnskabsbilag. Men hvor stort ved vi ikke med nøjagtighed.

Sognepræsten foreslår også, at man kan forbedre vilkårene for de fattige ved at få de velhavende bønder og præsterne til at opkøbe råvarer i form af uld, blå, hamp, hør og lignende, som derefter skulle stilles til rådighed for de fattige, der på denne måde skulle blive selvhjulpne og tjene til føden med deres egne hænder.

Hvis dette blev gennemført i alle sogne, mente Roesholmpræsten, at man kunne fjerne den store skare af omløbende betlere, og det ville efter hr. Høyers vurdering betyde, at de tilbageblevne fastboende fattige, som måske ikke var i stand til at spinde og binde, med lethed kunne forsørges af sognets egne.

Til advarsel

Pågribelsen af tyvekvinden Mette Cathrine fik et efterspil i Gammelbye. Det var i fuld gang kl. 11, torsdag den 26. november 1801, hvor sognemændene fra Gammelbye igen var samlet i Hassing Refs Tingstue i Gammelbye. Der var sat en ekstra ret over Niels Mogensen for *»hans lovstridige handlinger med at huse og hæle omløbende betlere, tyve og kæltringer«*, som det hedder i retsprotokollen. Det er det andet retsmøde. Sagen blev første gang behandlet den 29. oktober.

Sammen med sin hustru er herredsfoged Laurits Høyer kommet til stede. Det er åbenbart en sag af principiel betydning.

Anklageren, Actor Jensen, der er fra Thisted, fører ordet:

»Denne hans forbrydelse fortjener virkelig alvorlig revselse, og jeg formener den rettest bør straffes med en arbitrær penge mulkt²«. . !, procederer sagfører Jensen.

Niels Mogensen blev født i Vestervig i 1758, konfirmeret i Bedsted som 18-årig, da han tjente som dreng hos gårdmand Anders Hansen i Bedsted. Han kom til Grurup sammen med sin kone, to døtre og en søn i 1797.

Nu boede familien Mogensen i et jordløst hus. Hans næringsvej i de sidste 4 år, hvor han har boet i huset, har mest været at tigge, hvad han havde været nødt til, især i de sidste 2 år, hvor korn og andre fødevarer har været dyre. Om sine forhold iøvrigt fortalte han retten, at han havde købt og fået skøde på huset i Gammelby. Huset var ikke så stort, at der skulle svares skat af det, men alligevel så værdifuldt, at han havde lånt 48 rigsdaler af Hr. Jørgensen på Abildgård mod pant i sit hus.

Sagfører Jensen fra Thisted mente, at det var bevist, at Niels Mogensen af Gammelby ofte, ja, jævnligt, husede og hælede omløbende betlere, løsgængere og tyvagtige mennesker, og at han ikke vil lade være med det, uagtet, at han både af sin sognepræst, herredets øvrighed, sognefogeden og andre folk fra sognet, ofte var blevet advaret mod det, men alligevel havde Niels Mogensen fremturet med det til skræk og skandale for omkringliggende beboere.

Niels Mogensen benægtede da heller ikke, at både præsten og sognefogeden sammen med en anden mand havde været hos ham for at give advarsler. Sidste gang han havde fået besøg af disse to øvrigheds-personer var, da den omløbende tyvekvinde Mette Cathrine var blevet pågrebet hos ham.

Hans sognepræst, Jens Klein, blev også afhørt, og han bekræftede, at Niels Mogensen levede vel meget af betleri, og han var efter præstens opfattelse - *ikke syg efter arbejde*. Jens Klein havde personligt advaret både Niels Mogensen og hans kone mod at huse betlere. Men hvad det egentlig var for folk, han husede og holdt hos sig, det vidste præsten ikke: *»— Men det måtte være mådelige folk, der søgte et så slet logement!«*

Dog kunne præsten oplyse, at Niels Mogensen gik til alters 2 gange om året, sidste gang Kristi Himmelfartsdag.

Sognefogeden vidnede på, at Niels Mogensen et år tilforn af og til havde huset tyvekvinde Mette Cathrine samt en omløbende mandsperson, der faldt til med hende, en Jens Huus, der var fra Bedsted.

Mette Cathrine Pedersdatter, der var den indirekte anledning til, at Niels Mogensen stod anklaget, havde under forhøret i september fortalt, at hun jævnligt vendte tilbage til Niels Mogensens hus, når vejen faldt forbi, i hvert fald indtil påske 1801. Når hun var hos Niels Mogensen arbejdede hun med at spinde og binde. Mette Cathrine havde hævdet, at der ikke opholdt sig omløbende tiggere hos Niels Mogensen, måske med undtagelse af Jens Huus fra Bedsted, som kom af og til, og Mette Cathrine havde ikke set, at han bestilte noget. Hun boede gratis hos Niels Mogensen og hans kone, men mens hun var der, tiggede hun både til sig selv og til familien Mogensen, og de spiste da også sammen, havde Mette Cathrine sagt.

Niels Mogensen bekræftede, hvad Mette Cathrine havde sagt, og det var sandt, at de havde levet i fællig med spisning og videre, hvad om tiggere kunne. Men han havde ikke vidst noget om hende og da slet ikke, at hun havde begået noget strafbart!

For sagfører Jensen var der ingen tvivl om, hvordan sagen stod:

»Da det nu er højst stridende mod anordningen¹³, at ingen må huse eller hæle tiggere og omløbere, og den nærmeste måde til at afværge ubekendte omløberes mængde er vist nok denne: At omløberne ikke bliver huset eller hælet - og de, som huser sådanne, vorder tilbørlig straffet. - Derom er det amtets øvrighed under 7. oktober d.å. har befalet Hr. Jacob Jensen i Thisted, som actor, at tillale forudnævnte Niels Mogensen til dom for dette hans forfald. Min påstand i denne sag er: At indstævnedes Niels Mogensen for hans begangne og overbeviste forbrydelse med rettens dom vorder tilkendt en mulkt af 20 rd. til Grurup sogns fattige, og i mangel af hans formuenhed til at betale samme, da at afsones bøderne med kropsstraf ifølge loven, og at han desuden af hans bo bliver tilpligtet at betale til mig som actor i denne sag for 2 møder udi Hassing-Refs Herred, som ialt har været 6 dage. Dertil kommer daglige diætpenge á 1 rd. og 6 mark. Og hvis de ikke kan udredes af Niels Mogensens bo, da skal de udredes af sigt- og sagesaldskassen.«

Juleaften dømmes Niels Mogensen til at betale 4 rigsdaler i regulær bøde, som skulle tilfalde Grurup sogns fattige. Desuden skulle han betale sagens omkostninger, dvs. et honorar til sagfører Jensen på 6 rigsdaler. Hvis ikke han kunne betale, måtte bøden afsones.

Et par måneder efter greb amtets øvrighed til handling. Niels Mogensen, der selv tiggede, var naturligvis ikke i stand til at udrede en bøde til de fattige, så derfor måtte man udpante.

Det jordløse hus blev vurderet til 30 rdl.; løsøret blev gennemgået og opgjort til:

Et lidet fyrretræs bord	1 mark	8 skil.
En lille sort leergryde		3 skil.
1 træstol	1 mark	8 skil.
1 lille sort pægl flaske		4 skil.
1 brun lerkrus uden låg		8 skil.
1 sold	4 mark	

- og på et indestængt sengested:

1 gl. rødstrøbet olmerdugs overdyne	4 mark
1 gl. strøbet dyne	2 mark
1 gl. undervår	8 skil.
2 gl. puder	4 mark
1 gl. vår	8 skil.

I alt 31 rdl. 5 mark 7 skil.

Derudover fandtes i huset kun nogle »få og ringe igangklæder, som de udvendig til legemets skjul behøver, ligesom de og uundværlig behøver de få og ringe sengeklæder, såvel til dem selv som til børnene.«

Ved udpantningsforretningen dukkede kreditorerne op og gjorde krav på deres fordringer i Niels Mogensens bo. Det var Hr. Jørgensen til Abildgård, der foreviste en obligation, som Niels Mogensen havde udstedt til ham den 6. juni 1799, hvorefter Jørgensen havde 1. prioritet i huset. Obligationen var på 48 rdl., hvortil kom de påløbne renter.

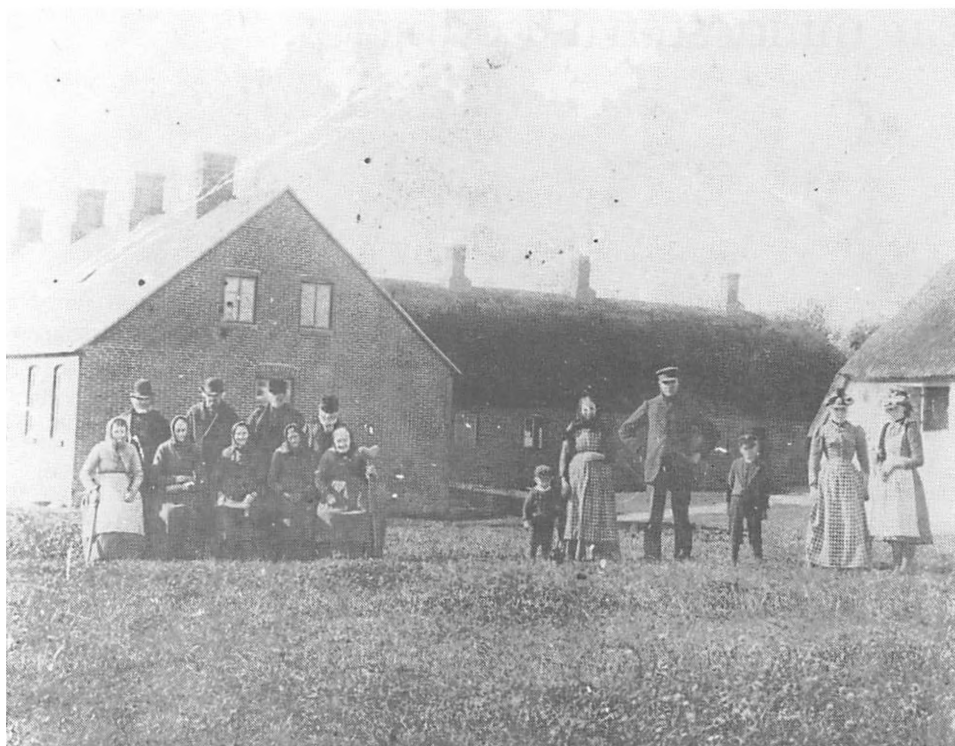
Peder Teglbrænder havde også et tilgodehavende på 2 rdl., som han fremkom med.

Peder Højris i Lodbjerg-hus var den næste, der fordrerede penge, nemlig 1 rdl. og 3 mark. Så var der Mads Jensen fra Gammelby med et krav på 1 rdl. og 1 mark, og sidst Jens B. og Else Midholm, som Niels Mogensen skyldte 1 rdl. 1 mark og 8 skilling.

Da man endelig i maj måned 1802 havde konstateret, at Niels Mogensen ikke var i stand til at betale de bøder, som han var blevet idømt, tog sognefogeden fra Gammelby ham med til arresten i Thisted, hvor han afsonede 4 dage på vand og brød!

Der var statueret et eksempel.

Samme år kom en ny fattiglov, der sikrede oprettelsen af fattigkommissioner i alle sogne.

Thorsted Fattiggaard. Til venstre ses de fattige. Til højre ses forpagterparret.

NOTER:

- ¹ Sognefoged Mads Torp og Cordtz Jørgensen.
- ² Karen Andersdatter.
- ³ Selde Sogn.
- ⁴ Niels Nørestgård.
- ⁵ Forklaret som »båd-løb«.
- ⁶ Harald Jørgensen: Det offentlige fattigvæsens historiske udvikling i Danmark, 1979.
- ⁷ Dueholm-Ørum-Vestervig amters arkiv: Indberetning om fattigvæsenets tilstand, 1787-88. Landsarkivet for Nørrejylland, B1 A-94.
- ⁸ Folketællingen 1801 opgiver 156 indbyggere i Grurup sogn.
- ⁹ Folketællingen 1801: 346 indbyggere.
- ¹⁰ 318 indbyggere i 1801-folketællingen.
- ¹¹ 121 indbyggere iflg. 1801-folketællingen.
- ¹² = bøde.
- ¹³ Sagen pådømmes efter forordningen af 27. september 1708.
- ¹⁴ Bødekassen.

En mindesten i Lodbjerg

En søndag i juni 1962 samledes medlemmer af Historisk Samfund i Lodbjerg for at overvære afsløringen af et minde om Christen Lodberg, der havde været professor ved Sorø Akademi og biskop i Ribe.

Den første søndag i september 1990 var medlemmer af Historisk Samfund ved mindestenen som led i den årlige udflugt. Omkring et halvt hundrede betragtede stenen, der er rejst ved det sted, hvor Christen Lodberg blev født, nu Lodbjergvej nr. 32.

Christen Lodberg hed egentlig Christen Jensen. Han blev født i 1625 som søn af en uformuende bonde, Jens Christensen. Da Christen Jensen havde rige evner, kom han på Thisted Latinskole, senere til Viborg og Roskilde for at studere videre, og han afsluttede sine studier ved akademiet i København.

Christen Jensen, der tog navn efter sin hjemstavn og kaldte sig Lodberg uden j, udvidede sin horisont under flere rejser i Europa, og i 1663 blev han professor i historie ved Sorø Akademi. I 1681 blev han udnævnt til biskop i Ribe. Dette embede havde han til sin død den 12. juni 1693 i en alder af 67 år.

Christen Lodberg blev i 1671 gift med Johanne Ejlertz, datter af en rådmann i København. Blandt hans efterkommere er Ove Chr. Krarup, der i en årrække var sognepræst i Hvidbjerg-Ørum-Lodbjerg. Det var pastor Krarup, der sammen med sin bror, landsretssagfører Krarup, tog initiativ til at få mindestenen rejst i 1962. De

var begge til stede ved afsløringen, som det fremgår af H. A. Riis-Olesens oplysninger til Historisk Årbog 1962.

De latinske ord på stenen kan oversættes til »Dyden adlede vore forfædre«.

Jørgen Millersen

På stenen står der:

*Christen
Jensen Lodberg
f. her 1625*

d. som biskop i Ribe 1693

*Viljefast med mandigt sind
From han kom til ærens tind
Virtus Nostros Nobilitavit Avos
Anno 1962*

CHRISTEN
JENSEN LODBERG

x HER. 1625

† SOM BISKOP I RIBE 1693.

VILJEPAST MED MANDIGT SIND
FROM HAN KOM TIL ÆRENS TIND

VIRTUS NOSTROS NOBIHTAVIT AVOS

ANNO 1962.

Chr. Jensen død

Historisk Samfunds kasserer gennem mange år, Chr. Jensen, døde 3. april 1990 i en alder af 95 år.

Det fremgår af protokollen, at redaktør J. J. Lustrup i 1967 overdrog kassererposten til bogholder, senere forretningsfører Chr. Jensen for et årligt honorar på 600 kr. Kontingentet var på det tidspunkt 8 kr. om året, medlemstallet ca. 1170.

Med professionel dygtighed som bogholder førte Chr. Jensen i omtrent tyve år Historisk Samfunds regnskab. Det var en let opgave for ham. Betydelig større indsats krævede det at få årbogen ud til medlemmerne. Dette arbejde påtog Chr. Jensen sig, bistået af sin hustru, Lina Stage Jensen, til stor glæde for bestyrelsen og til medlemmernes fulde tilfredshed.

Da Historisk Samfund havde generalforsamling i juni 1986, besluttede Chr. Jensen at trække sig tilbage. Ved den lejlighed blev Chr. Jensen af den daværende formand, advokat H. A. Lund-Sørensen, takket for en trofast indsats som kasserer og for arbejdet med uddeling af årbøger.

Chr. Jensen var født i Thisted 1895. Han var udlært som kommis i Thisted Arbejderforening, da han i 1920 i en alder af 25-år blev bogholder ved Thisted Amts Tidende, nu Thisted Dagblad. Han nåede at virke under tre redaktører: M. Aaberg, J. J. Lustrup og Chr. P. Fogtmann, inden han i 1965 blev afløst af forretningsfører, senere direktør Tage Rasmussen.

Chr. Jensen var et meget behageligt menneske at arbejde sammen med. Han var meget udadvendt og havde mange

Chr. Jensen.

opgaver på forskellige områder. I Historisk Samfund vil vi med tak mindes hans store indsats gennem mange år.

Æret være Chr. Jensens minde!

Jørgen Miltersen

Til medlemmerne

Bestyrelsen for Historisk Samfund for Thisted Amt har kunnet glæde sig over, at også 1989-årbogen er blevet godt modtaget. Det bredere format giver bedre billedmuligheder, og i det hele taget fortjener de fire medlemmer af redaktionen stor ros for deres indsats.

Trods dette har det ikke været muligt at holde medlemstallet. Det skyldes først og fremmest, at Historisk Samfunds medlemmer fortrinsvis befinder sig i de ældre årgange. Der ligger en stor opgave i at få de yngre til at interessere sig for lokalhistorie.

At lokalhistorie er spændende, fik deltagerne i udflugten søndag den 2. september et bevis for. Lektor Henrik Bolt-Jørgensen fortalte meget spændende om Sct. Thøger i Vestervig, om den nedbrudte sognekirke og om klosterkirken. Når historien på denne måde gøres levende, bliver der lyttet med stor interesse. Blandt de halvtreds deltagere i udflugten lød der mange rosende ord.

Efter besøget i Vestervig gik turen til Lodbjergvej 32, hvor der er rejst en mindesten for Christen Jensen Lodberg, der endte som biskop i Ribe. Kaffepausen blev holdt på kunsthåndværkscentret Aagaard i Refs, som Else Høgh Pedersen fortalte om. Ved den tidligere cirkusgård i Ydby var der lejlighed til at komme ind i det gravkammer, der står til rådighed for Dora Miehes familie. Udflugten sluttede på oldtidskirkegården ved Ydby.

Historisk Samfunds generalforsamling blev holdt på Hotel Thisted torsdag den 7.

juni med Frank Weber som ordstyrer. Formanden indledte med mindeord om samfundets kasserer gennem mange år, Chr. Jensen, der døde i april.

Historisk Samfund for Thy og Han Herred blev stiftet i 1903 med det formål at få oprettet et museum i Thisted, at udgive en årbog og at holde møder. Siden 1940 har museet haft til huse i N. L. Spangbergs smukke villa i Jernbanegade. Da 50 året for denne begivenhed blev markeret, deltog efterkommere af museets skaber og leder gennem mange år, P. L. Hald. Han virkede for museet til sin død i 1958.

Under generalforsamlingens drøftelse efter formandens beretning foreslog Orla Poulsen at udskrive en stilekonkurrence med et historisk emne for at skabe øget interesse for lokalhistorien blandt de unge.

Medlemstallet er i det forløbne år gået tilbage med omkring 35 til godt 800. Kontingentet er kun 75 kr. Efter at Jette Kjær havde oplæst regnskabet, genvalgtes Mette Fastrup, Thisted, Ingrid Vang, Hurup, og Frank Weber, Thisted, til bestyrelsen for en fireårig periode.

Historisk Samfund for Thisted Amt er medlem af Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreninger, SLF, som er en sektion under Dansk historisk Fællesforening, DHF. Da de to foreninger holdt årsmøde i Vigsø Feriecenter sidst i august, var der lagt op til en sammenlægning af de to foreninger, men forslaget vandt ikke tilslutning. Den nyvalgte bestyrelse for DHF skal komme med et udspil til næste årsmøde.

Jørgen Miltersen

Historisk Samfund for Thisted Amt

Driftsregnskab for perioden 1. april 1989 - 31. marts 1990

INDTÆGTER:

Kontingent:		
87/89	2.606,20	
89/90	<u>62.635,11</u>	65.241,31
Salg af årbøger:		
Ældre årgange	3.262,70	
88	460,00	
89	<u>6.834,40</u>	10.557,10
Salg af register		255,00
Tilskud:		
Viborg Amt		1.500,00
DHF 1988	5.700,00	
1989	<u>5.900,00</u>	11.600,00
Renter		1.373,62
		<u>90.527,03</u>

UDGIFTER:

Trykning af årbøger 89	60.320,46
Fotos	87,70
Køb af ældre årgange	2.000,00
Porto	10.432,00
Kuverter, blanketter m.m.	1.036,36
Tilskud Museet 1988/89	2.000,00
Annoncer, udflugt, møder	2.031,81
Kontingent DHF/abn.	178,00
Kontingent SLF	2.226,00
	<u>80.312,33</u>

RESULTATOPGØRELSE:

Beholdning pr. 1. april 1989	40.011,10
Beholdning pr. 31. marts 1990	<u>50.225,80</u>
Årets overskud	<u>10.214,70</u>

STATUS PR. 31. MARTS 1990

AKTIVER:

Boglager:		
Gl. årbøger	10.000,00	
1988, 308 ex.	<u>15.483,16</u>	25.483,16
Tilgodehavende:		
Kontingent 1989, 34 medlemmer	2.641,80	
Gamle årbøger faktureret	<u>1.089,00</u>	3.730,80
Likvide midler:		
Kasse	0,00	
Sparekassen Thy 050-32-40270	33.184,20	
Sparekassen Thy 058-00-05039	1.510,74	
Giro 2 03 29 29	<u>15.530,86</u>	50.225,80
Bunden kapital:		
Vedligeholdelse af bispesten	1.468,53	1.468,53
		<u>80.908,29</u>

PASSIVER:

Skyldige:		
Thisted Museum tilskud 89/90		2.000,00
Bunden egenkapital:		
Kapital til vedligeholdelse af bispesten		1.468,53
Egenkapital:		<u>77.439,76</u>
		<u>80.908,29</u>

Driftsregnskab og status er revideret. THISTED, den 7. juni 1990.

Cai Winther

Tage Rasmussen